

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΦΡΑΓΚΙΑΔΑΚΗ ΤΑΤΙΑΝΗ
Α.Μ. 2148
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΘΕΜΕΛΗ ΟΛΓΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
«ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΓΟΝΕΙΣ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ»

*Στην οικογένειά μου για την πολύτιμη στήριξή
της, στον Μάνο Μαρή για την βοήθειά του στις
μεταφράσεις και στην καθηγήτριά μου, Θεμελή
Όλγα, η οποία μου μετέδωσε την αγάπη της για το
αντικείμενο.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

Εισαγωγή.....	σελ.4
1.Κεφάλαιο 1: Η φυλακή ως χαρακτηριστικό δείγμα ολοκληρωτικού θεσμού....	σελ.6
2.Κεφάλαιο 2: Γονική απώλεια λόγω εγκλεισμού.....	σελ.16
2.1 Μητέρες στη φυλακή.....	σελ.24
2.2 Κηδεμόνες των παιδιών με γονείς στη φυλακή: Παιδιά σε ανάδοχη φροντίδα.....	σελ.33
2.3 Οι επισκέψεις των παιδιών στη φυλακή.....	σελ.38
3.Κεφάλαιο 3: Παιδιά με γονείς στη φυλακή: Ένας αόρατος πληθυσμός.....	σελ.46
3.1 Πώς βιώνεται ο εγκλεισμός του γονέα ανάλογα με το αναπτυξιακό επίπεδο του παιδιού;.....	σελ.60
3.1.1 Η βρεφική ηλικία.....	σελ.62
3.1.2 Η προσχολική ηλικία.....	σελ.63
3.1.3 Η σχολική ηλικία.....	σελ.65
3.1.4 Η εφηβεία.....	σελ.68
3.2 Παράγοντες κινδύνου και πρόληψης.....	σελ.72
4.Κεφάλαιο 4: Περιορισμοί στην έρευνα.....	σελ.76
Συμπεράσματα.....	σελ.79
Βιβλιογραφία.....	σελ.83

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία εστιάζει στα παιδιά που έχουν γονείς στη φυλακή, καθώς και στα ζητήματα που δημιουργούνται γύρω από αυτό το θέμα. Γι αυτό το λόγο, η διερεύνηση του θέματος ξεκινάει με ένα εισαγωγικό κεφάλαιο που αναφέρεται στη φυλακή, στο χώρο δηλαδή που βρίσκονται οι γονείς αυτών των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, συζητείται η θεωρητική θεμελίωση της ποινής και η γέννηση της φυλακής ως μια λύση στο πρόβλημα της εγκληματικότητας και της βίας. Παρακάτω, αναλύεται η μετατροπή της φυλακής σε ίδρυμα μεταχείρισης των ανθρώπων και στο εάν τα σωφρονιστικά καταστήματα επιτελούν αναμορφωτικό έργο, πέρα από την κοινωνική προστασία που παρέχουν. Επιπλέον, τίθεται και το θέμα της εξάρτησης του εγκλείστου με τη φυλακή: πώς νιώθουν οι φυλακισμένοι; Ποια τα συναισθήματά τους και ποιες οι συνέπειες της παραμονής σε ένα σωφρονιστικό κατάστημα; Αναφέρεται εν κατακλείδι, το πώς είναι το περιβάλλον της φυλακής, ποια ταξινόμηση των κρατούμενων γίνεται, ποιες είναι οι ανάγκες τους και τα προβλήματά τους.

Το δεύτερο κεφάλαιο μας εισάγει στο υπό συζήτηση θέμα, αφού πραγματεύεται την γονική απώλεια λόγω εγκλεισμού. Πιο αναλυτικά, παρουσιάζεται το φαινόμενο της γονικής φυλάκισης με όλες τις συνιστώσες που το απαρτίζουν, όπως το υπόβαθρο των γονέων, ο στιγματισμός, καθώς και οι αιτίες και τα προβλήματα που δημιουργούνται. Επιπλέον, αναλύεται το πώς η φυλάκιση μπορεί να πλήξει την ιδιότητα του γονέα αλλά και να οδηγήσει τα παιδιά σε παραβατικές συμπεριφορές. Γι αυτό και παρακάτω παρουσιάζονται εκπαιδευτικά προγράμματα για έγκλειστους γονείς αλλά και εναλλακτικές λύσεις. Τι γίνεται όμως συγκεκριμένα όταν πηγαίνει μια μητέρα στη φυλακή; Ποιο είναι το υπόβαθρο και οι αιτίες φυλάκισης που την απομακρύνουν από την οικογενειακή εστία; Ποιος είναι ο αντίκτυπος στα παιδιά; Ποια τα προβλήματα που παρουσιάζονται; Όλα αυτά τα καίρια ερωτήματα απαντώνται και επιπλέον συζητείται πώς πραγματοποιείται η επανείσοδος της μητέρας στην οικογένεια μετά την αποφυλάκιση.

Ο γονικός εγκλεισμός σημαίνει και απώλεια κηδεμόνα για το διάστημα που ο γονέας ξοδεύει στη φυλακή. Όμως ποιος είναι υπεύθυνος για τα παιδιά που μένουν πίσω; Ποιος τα φροντίζει και τα στηρίζει; Τα ερωτήματα αυτά βρίσκουν απάντηση στο αμέσως επόμενο μέρος της εργασίας, το οποίο πραγματεύεται το θέμα των συνή-

θων κηδεμόνων αλλά και της ανάδοχης φροντίδας. Επιπλέον, αναλύεται η νέα σχέση αλλά και τα προβλήματα που δημιουργούνται.

Ένα άλλο θέμα που επιφέρει στο προσκήνιο ο εγκλεισμός των γονέων και είναι άξιο σχολιασμού είναι οι επισκέψεις των παιδιών στη φυλακή, γι αυτό και υπάρχουν ζητήματα που πρέπει να ληφθούν υπόψη πριν πραγματοποιηθεί μια επίσκεψη. Αφού λοιπόν εξεταστούν αυτά τα ζητήματα, γίνεται μια παρουσίαση των δωματίων αναμονής και των χώρων που γίνονται οι επισκέψεις. Το πιο σημαντικό όμως εδώ είναι να μελετηθεί η χρησιμότητα των επισκέψεων: Είναι ευεργετικές οι επισκέψεις για τα παιδιά και γιατί; Ποια τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα στις μητέρες και τα παιδιά; Πώς αντιλαμβάνονται τα παιδιά αυτήν την διαδικασία; Για να κατανοηθεί η επιτακτική ανάγκη αλλά και η χρησιμότητα της επίσκεψης, παρουσιάζεται ένα πρόγραμμα επίσκεψης στην γυναικεία φυλακή του Dwight, στο Ιλλινόις.

Πέρα όμως από τα ζητήματα που συζητούνται παραπάνω, στο τρίτο πλέον κεφάλαιο της εργασίας μελετάμε τα ίδια τα παιδιά που έχουν έναν γονέα στη φυλακή. Γνωρίζουν ή όχι για τον εγκλεισμό του γονέα τους και πώς αντιδρούν όταν το μάθουν; Τι γίνεται με τα παιδιά που είναι παρόντα κατά τη διάρκεια της σύλληψης; Αφού λοιπόν τα παιδιά μάθουν για τον εγκλεισμό του γονέα τους πώς επηρεάζονται; Ποιες είναι οι συνθήκες διαβίωσής τους και ποια τα συναισθήματά τους; Ο στιγματισμός και η απομόνωση είναι θέματα που συζητώνται εκτενώς, αφού επηρεάζουν άμεσα την ψυχοσύνθεσή τους. Για να κατανοηθεί, όμως, καλύτερα ο αντίκτυπος της γονικής φυλάκισης στα παιδιά, εξετάζουμε το κάθε αναπτυξιακό επίπεδο ξεχωριστά: την βρεφική και νηπιακή ηλικία, την προσχολική και σχολική ηλικία και την εφηβεία.

Υπάρχουν όμως μεταβλητές και παράγοντες, οι οποίοι είτε προστατεύουν είτε θέτουν τα παιδιά σε μεγαλύτερο κίνδυνο, όταν βρίσκονται σε αυτήν την κατάσταση. Ποιοι είναι, λοιπόν, αυτοί και πώς επιδρούν στα παιδιά;

Στο τελευταίο κεφάλαιο, αναφέρονται οι περιορισμοί στην έρευνα αυτού του ζητήματος και οι δυσκολίες που παρουσιάζονται κατά την διερεύνησή του. Εν κατακλείδι, παραθέτονται τα συμπεράσματα που εξήχθησαν από την συνολική μελέτη του θέματος και προτείνονται λύσεις, ώστε τα παιδιά αλλά και όλοι αυτοί που εμπλέκονται στην υπόθεση να μπορούν να συνεργαστούν για μια ομαλότερη έκβαση και κυρίως για την προαγωγή της φυσικής και ψυχικής υγείας των παιδιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΦΥΛΑΚΗ ΩΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ ΔΕΙΓΜΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΟΥ ΘΕΣΜΟΥ

Το πνευματικό κίνημα του Διαφωτισμού πέρα από τις επαναστατικές, για εκείνη την εποχή, ιδέες έθεσε και το ζήτημα της θεωρητικής θεμελίωσης της ποινής, το οποίο ερχόταν σε αντίθεση με τις μέχρι τότε πρακτικές, οι οποίες περιορίζονταν σε σκληρά και απάνθρωπα βασανιστήρια. Η πιο ανθρώπινη μεταχείριση του εγκληματία γίνεται τώρα ο βασικός στόχος των Διαφωτιστών. Συνεπώς, στο προσκήνιο εμφανίζονται και τα ζητήματα έκτισης των ποινών αλλά και η χάραξη μιας ορθολογικής αντεγκληματικής και σωφρονιστικής πολιτικής. Βασικοί εισηγητές των αρχών αυτών είναι ο Μπεκκαρία και ο Μπένθαμ. Συγκεκριμένα, ο Μπεκκαρία υποστηρίζει ότι το έγκλημα αποτελεί βλάβη της κοινωνίας και πως η πρόληψή του είναι πιο σημαντική από την τιμωρία του. Η τιμωρία νομιμοποιείται μόνο κατά το μέτρο που συμβάλλει στην πρόληψη της εγκληματικής συμπεριφοράς. Όμως, κάθε κατηγορούμενος δικαιούται μιας ανθρωπιστικής μεταχείρισης και τα σωματικά βασανιστήρια πρέπει να καταργηθούν. Η φυλάκιση θα πρέπει να εφαρμόζεται ευρέως, όμως ο τρόπος εφαρμογής της θα πρέπει να βελτιωθεί μέσα από καλύτερες εγκαταστάσεις και το διαχωρισμό των κρατουμένων ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και το βαθμό της εγκληματικότητάς τους. (Τσαλίκογλου, 1996)

Η στέρηση της ανθρώπινης ελευθερίας θεωρείται μέχρι σήμερα η καταλληλότερη ποινή εναντίον του ατόμου που στρέφεται εναντίον του κοινωνικού συνόλου. Η φυλακή επομένως παρουσιάζεται ως αναγκαία τιμωρητική λύση, που αφήνει πίσω της τα σωματικά βασανιστήρια των εγκληματιών και προωθεί μια πολιτισμένη και «ανθρωπιστική» κοινωνία. Η γέννηση, λοιπόν, της φυλακής τοποθετείται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Μέχρι τότε, τα κλειστά ιδρύματα χρησιμοποιούνταν για φύλαξη των υποδίκων και η κατάσταση στην οποία βρισκόντουσαν ήταν δραματική, αφού ζούσαν όλοι μαζί σε ένα σκοτεινό δωμάτιο και τους παρέχονταν μόνο η στοιχειώδης διατροφή (Τσαλίκογλου, 1996). Ο εγκλεισμός, λοιπόν, των εγκληματιών και των ψυχικά αρρώστων σε ένα κλειστό ίδρυμα παρέχει ένα αίσθημα προστασίας στα υπόλοιπα μέλη του κοινωνικού συνόλου, τα οποία τώρα ζουν ελεύθερα και «προστατευμένα» από επικίνδυνους για την σωματική τους υγεία ανθρώπους. Επιπλέον, η συγκέντρωση όλων

αυτών των παρεκκλινόντων ατόμων σε ένα συγκεκριμένο χώρο δίνει τη δυνατότητα του σταθερού και διαρκούς ελέγχου τους από την εξουσία.

Με την έλευση της φυλακής ως ποινή για τους εγκληματίες δεν παρέχεται προστασία και ασφάλεια μόνο στην κοινωνία. Τα άτομα που τοποθετούνται στα σωφρονιστικά καταστήματα δεν κακοποιούνται πια αλλά εγκλείονται και τίθενται υπό παρακολούθηση. Ο ιδιωτικός τους χώρος καταλύεται και η ζωή τους περιορίζεται σε ένα συγκεκριμένο χώρο χωρίς το δικαίωμα της ελευθερίας που είχαν πριν.

Η ιδέα της φυλακής χαρακτηρίζεται ως ένα δείγμα ολοκληρωτικού θεσμού, τα γνωρίσματα του οποίου είναι ο εγκλεισμός, η απομόνωση, η ολοκληρωτική ανάθεση της ευθύνης της ζωής σου στο ίδρυμα, η ιεραρχία των ρόλων και η πλήρης υποταγή στους νόμους ενός εσωτερικού κανονισμού. Παρόμοια παραδείγματα ολοκληρωτικών θεσμών αποτελούν τα ψυχιατρεία, τα μοναστήρια και ο στρατός (Goffman, 1968). Το κλειστό ίδρυμα της φυλακής, το οποίο θεωρείται ότι καταστέλλει τη βία και την εγκληματικότητα αποτελεί μια θεσμικά κατοχυρωμένη μορφή βίας και χαρακτηρίζεται από τον Goffman (1968) ως ένας «ολοκληρωτικός θεσμός, που είναι αποκομμένος από την κοινότητα και που η ύπαρξή του στηρίζεται στον απόλυτο έλεγχο της συμπεριφοράς των εγκλειστών. Είναι ο μόνος, ίσως, θεσμός που ενώ από την γέννησή του δέχεται τα πυρά τόσο έντονων κριτικών, έχει καταφέρει εδώ και δύο αιώνες να παραμείνει αναλλοίωτος μέσα στην παθολογία του.»

Ο σκοπός της φυλακής θεωρείται από τους υποστηρικτές της ότι είναι η μεταχείριση των εγκληματιών έτσι ώστε, όταν αποφυλακιστούν να μπορούν να ενταχθούν ομαλότερα και να προσαρμοστούν στα δεδομένα της κοινωνίας, με μια σαφώς πιο υγιή προσωπικότητα. Συνεπώς, η φυλακή δεν τιμωρεί και δεν καταστέλλει, αλλά αναμορφώνει. Κατά πόσο όμως αυτό μπορεί να γίνει, αφού το ίδιο το πλαίσιο του εγκλεισμού είναι αντι-θεραπευτικό; Πώς ο εγκληματίας που αποφυλακίζεται θα ενταχθεί στην κουλτούρα μιας ελεύθερης κοινωνίας αφού η φυλακή παράγει μια δική της ιδιότυπη κουλτούρα, με τους δικούς της νόμους, κανόνες και αξίες; Προϊόν, λοιπόν, αυτής της ιδεολογίας είναι και ο «Κώδικας συμπεριφοράς» των κρατουμένων, ο οποίος εκφράζει την κοινωνική οργάνωση της φυλακής και χρησιμεύει, ώστε να βοηθήσει τους τροφίμους να υπερνικήσουν τις στέρησεις της φυλακής μέσα σε ένα πλαίσιο αλληλεγγύης μεταξύ τους (Berg & DeLisi, 2006).

Ο εγκλεισμός, λοιπόν, των εγκληματιών σε ένα σωφρονιστικό κατάστημα προβάλλει και τον μύθο της αναμόρφωσής τους: την ιδέα, δηλαδή, ότι οι ογκώδεις και επιβλητικές φυλακές, καθώς και η επιβολή μιας αυστηρής πειθαρχίας θα μπορούσαν

να «αναμορφώσουν τον εγκληματία και να τον μεταβάλλουν σε έναν κοινωνικά προσαρμοσμένο πολίτη» (Τσαλίκου, 1996). Η αρχιτεκτονική των φυλακών δεν συμβάλλει μόνο στην υποτιθέμενη αναμορφωτική πολιτική, αλλά και στην υιοθέτηση της ιδέας της απομόνωσης, η οποία, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Τσαλίκου: «υποτίθεται ότι συμβάλλει στην περισυλλογή και εξύψωση της ψυχής του εγκλείστου στο Θεό, αλλά στην ουσία δεν είναι παρά η άσκηση ενός αποτελεσματικού κοινωνικού ελέγχου. Με την απομόνωση ο κρατούμενος πείθεται για τα απεριόριστα όρια της εξουσιαστικής δύναμης του κράτους. Ενστερνίζεται έτσι την ιδέα, ότι κάθε ανοιχτή αντιπαράθεση μαζί του είναι εκ των προτέρων μάταιη και αναποτελεσματική. Εξάλλου, η ογκώδης επιβλητική αρχιτεκτονική των φυλακών έρχεται και να επιβεβαιώσει και να ενδυναμώσει την αίσθηση της εξάρτησης και της αδυναμίας οποιασδήποτε μορφής αντίδρασης».

Η παραμονή μέσα στο περιβάλλον της φυλακής ωθεί τον έγκλειστο στην ένταξη του στην ομάδα της φυλακής και σε μια σταδιακή υιοθέτηση του ρόλου του εγκληματία. Ο κρατούμενος κοινωνικοποιείται στο σύστημα της φυλακής, έτσι ώστε να μπορέσει να μειώσει το αίσθημα της απομόνωσης, που συνεχώς βιώνει. Οι παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτή την διαδικασία είναι:

- Ο χρόνος παραμονής μέσα στο ίδρυμα (όσο μεγαλύτερη είναι η παραμονή, τόσο μεγαλύτερη θα είναι και η εμπλοκή του με το σύστημα)
- Η αυστηρότητα της φυλακής (οι φυλακές υψηλής ασφάλειας ωθούν τον έγκλειστο σε μεγαλύτερη εμπλοκή με το σύστημα)
- Το μέγεθος της φυλακής (οι ογκώδεις και επιβλητικές φυλακές ευνοούν την προσχώρηση στο σύστημα)
- Η δυνατότητα επαφής με τον έξω κόσμο (όσο πιο αποκομμένοι από τους φίλους, τους συγγενείς και γενικότερα με τον έξω κόσμο είναι οι κρατούμενοι, τόσο περισσότερο υιοθετούν την κουλτούρα της φυλακής)
- Η ιδιαιτερότητα της προσωπικότητας του κάθε κρατουμένου (όσο πιο ευάλωτος και ασταθής χαρακτήρας είναι, τόσο γρηγορότερα θα ενσωματωθεί στην ομάδα των φυλακισμένων)

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ο θεσμός αυτός παράγει από τη φύση του το έγκλημα και κατά συνέπεια τον εγκληματία και δεν τον αναμορφώνει σε ένα νομοταγή πολίτη. Αντιθέτως, δημιουργεί μια σχέση εξάρτησης ανάμεσα στον έγκλειστο και το ίδρυμα. Ο κρατούμενος γίνεται παθητικός δέκτης των όσων διαδραματίζονται και συνεπώς

αποσύρεται από κάθε μορφής διεκδίκηση από το περιβάλλον. Δεν έχει το δικαίωμα κρίσης, αφού η φυλακή είναι αυτή που κανονίζει για όλα τα ζητήματα που τον αφορούν. Δεν έχει προσωπική ζωή και περνά τις περισσότερες ώρες της μέρας κλεισμένος στο κελί του, φτάνοντας σε μια κατάσταση συνειδητοποίησης της αδυναμίας του για επέμβαση σε ότι συμβαίνει γύρω του. Όλα γύρω του εκτυλίσσονται παρά τη θέλησή του. Έτσι, φτάνει σε ένα σημείο, κατά το οποίο θεωρεί τη φυλακή ως «φυσικό πλαίσιο» και τη ζωή έξω από αυτήν αδιανόητη. Η απεγνωσμένη, αυτή, ταύτιση με τη φυλακή καλείται «ιδρυματισμός» και τα γνωρίσματά του είναι: η αποεπένδυση του σώματος, το πρώιμο γήρας, οι διαταραχές της σεξουαλικότητας, η αναστολή της ψυχοκοινωνικής δραστηριότητας, η συναισθηματική αδιαφορία και η έντονη ερεθιστικότητα (Τσαλίκoglou, 1996).

Οι συνέπειες του εγκλεισμού φανερώνονται σύμφωνα με τον Taylor (1960) μέσα από μια σειρά αλλαγών: την αρχική προσαρμογή στη ζωή της φυλακής και την απώλεια επαφής με τον έξω κόσμο, καθώς και την ψυχοδιανοητική έκπτωση. Οι αλλαγές αυτές εμφανίζονται ανάλογα με τον χρόνο του εγκλεισμού: όσο παρατείνεται χρονικά η παραμονή στη φυλακή, τόσο πιθανότερο είναι και ο κρατούμενος να φτάσει στο τρίο στάδιο της ψυχοδιανοητικής έκπτωσης, στο οποίο και παρουσιάζει μια γενική έλλειψη ενδιαφερόντων και επιθυμιών, καθώς και μια συναισθηματική ισοπέδωση, καθιστώντας τον απόλυτα εξαρτώμενο από τη φυλακή. Ο Grunhut (1948) συμφωνεί με τον Taylor και επιπλέον αναφέρει, πως ο εγκλειστος βιώνει έντονα συναισθήματα εξάρτησης, πλήξης, απελπισίας και απάθειας. Το κυρίαρχο στοιχείο, όμως, που εμφανίζεται είναι η διανοητική κενότητα με χαρακτηριστικές εκδηλώσεις χαοτικής μνήμης, αδυναμίας συγκέντρωσης, ανάπτυξης ψευδαισθήσεων και απογοήτευσης. Μια ποιοτική μελέτη στο Ηνωμένο Βασίλειο έδειξε ότι οι φυλακισμένοι επέδειξαν υψηλά επίπεδα θυμού, απογοήτευσης και ανησυχίας σχετικά με την απομόνωση και επιπλέον υψηλά επίπεδα χρήσης ουσιών, για να ανακουφιστούν, όπως είπαν, από τις πολλές ώρες ανίας (Nurse, Woodcock & Ormsby, 2003).

Ο ρόλος του εγκλεισμού στις φυλακές δεν είναι να κρατάει απλά το άτομο που έχει εγκληματήσει μακριά από την κοινωνία, αφού μέσα στη φυλακή δεν βρίσκεται ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα παραβατών του νόμου, αλλά όσοι ήταν ορατοί στις αρχές. Αυτό, λοιπόν, το ποσοστό, συνήθως παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά, όπως: η νεαρή ηλικία, η ανεργία, η φτώχεια και η έλλειψη εκπαίδευσης. Με τέτοια, επομένως, χαρακτηριστικά γνωρίσματα, η παραμονή μέσα στην φυλακή εντάσσει γρηγορότερα το άτομο στην κουλτούρα της φυλακής, το οποίο και υιοθετεί την ιδιότητα του ε-

γκληματία που θα τον συνοδεύει για όλο το υπόλοιπο της ζωής του (Τσαλίκου-γλου, 1996).

Για να προστατευτούν οι πολίτες από το έγκλημα κλειδώνουν τις πόρτες τους, ζητούν την βοήθεια της αστυνομίας και κατά συνέπεια «φυλακίζουν» τους εγκληματίες χωρίς να αντιλαμβάνονται ουσιαστικά, ότι η ρήψη περισσότερων εγκληματιών στη φυλακή μπορεί να μειώσει το έγκλημα στο κοντινό μέλλον, αλλά μπορεί πραγματικά να το αυξήσει μακροπρόθεσμα (Wilhite & Allen, 2005) και αυτό γιατί το περιβάλλον της φυλακής, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δεν ευνοεί το σωφρονισμό και την αναμόρφωση του εγκληματία- απλά τον απομονώνει από την κοινωνία για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα και έπειτα, χωρίς ουσιαστικά εφόδια και χωρίς ενδείξεις για ένα καλύτερο μέλλον τον αφήνει ελεύθερο να υποπέσει στα ίδια ή και χειρότερα παραπτώματα, διαιωνίζοντας έτσι μια ήδη τεταμένη κατάσταση. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός, ότι το ποσοστό υποτροπής είναι αρκετά υψηλό: 40% των αποφυλακισμένων, δύο με τρία χρόνια μετά την έξοδό τους από οποιονδήποτε τύπο φυλακής, υποτροπιάζει και εγκλείεται ξανά στη φυλακή (Τσαλίκου-γλου, 1996).

Οι φυλακισμένοι είναι μια αποκλεισμένη κοινωνικά ομάδα που βιώνει σε έντονο βαθμό την κοινωνική ανισότητα (Shaw & Humber, 2004). Γι αυτό και οι ανάγκες που εκφράζονται απ' αυτούς σχετίζονται πρώτα με τη συναισθηματική τους κατάσταση και έπειτα με προβλήματα που παρουσιάζονται στην καθημερινότητά τους στην φυλακή. Πιο συγκεκριμένα, κάθε εγκλειστος έχει ανάγκη: α) να προοδεύσει και να βελτιωθεί μέσω μιας αξιόπιστης βοήθειας. Η προσωπική ανάπτυξη και ο σεβασμός από άλλους ανθρώπους παίζουν σημαντικό ρόλο για αυτούς, β) να αγαπηθεί, να εκτιμηθεί και να αναπτύξει σχέσεις που παρέχουν τη συναισθηματική υποστήριξη και το ενσυναίσθημα, γ) να ασχολείται με δραστηριότητες που του αποσπούν την προσοχή και έτσι να γεμίσει δημιουργικά το χρόνο του, δ) να νιώθει ασφαλής και κατά κάποιο τρόπο αυτόνομος (Fraser, Gatherer & Hayton, 2009). Όλες αυτές οι ανάγκες, βέβαια, δεν εμφανίστηκαν ξαφνικά · είναι απόρροια του προηγούμενου πλαισίου που δρούσαν, το οποίο συνήθως περιλαμβάνει προβλήματα στέγασης, γενικότερη φτώχεια αλλά και ασταθείς οικογενειακές σχέσεις.

Από τη στιγμή που οι παραβάτες καταδικάζονται σε φυλάκιση ξεκινά να λειτουργεί ένας μηχανισμός για την κατάλληλη τοποθέτησή τους. Η ταξινόμηση των κρατουμένων αναφέρεται στη συστηματική σημείωση και υποδιαίρεση των εγκλειστων σε ομάδες, με βάση κάποια συγκεκριμένα στοιχεία, όπως το φύλο, η ηλικία, το αδίκημα, ο χρόνος της φυλάκισης, η σωματική και ψυχική τους υγεία, αλλά και το

προγενέστερο εκπαιδευτικό, κοινωνικό και εγκληματικό ιστορικό τους (Edwards, 2000 και Τσαλίκου, 1996). Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι η κατάλληλη τοποθέτηση πρέπει να είναι η βασική πολιτική των φυλακών. Πρέπει να υπάρχει καλή προσωπική αξιολόγηση και ακριβής λήψη ιστορικού από την αρχή, καθώς και καλή διαλογή σε τακτά χρονικά διαστήματα κατά τη διάρκεια της περιόδου φυλάκισης, έτσι ώστε η ομάδα που θα ανήκει ο κρατούμενος θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες του (Fraser, Gatherer & Hayton, 2009). Η ταξινόμηση, επιπλέον, μας παρέχει και κάποια συγκεντρωτικά στοιχεία για τα είδη των εγκλημάτων που λαμβάνουν χώρα, για την παραβατικότητα των ανδρών και των γυναικών αλλά και την φυλή στην οποία ανήκουν οι εγκληματίες. Παραδείγματος χάριν, μεταξύ του 1995 και 2002, ο αριθμός βίαιων παραβατών που καταδικάστηκαν σε φυλάκιση στις Η.Π.Α. αποτέλεσε το 64% της συνολικής αύξησης των κρατικών φυλακών μεταξύ αρσενικών τροφίμων και 49% μεταξύ των θηλυκών τροφίμων. Επιπλέον, από το 1995 έως το 2001, ο αριθμός τροφίμων που φυλακίστηκε πρόσφατα για βίαιες παραβάσεις αυξήθηκε κατά 82% μεταξύ των Ισπανών, 57% μεταξύ των Έγχρωμων και 59% μεταξύ των Λευκών (Harrison & Beck, 2003).

Με αφορμή το θέμα της ταξινόμησης, αξίζει να γίνει και μία αναφορά στις γυναικείες φυλακές, η απαρχή των οποίων τοποθετείται τον 19^ο αιώνα, σχεδόν ένα αιώνα μετά από την ίδρυση της πρώτης φυλακής. Μέχρι τότε, οι γυναίκες κρατούνταν σε χωριστά δωμάτια ή κελιά μέσα στις ανδρικές φυλακές. Λόγω, όμως, της συνεχούς αύξησης της γυναικείας παραβατικότητας εμφανίστηκε επιτακτικά η ανάγκη στέγασής τους σε άλλο χώρο, η δημιουργία δηλαδή γυναικείων φυλακών. Το 1835 ανοίχτηκε η πρώτη χωριστή φυλακή για τις γυναίκες στην Αμερική, το Mount Pleasant, το οποίο βρίσκεται στην Νέα Υόρκη και μέσα σε τριάντα χρόνια ο πληθυσμός του είχε φτάσει δύο φορές σχεδόν την ικανότητά του. Έτσι, το κράτος μη μπορώντας να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις της φυλακής, το έκλεισε και διασκόρπισε τις γυναίκες στις τοπικές φυλακές, γύρω από την πόλη (Edwards, 2000). Στα περισσότερα κράτη οι γυναίκες συνέχιζαν να είναι έγκλειστες στις φυλακές των ανδρών μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όπου και εμφανίστηκε μια σημαντική αύξηση στη δημιουργία γυναικείων φυλακών. Πιο συγκεκριμένα, το 1979 οι Η.Π.Α. είχαν περίπου 34 γυναικείες φυλακές, αριθμός που δεν κάλυπτε τις ανάγκες στέγασης των θηλυκών τροφίμων. Έτσι, μέχρι το 1990 ο αριθμός σωφρονιστικών εγκαταστάσεων είχε ανέλθει στις 71 και μέχρι το 1995 αυξήθηκαν στις 105 (Edwards, 2000).

Η αναδρομή στην γέννηση και αύξηση των γυναικείων φυλακών μαρτυρά και τις διαφορές φύλου στον εγκλεισμό, αφού όπως είδαμε υπήρξε μεγάλη καθυστέρηση για τη μέριμνα των γυναικών παραβατών, σε σχέση με τον αντίστοιχο ανδρικό πληθυσμό. Οι διαφορές φύλου είναι κοινωνικό κατασκεύασμα, αφού αποδίδονται από την κοινωνία και αφορούν τους αναμενόμενους κοινωνικούς ρόλους. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναπτύσσονται και τα στερεότυπα που αφορούν στα δύο φύλα, τα οποία επηρεάζουν τις πεποιθήσεις μας σχετικά με τους κατάλληλους ρόλους που πρέπει να επιτελεί ένας άνδρας και μια γυναίκα στην κοινωνία. Παραδείγματος χάριν, εάν πιστεύουμε ότι ο ρόλος μιας γυναίκας είναι να ανατρέφει και να φροντίζει τα παιδιά, έχουμε μια αρνητική διάθεση απέναντι σε μια γυναίκα που έχει μια διαφορετική πορεία. Το ίδιο μοτίβο ισχύει και για το πώς αντιλαμβανόμαστε τους ανθρώπους (γυναίκες και άνδρες) που παραβαίνουν τον νόμο. Πολλοί ονομάζουν μια γυναίκα που έχει καταδικαστεί, ως κακή μητέρα, επειδή παραβιάζει την εικόνα που έχει η κοινωνία για τη μητέρα. Ο αρσενικός εγκληματίας, όμως, δεν χαρακτηρίζεται αυτόματα ως κακός πατέρας, (Covington, 2002). Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι υπάρχει μια διαφορετικότητα στις αντιλήψεις της κοινωνίας απέναντι στους αρσενικούς και θηλυκούς παραβάτες.

Πέρα, όμως, από στερεότυπα και αντιλήψεις, τα προβλήματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι οι κρατούμενοι-άνδρες και γυναίκες- συνεχίζουν να εμμένουν. Ένα από αυτά είναι και ο υπερπληθυσμός των φυλακών. Όταν μια φυλακή φτάνει στη μέγιστη δυνατότητα λειτουργίας της, οι τρόφιμοι πρέπει να μεταφερθούν σε άλλες εγκαταστάσεις (Edwards, 2000). Αυτό δεν συμβαίνει, βέβαια, στις περισσότερες περιπτώσεις και έτσι ένα κελί που κατασκευάστηκε για να φιλοξενεί έναν ή δύο κρατούμενους, να «στοιβάξει» τρία, τέσσερα ή και πέντε άτομα. Αποτέλεσμα του φαινομένου του υπερπληθυσμού των φυλακών είναι οι διαμάχες και οι συγκρούσεις που αναπτύσσονται καθημερινά μεταξύ των κρατούμενων που έχουν τοποθετηθεί στο ίδιο κελί και αυτό γιατί ο ένας κρατούμενος διαταράσσει την ηρεμία του άλλου. Παραδείγματος χάριν, την ώρα που ο ένας κρατούμενος θέλει να κοιμηθεί ή να διαβάσει, οι υπόλοιποι θορυβούν, δημιουργώντας έτσι ένα κλίμα αντιπαλότητας και αντιπαράθεσης (Elger, 2009).

Μέσα σε ένα αρνητικό κλίμα, όπως φάνηκε και από τα όσα ειπώθηκαν προτύτερα, προσπαθούν οι εγκλειστοί να διατηρήσουν την σωματική και ψυχική τους υγεία. Υπάρχουν, όμως, παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν τους κρατούμενους και συμβάλλουν στη φτωχή ψυχική τους υγεία. Τέτοιοι, έχουν βρεθεί ότι είναι: οι διάφορες

μορφές βίας που αναπτύσσονται από τους κρατούμενους αλλά και από το προσωπικό της φυλακής, όπως ο εκφοβισμός, η μοναξιά και η έλλειψη ατόμου για συζήτηση, η έλλειψη μυστικότητας, η περιορισμένη πρόσβαση σε αθλητικές και άλλες δραστηριότητες, η απομόνωση από τα κοινωνικά δίκτυα αλλά και η ανησυχία για την οικογένεια που ενδεχομένως έχουν αφήσει πίσω, η μονοτονία του καθεστώτος, η κατάχρηση ουσιών, η φτωχή διατροφή, προηγούμενα τραύματα, ανεπαρκείς υγειονομικές υπηρεσίες-ειδικά υπηρεσίες ψυχικής υγείας και δυσκολία στην πρόσβαση σε αυτές και τέλος, η γενικότερη αβεβαιότητα για το μέλλον (Fraser, Gatherer & Hayton, 2009). Παρατηρώντας τα ποσοστά των φυλακισμένων στην Ευρώπη που πάσχουν από κάποια ψυχική διαταραχή, καταλαβαίνουμε και την έκταση της δυσλειτουργίας: Από τα 2 εκατομμύρια φυλακισμένους, οι 400.000 πάσχουν από κάποια ψυχική διαταραχή. Η επιβάρυνση, ο φόβος, η περιθωριοποίηση, το στίγμα και οι διακρίσεις φαίνεται να έχουν μια αρνητική επιρροή στην ψυχική υγεία. Υπολογίζεται ότι το ποσοστό των φυλακισμένων που έχουν ένα πρόβλημα ψυχικής υγείας ή/και κάνουν κατάχρηση ουσιών, φτάνει το 60-65% (Fraser, Gatherer & Hayton, 2009). Σε διεθνές επίπεδο, ένας στους επτά φυλακισμένους έχει βρεθεί ότι έχει μια ψυχωτική ασθένεια και το ποσοστό αυτοκτονίας είναι 12 φορές του γενικού πληθυσμού (Shaw & Humber, 2004).

Η φυλακή σχεδιάστηκε με γνώμονα την τιμωρία, τη διόρθωση και την αποκατάσταση της κοινωνίας και αυτό το πλαίσιο συγκρούεται με την υγειονομική περίθαλψη των τροφίμων, παρότι μπορεί να είναι ένας επιθυμητός στόχος. Τα κύρια ζητήματα στην υγειονομική περίθαλψη, λοιπόν, είναι η ψυχική υγεία, η κατάχρηση ουσιών και οι μεταδοτικές ασθένειες, ζητήματα τα οποία συνδέονται περίπλοκα μεταξύ τους: τα προβλήματα ψυχικής υγείας μπορούν να οδηγήσουν στην κατάχρηση ουσιών αλλά και να προκύψουν από την κατάχρηση ουσιών. Οι μεταδοτικές ασθένειες μπορούν να προκύψουν από την κατάχρηση ουσιών, ειδικά μέσω της ενδοφλέβιας χρήσης, αλλά τα προβλήματα ψυχικής υγείας και η κατάχρηση ουσιών μπορούν επίσης να οδηγήσουν στην υψηλού κινδύνου σεξουαλική συμπεριφορά, με συνέπεια την μετάδοση σεξουαλικών νοσημάτων, όπως το HIV, η ηπατίτιδα και η σύφιλη (Watson, Stimpson & Hostick, 2003). Αυτά τα ζητήματα αφορούν εξίσου τις γυναίκες και τους άνδρες, με τις γυναίκες να εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά, μιας και τις περισσότερες φορές, αυτά αποτελούν και τον λόγο εγκλεισμού τους (Birecree et al., 1994).

Η ζωή στη φυλακή δεν είναι εύκολη. Πολλοί κρατούμενοι, όπως είδαμε, παρουσιάζουν προβλήματα, τα οποία είτε προϋπάρχουν είτε εμφανίζονται ως απόρροια του εγκλεισμού. Μία μελέτη σε Γάλλους κρατούμενους (Jaeger & Monceau, 1996) έδει-

ξε, ότι οι τρόφιμοι παρουσιάζουν ένα υψηλό αίτημα για υπνωτικά χάπια κι αυτό γιατί η ζωή στη φυλακή γίνεται αντιληπτή ως αγχωτική και μάταιη κι έτσι τα ηρεμιστικά φαίνονται, γι αυτούς, ως μοναδικό μέσο για να μείνουν ήρεμοι, και για μερικούς ακόμη και για να επιζήσουν. Συμπληρωματικά, διάφοροι φυλακισμένοι σε αυτή τη μελέτη εξέφρασαν την άποψη, ότι τα ηρεμιστικά αποτρέπουν την αυτοκτονία. Σε γενικότερο επίπεδο, η αϋπνία εμφανίζεται ως σύμπτωμα της απόσυρσης, που βιώνει ένας φυλακισμένος, και μαζί με την ανησυχία και την κατάθλιψη φανερώνουν τις συνέπειες του εγκλεισμού στην προσωπικότητα του ατόμου (Elger, 2009).

Η αρνητική επίδραση που ασκεί ο εγκλεισμός στην ψυχосύνθεση κάθε ατόμου έχει ωθήσει τις περισσότερες χώρες στη δημιουργία υπηρεσιών ψυχικής υγείας μέσα στα σωφρονιστικά καταστήματα. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η υπηρεσία ψυχικής υγείας φυλακών στην Αγγλία και την Ουαλία, η οποία έχει φτιάξει εγκαταστάσεις που απαρτίζονται από γιατρούς και νοσοκόμες, τις οποίες μπορούν να επισκεφθούν οι έγκλειστοι, όταν αντιμετωπίζουν ένα πρόβλημα σωματικής ή ψυχικής υγείας (Watson, Stimpson & Hostick, 2003). Οι υπηρεσίες αυτές δίνουν προτεραιότητα σε δύο τομείς: στην διαλογή των κρατουμένων και τον προγραμματισμό. Η διαλογή αναφέρεται στην ακριβή λήψη του ιστορικού κάθε νεοεισερχόμενου έγκλειστου, έτσι ώστε να διαπιστωθεί η ύπαρξη ή όχι σωματικών ή ψυχολογικών προβλημάτων, ενώ ο προγραμματισμός σχετίζεται με την ένταξη του κρατουμένου σε προγράμματα ανάλογα της κατάστασής του, όπως, π.χ. πρόγραμμα απεξάρτησης (Shaw & Humber, 2004). Οι στόχοι που προσπαθούν να επιτύχουν αυτές οι υπηρεσίες είναι: η βελτίωση και ο εκσυγχρονισμός των αρχικών υγειονομικών ψυχικών υπηρεσιών, η προώθηση της ψυχικής υγείας, η ανάπτυξη των υπηρεσιών φύλαξης, η βελτίωση της μεταφοράς και της πρόσβασης σε αυτές τις εγκαταστάσεις και η πρόληψη αυτοκτονιών (Shaw & Humber, 2004). Αυτές οι υπηρεσίες φανερώνουν την ανάγκη για ισότητα στην υγειονομική περίθαλψη. Κάθε κρατούμενος πρέπει να έχει την ίδια ευκολία πρόσβασης σε υγειονομικές υπηρεσίες, όπως και ο γενικός πληθυσμός · και επιπλέον οι κρατούμενοι το χρειάζονται περισσότερο: τους παρέχεται μια ευκαιρία να δημιουργήσουν μια θετικότερη στάση απέναντι στην υγεία του εαυτού αλλά και την υγεία του κοινωνικού συνόλου (Watson, Stimpson & Hostick, 2003).

Όλα όσα αναφέρθηκαν σε αυτό το κεφάλαιο, οδηγούν στο συμπέρασμα, ότι οι φυλακές δεν είναι μόνο όργανα, οι τοίχοι των οποίων απομονώνουν πλήρως τους τροφίμους από την κοινότητα. Αντ' αυτού, τα εμπόδια μεταξύ της φυλακής και της κοινωνίας είναι ιδιαίτερα τρωτά και επιτρέπουν την ιδιαίτερη μεταφορά συμπεριφο-

ρών και προβλημάτων, επηρεάζοντας κατά συνέπεια και τη συμπεριφορά των τροφίμων (Berg & DeLisi, 2006). Όπως σημειώνουν οι Hagan και Dinovitzer (1999): «η φυλάκιση μπορεί γρήγορα να αλλάξει τα κοινωνικά δίκτυα και τις δομές στα οποία οι τρόφιμοι και εκείνοι με τους οποίους συνδέονται, ανήκουν. Όταν η φυλάκιση είναι ένα σπάνιο γεγονός μέσα σε μια κοινωνική ομάδα, η αλλαγή που προκαλείται στα κοινωνικά δίκτυα από τη φυλάκιση, μπορεί να είναι ένα πρόβλημα κυρίως για τα άτομα. Όταν, όμως, η φυλάκιση είναι πιο κοινή και αναμενόμενη ευρέως σε μια κοινωνική ομάδα, οι αλλαγές στα κοινωνικά δίκτυα και τις δομές μπορούν συχνά να γίνουν καταστρεπτικές για την ομάδα γενικότερα». Αν και η φυλάκιση ωφελεί την κοινωνία με το χωρισμό των εγκληματιών από τους νομοταγείς πολίτες, παράγει επίσης αρνητικές συνέπειες με την καταστροφή των αρχικών σχέσεων. Οι διαπροσωπικές σχέσεις είναι σημαντικές πηγές άτυπων κοινωνικών ελέγχων, που μπορούν να μονώσουν τα άτομα από τους παράγοντες κινδύνου που συμβάλλουν στο έγκλημα. Όμως, η θέση κάποιου ως φυλακισμένου βλάπτει τη θέση κάποιου άλλου ως μέλος της οικογένειας και της κοινωνίας (Berg & DeLisi, 2006).

Η φυλακή δεν είναι μια θέση, η οποία λαμβάνει τους ανθρώπους για τους οποίους η κοινωνία δεν έχει κάποια άλλη απάντηση. Δεν είναι μία θέση για τους ψυχικά αρρώστους και τις μειονεκτούσες κοινωνικά ομάδες, ώστε να είναι λιγότερο ορατές στο δημόσιο μάτι. Η φυλακή είναι μέρος της κοινωνίας. Η πλήρης απομόνωση των φυλακών δεν είναι αποδεκτή από άποψη ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δημόσιας υγείας και οι φυλακισμένοι διατηρούν όλα τα δικαιώματά τους, εκτός από την προσωπική ελευθερία (Fraser, Gatherer & Hayton, 2009). Αργά ή γρήγορα θα επιστρέψουν στην κοινωνία και πρέπει να είναι προετοιμασμένοι για μια ζωή παραγωγική και μακριά από εγκληματικές δραστηριότητες. Πρέπει, λοιπόν, να κατανοήσουμε όλοι, ότι η φυλακή δεν είναι μια «χωματερή για τους ανθρώπους!»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΓΟΝΙΚΗ ΑΠΩΛΕΙΑ ΛΟΓΩ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΥ

Η οικογενειακή δομή είναι ένας πυρήνας μέσα στον οποίο υπάρχουν, διαμορφώνονται, δρουν και αλληλοεπηρεάζονται τα μέλη που τον απαρτίζουν. Όταν, λοιπόν, η δομή αυτή, με κάποιο τρόπο, αρχίζει να μεταβάλλεται, παρουσιάζονται αλλαγές που την απορυθμίζουν από την συνηθισμένη λειτουργία της. Ένας τρόπος με τον οποίο η δομή, που καλείται οικογένεια, μπορεί να μεταβληθεί και να αλλάξει ριζικά είναι η απουσία και απώλεια του γονέα. Οι λόγοι που ένα τέτοιο γεγονός μπορεί να λάβει χώρα είναι διάφοροι: ο θάνατος, το διαζύγιο, η στρατιωτική θητεία, η μακρόχρονη παραμονή σε ένα νοσοκομείο λόγω σοβαρής ασθένειας και ο εγκλεισμός του γονέα ως συνέπεια της εγκληματικής του δραστηριότητας. Η ίδια η απώλεια εμφανίζεται να παράγει συμπτώματα, ανεξάρτητα από το λόγο που δημιουργήθηκε, όπως: φτωχή ψυχοκοινωνική λειτουργία των παιδιών και γενικότερη έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των οικογενειακών μελών (Bocknet, Sanderson & Britner, 2008).

Η γονική απουσία είναι μια πολυδιάστατη μεταβλητή, η οποία εξαρτάται από το εάν το παιδί θεωρεί, ότι ο γονέας λείπει για κοινωνικά αποδεκτούς λόγους ή για λόγους που θα επιφέρουν τον στιγματισμό τους (Fritsch & Burkhead, 1981). Ο χωρισμός λόγω θανάτου, ασθένειας ή άλλων αιτιών, για παράδειγμα, μπορεί να αναστατώνει την οικογενειακή μονάδα, την ωθεί όμως στην συσπείρωση, προκειμένου να μετριαστεί ο αντίκτυπος της απώλειας (Gabel, 1992). Από την άλλη μεριά, η απώλεια ενός οικογενειακού μέλους λόγω φυλάκισης μπορεί μεν να φέρει πιο κοντά στην οικογένεια τους «σημαντικούς άλλους», δεν ενώνει όμως την ίδια την οικογένεια· αντιθέτως, έχει τρομερές συνέπειες σε όλα τα οικογενειακά μέλη και κυρίως στα παιδιά (Fritsch & Burkhead, 1981). Η απώλεια του γονέα λόγω φυλάκισης είναι δυσκολότερο να αντιμετωπιστεί και αυτό φαίνεται ξεκάθαρα, αν την συγκρίνουμε με την απώλεια του γονέα λόγω θανάτου, όπου εκεί ο αποχωρισμός είναι φυσικός και τελικός, ενώ ο αποχωρισμός λόγω φυλάκισης είναι διαφορούμενος, αφού τα παιδιά φαίνονται αβέβαια για την απώλεια του γονέα που είναι μεν ζωντανός, αλλά συναισθηματικά και φυσικά είναι απών (Miller, 2006).

Η γονική φυλάκιση εμφανίζεται ως ένα αυξανόμενο πρόβλημα με σοβαρές κοινωνικές επιπτώσεις, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη μας τον μεταξύ γενεών κύκλο του εγκλήματος και της φυλάκισης (Dallaire & Wilson, 2009). Ο γονικός εγκλεισμός αλλάζει την οικογενειακή σύνθεση και η διάσπαση εμφανίζεται να είναι ιδιαίτερα πιθανή στην περίπτωση της μητρικής φυλάκισης. Όταν οι πατέρες πηγαίνουν στη φυλακή,

οι μητέρες των παιδιών αναλαμβάνουν την φροντίδα τους. Αντίθετα, όταν οι μητέρες φυλακίζονται, τα παιδιά τους φροντίζονται από τους συγγενείς ή τοποθετούνται σε κάποιο ίδρυμα. Οι νέοι κηδεμόνες συχνά δεν έχουν τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους για να καλύψουν τις ανάγκες αυτών των παιδιών κι έτσι τα παιδιά υποφέρουν λόγω της απώλειας εισοδήματος, της μη υποστήριξης και της δυσκολίας πρόσβασης στη δημόσια βοήθεια, η οποία παρεχόταν πρωτίτερα από τον έγκλειστο γονέα (Huebner & Gustafson, 2007). Η γονική φυλάκιση μειώνει τους οικογενειακούς, οικονομικούς και ψυχολογικούς πόρους και μετά την αποφυλάκιση, πολλοί εγκληματίες συναντούν δυσκολίες στο να βρουν απασχόληση (Arditti & Few, 2006). Κατά τη διάρκεια της γονικής φυλάκισης, τα παιδιά και οι οικογένειες μπορεί να αισθανθούν ανίκανοι να εκφράσουν το συναίσθημα της απώλειας, διότι, σε αντίθεση με τους διαθέσιμους πόρους υποστήριξης για τα παιδιά που βιώνουν το διαζύγιο, δεν υπάρχουν συστήματα υποστήριξης για να βοηθήσουν τα παιδιά να αντιμετωπίσουν την απώλεια του γονέα λόγω φυλάκισης (Dallaire & Wilson, 2009). Ακόμη, οι σύζυγοι των έγκλειστων παρατηρούν επιδείνωση σε πολλούς τομείς της ζωής τους, όπως: η οικονομική κατάσταση, η εργασία, η στάση τους απέναντι στο γάμο και τα μελλοντικά σχέδια, η κοινωνική δραστηριότητα και οι σχέσεις με φίλους και γείτονες (Murray & Farrington, 2008). Επιπλέον, έχει βρεθεί (Phillips et al., 2002), ότι η γονική φυλάκιση συνδέεται με την αυξανόμενη έκθεση των παιδιών στον κίνδυνο μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον (κατάχρηση ουσιών, κακή μεταχείριση, βία και φτώχεια).

Μια ματιά στα ποσοστά γονέων που βρίσκονται στη φυλακή μπορεί να μας δώσει μια πρώτη εικόνα για το μέγεθος και τη σοβαρότητα του προβλήματος: σύμφωνα με εκτιμήσεις, 3,6 εκατομμύρια γονείς στις Η.Π.Α. βρίσκονται κάτω από κάποια μορφή σωφρονιστικής επιτήρησης, συμπεριλαμβανομένης της δικαστικής και αστυνομικής επιτήρησης με αναστολή. Από αυτούς τους γονείς σχεδόν 1,1 εκατομμύριο είναι έγκλειστοι σε ομοσπονδιακές, κρατικές ή τοπικές φυλακές και έχουν, κατ'εκτίμηση, 2,3 εκατομμύρια παιδιά (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Σχεδόν το 50% των έγκλειστων γονέων έζησε με τα παιδιά του πριν από τον εγκλεισμό και πάνω από 80% των παιδιών ζουν τώρα με τον άλλο γονέα ή με κάποιο συγγενή (Eddy & Reid, 2002). Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η γονεϊκή ιδιότητα δεν ήταν ένας προστατευτικός/ αποτρεπτικός παράγοντας για τη φυλάκιση (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Σε αυτό το σημείο, θα ήταν χρήσιμο να δούμε κάποια στοιχεία, τα οποία μας βοηθούν να διαμορφώσουμε μια γενικότερη εικόνα για τους έγκλειστους γονείς. Αρχικά, οι μειονότητες αντιπροσωπεύουν ένα μεγάλο ποσοστό των έγκλειστων γονέων και αυτό

φαίνεται από το γεγονός, ότι τα αфро-αμερικανικά παιδιά είναι εννέα φορές πιθανότερο να έχουν ένα γονέα στη φυλακή απ' ό,τι τα λευκά παιδιά (Miller, 2006). Με βάση την οικογενειακή κατάσταση και το μορφωτικό επίπεδο των έγκλειστων γονέων, βρέθηκε ότι σχεδόν οι μισοί (48%) από τους γονείς στις κρατικές φυλακές και πάνω από ένα τρίτο (38%) στις ομοσπονδιακές φυλακές δεν ήταν ποτέ παντρεμένοι και το 28% ήταν διαζευγμένοι. Από άποψη εκπαίδευσης, οι περισσότεροι δεν είχαν τελειώσει το γυμνάσιο και μόνο το 13% στις κρατικές φυλακές και το 25% στις ομοσπονδιακές φυλακές είχαν λάβει κάποια ανώτερη εκπαίδευση (Parke & Clarke-Stewart, 2001).

Το υπόβαθρο των έγκλειστων γονέων είναι ιδιαίτερα προβληματικό και φαίνεται να εξηγεί τους λόγους που επέλεξαν την εγκληματική δραστηριότητα. Οι φυλακισμένοι και οι οικογένειές τους τείνουν να προέρχονται από εξαιρετικά στερημένα περιβάλλοντα. Η φυλάκισή τους συνδέεται άμεσα με το προϋπάρχον πλαίσιο, το οποίο τους δημιουργούσε προβλήματα. Αυτό το πλαίσιο περιλαμβάνει: την ανεργία, τη χαμηλή κοινωνική τάξη, τα προβλήματα ψυχικής υγείας, πολλές εγκληματικές πεποιθήσεις, οικογενειακές δυσκολίες και την εμπειρία της κακοποίησης και παραμέλησης (Murray & Farrington, 2008). Ένα μεγάλο ποσοστό των γονέων που βρίσκονται στη φυλακή είχαν κακοποιηθεί και παραμεληθεί ως παιδιά, με αποτέλεσμα να δημιουργήσουν μια εσφαλμένη αντίληψη για το θεσμό της οικογένειας και να μην έχει αναπτυχθεί η προσωπικότητά τους με τον ορθότερο τρόπο (Browne, 1989).

Τα εγκλήματα που διαπράττουν συνήθως οι έγκλειστοι γονείς είναι: μικροκλοπές, ληστείες, παραβάσεις που σχετίζονται με το αλκοόλ όπως η οδήγηση σε κατάσταση μέθης, βίαια εγκλήματα όπως η ανθρωποκτονία και εγκλήματα που σχετίζονται με ναρκωτικές ουσίες όπως η χρήση και διακίνηση (Nesmith & Ruhland, 2008; Dallaire & Wilson, 2009). Τα εγκλήματα αυτά αναφέρονται και στους πατέρες αλλά και στις μητέρες που βρίσκονται στη φυλακή, με τους πατέρες να εγκλείονται συνήθως για εγκλήματα βίας και τις μητέρες για εγκλήματα που σχετίζονται με τα ναρκωτικά (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Σχετικά με τον εθισμό των έγκλειστων γονέων στα ναρκωτικά, είναι αξιοσημείωτο να ειπωθεί, ότι ο εθισμός είναι μια καταναγκαστική συμπεριφορά, η οποία εκδηλώνεται χωρίς λογική. Γενικότερα, όμως στη φυλακή εκδηλώνονται καταναγκαστικές συμπεριφορές: οι κρατούμενοι κλέβουν υποχρεωτικά, κάνουν καταναγκαστική χρήση ουσιών και επιδεικνύουν καταναγκαστική σεξουαλική συμπεριφορά (Maier, 2006).

Τα χρονικά διαστήματα, τα οποία ξοδεύουν οι πατέρες και οι μητέρες στη φυλακή εξαρτώνται από τον λόγο εγκλεισμού τους. Συνήθως, οι πατέρες κρατούνται 80

μήνες σε κρατικές και 103 μήνες σε ομοσπονδιακές φυλακές, κατά μέσο όρο, ενώ οι μητέρες εξυπηρετούν 49 και 66 μήνες αντίστοιχα (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι περνούν ένα αρκετά μεγάλο διάστημα μακριά από τα παιδιά τους και αυτό μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα τραυματικό γι αυτά. Η γονική φυλάκιση, όπως είδαμε μέχρι τώρα, είναι ένα σύνθετο και λεπτό ζήτημα. Για κάποια παιδιά, ο εγκλεισμός ενός γονέα στη φυλακή μπορεί να είναι ευεργετικός, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις κακοποίησης και παραμέλησης. Τα περισσότερα, όμως, παιδιά διατρέχουν έναν υψηλό κίνδυνο για ψυχοκοινωνικές δυσλειτουργίες και προβλήματα υγείας (Quilty, Levy, Howard, Barratt & Butler, 2004 ; Nesmith & Ruhland, 2008).

Ο εγκλεισμός του γονέα στη φυλακή και κατά συνέπεια η απομάκρυνσή του από την οικογενειακή εστία επιφέρει πολλά προβλήματα στα παιδιά, όπως φτώχεια, αστάθεια στον τόπο κατοικίας και προβλήματα συμπεριφοράς και επιπλέον αυξάνει σημαντικά τον κίνδυνο για οριστική διάλυση της οικογένειας, αφού τα περισσότερα ζευγάρια χωρίζουν, όταν ο ένας πάει στη φυλακή (Geller, Garfinkel, Cooper & Mincy, 2009).

Πέρα, όμως, από τα ζητήματα που αφορούν στο ζευγάρι, ο εγκλεισμός πλήττει και την ιδιότητα του έγκλειστου ατόμου ως γονέα. Το περιβάλλον της φυλακής ασκεί αρνητική επίδραση στις οικογενειακές σχέσεις και είναι καταστρεπτικό για το γονεϊκό ρόλο. Όχι μόνο χωρίζει τους γονείς από τα παιδιά τους, αλλά ενθαρρύνει και μια σχέση εξάρτησης με ένα άλλο άτομο, που μέχρι τώρα δεν έπαιζε κάποιο ουσιαστικό ρόλο στη ζωή και την ευημερία της οικογένειας (Browne, 1989). Η γονική φυλάκιση αφαιρεί τις περισσότερες ευκαιρίες αποτελεσματικής αλληλεπίδρασης γονέα-παιδιών, καθιστώντας δύσκολη τη σύνδεση, την επίβλεψη και την επιβολή κανόνων και πειθαρχίας (Huebner & Gustafson, 2007). Όταν οι γονείς βρίσκονται στη φυλακή, ανησυχούν πραγματικά για τα παιδιά τους · ο εγκλεισμός ενός γονέα από μόνος του δεν μπορεί να θεωρηθεί ως απόδειξη γονικής ακαταλληλότητας ή εγκατάλειψης, ή επαρκής αιτιολογία για τερματισμό των γονεϊκών δικαιωμάτων. Θα πρέπει να υπάρχουν στοιχεία, ότι οι γονείς υπήρξαν αμελείς και πως απέτυχαν να διατηρήσουν την επαφή με τα παιδιά τους και η Υπηρεσία Κοινωνικής Πρόνοιας θα πρέπει να έχει κάνει επιμελείς προσπάθειες, προκειμένου να διατηρήσει την επαφή και τη σχέση γονέα-παιδιού (Beckerman, 1989). Κάτι τέτοιο, όμως, δεν γίνεται, αφού παραδείγματος χάριν στις Η.Π.Α. ορίζει ο νόμος, ότι εάν ένα παιδί βρίσκεται σε ανάδοχη φροντίδα για 15 ή περισσότερους μήνες σε ένα διάστημα 22 μηνών, τότε ο βιολογικός του γονέας χάνει τα δικαιώματά του και οποιαδήποτε διεκδίκηση της επιμέλειας του παιδιού.

Κάτι τέτοιο είναι φυσικά άδικο για τις μητέρες που συνήθως μένουν στη φυλακή για 18 μήνες (Parke & Clarke-Stewart, 2001).

Σύμφωνα με τη θεωρία σύνδεσης του Bowlby (1969), ο χωρισμός από ένα γονέα κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας, μπορεί να έχει δυσμενείς επιπτώσεις στην αίσθηση ασφάλειας των παιδιών και να προκαλέσει προβλήματα εσωτερίκευσης βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Με γνώμονα αυτή τη θεωρία, καταλαβαίνουμε, ότι η γονική φυλάκιση μπορεί να επιφέρει προβλήματα εσωτερίκευσης στα παιδιά, επειδή ο χωρισμός γονέα-παιδιού αναστατώνει τις σχέσεις σύνδεσης των παιδιών (Murray & Farrington, 2008). Ο Bowlby υπογράμμισε, ότι οι αντιδράσεις των παιδιών στο χωρισμό τροποποιούνται σημαντικά από τη φύση του χωρισμού και την ποιότητα της σχέσης σύνδεσης πριν από το χωρισμό. Πρότεινε, ότι οι δυσμενείς επιπτώσεις του χωρισμού μπορούν να μετριαστούν με τον προγραμματισμό και τη διαπραγματέυση του χωρισμού, με τη συνέχιση της επικοινωνίας και με τη διατήρηση της εμπιστοσύνης των παιδιών στη δυνατότητα πρόσβασης και την ανταπόκριση του γονέα τους. Επομένως, οι διαφορετικοί τύποι χωρισμού έχουν διαφορετικές συνέπειες για τα παιδιά (Bowlby, 1969, 1973, 1980).

Η εμπειρία της φυλάκισης για ένα γονέα μειώνει και την ικανότητά του να φροντίσει τα παιδιά του όταν αποφυλακιστεί (Murray & Farrington, 2008). Από την άλλη μεριά, τα παιδιά δεν νιώθουν εμπιστοσύνη στο γονέα τους, σκεπτόμενα ότι αφού έγινε μια φορά, μπορεί να ξαναγίνει κι έτσι η αδιαμφισβήτητη πίστη του παιδιού για συνεχή παρουσία του γονέα στο σπίτι κατακερματίζεται (Cunningham & Baker, 2003). Επιπλέον, ο γονέας που αποφυλακίζεται, δέχεται πιέσεις για επανένταξη στην οικογένεια και την κοινωνία, κάτι το οποίο μπορεί να αυξήσει τον κίνδυνο για παραμέληση ή ακόμη και κακοποίηση των παιδιών του (Seymour, 1998). Οι φυλακισμένοι κερδίζουν ελάχιστα χρήματα ενώ είναι έγκλειστοι και μετά την αποφυλάκισή τους αντιμετωπίζουν εμπόδια στην απασχόλησή τους. Πολλοί είναι ανίκανοι να βρουν μια σταθερή και καλά αμειβόμενη εργασία, ακόμη και για πολλά χρόνια μετά την αποφυλάκισή. Ο εγκλεισμός ενός γονέα με χαμηλό εισόδημα, μπορεί να έχει επιπτώσεις στα παιδιά άμεσα, εάν ζουν μαζί του, αφού δεν τους παρέχεται πλέον ένα ικανοποιητικό επίπεδο εκπαίδευσης, μια επαρκής διατροφή και μια σωστή υγειονομική περίθαλψη. Ακόμη και τα παιδιά που δεν μένουν με τον εν λόγω γονέα επηρεάζονται έμμεσα, αφού ενδεχομένως ο γονέας (συνήθως ο πατέρας) να μην μπορεί να πληρώσει την επίσημη διατροφή τους (Geller, Garfinkel, Cooper & Mincy, 2009).

Η οικογένεια, όπως αναφέρθηκε και στην αρχή του κεφαλαίου, είναι μια δομή μέσα στην οποία αναπτύσσονται δεσμοί αλλά και προβλήματα. Όταν η οικογένεια έχει αναπτύξει ισχυρούς δεσμούς, τότε δύσκολα κλονίζεται· ακόμη και όταν πρόκειται για τον εγκλεισμό των γονέων, αφού έχει βρεθεί, ότι οι ισχυροί οικογενειακοί δεσμοί αποθαρρύνουν τα παιδιά από την εγκληματική δραστηριότητα (Wildeman, 2009). Όταν, όμως, τα παιδιά βρίσκονται σε οικογένειες που παρουσιάζουν υψηλή σύγκρουση, τότε είναι πιθανότερο από άλλα παιδιά να εμπλακούν σε εγκληματικές δραστηριότητες και να έχουν προβλήματα συμπεριφοράς (Aaron & Dallaire, 2009). Η γονική φυλάκιση φαίνεται να είναι η αιτία μακράς διάρκειας εσωτερίκευσης και αντικοινωνικών προβλημάτων για τα παιδιά, μιας και όταν συγκρίνονται παιδιά που έχουν γονείς στη φυλακή με παιδιά που δεν έχουν βιώσει την απουσία και τον εγκλεισμό του γονέα, οι πιθανότητες για εσωτερίκευση και εκδήλωση αντικοινωνικών συμπεριφορών είναι πολύ μεγαλύτερες για την πρώτη ομάδα σύγκρισης. Επίσης έχει διαπιστωθεί ότι η φυλάκιση ενός γονέα είναι ένας παράγοντας κινδύνου για την εμπλοκή σε εγκληματικές δραστηριότητες, τόσο για τα αγόρια όσο και για τα κορίτσια (Murray & Farrington, 2008). Εξαιτίας του γεγονότος, ότι τα παιδιά των εγκλειστων γονέων ανατρέφονται χαρακτηριστικά σε μονογονεϊκές οικογένειες, αυξάνεται περαιτέρω η πιθανότητα της εγκληματικότητας, της ένωσης με συνομηλίκους που εμπλέκονται σε τέτοιου είδους δραστηριότητες και κατά συνέπεια το ενδεχόμενο της νεανικής καταδίκης και φυλάκισης, που συνήθως εμμένει και στην ενηλικίωση (Huebner & Gustafson, 2007). Η γονική φυλάκιση έχει τη δυνατότητα να θέσει τα θεμέλια για μια μορφή ανισότητας, στην οποία η φυλάκιση διαβιβάζεται από τη μια γενιά στην επόμενη και δημιουργεί προβλήματα, τα οποία ποικίλλουν αρκετά στην πολυπλοκότητα και τη δριμύτητα και για τη νεολαία αλλά και για τις οικογένειές τους (Hanlon, Carswell & Rose, 2006; Wildeman, 2009). Η σύνδεση μεταξύ γενεών είναι τόσο ισχυρή, ώστε τα μισά από τα παιδιά που βρίσκονται σε επιτήρηση βρέθηκε ότι έχουν ένα πατέρα, μια μητέρα ή ένα άλλο στενό συγγενή στη φυλακή· γεγονός, το οποίο μαρτυρά ότι ο εγκλεισμός ενός γονέα είναι ο μεγαλύτερος παράγοντας κινδύνου, που συμβάλλει στην παραγωγή ανήλικων και ενήλικων εγκληματιών (Edwards, 2000).

Η φυλάκιση μεταδίδει ένα κοινωνικό στίγμα στις οικογένειες και τα παιδιά, αποσπώντας συχνά ισχυρά συναισθήματα ντροπής και θυμού στην οικογένεια και σε αυτούς που συνεργάζονται με τους τροφίμους. Οι νέοι κηδεμόνες, ιδιαίτερα οι παππούδες και οι γιαγιάδες, δείχνουν συχνά τη δυσαρέσκεια, την ενοχή και την απογοήτευσή τους, ως συνέπεια της εγκληματικής δραστηριότητας των γονέων. Επιπλέον,

πολλοί γονείς δεν αποκαλύπτουν πληροφορίες για το γεγονός και τη θέση φυλάκισης του συζύγου τους, πολύ συχνά δε, κρατούν μυστικά και από τα μέλη της οικογένειας, προκειμένου να προστατεύσουν τα παιδιά από το στιγματισμό. Αυτά τα μυστικά μπορούν να απομονώσουν τις οικογένειες από τις δομές υποστήριξης, να αποδυναμώσουν τους οικογενειακούς δεσμούς και να αυξήσουν την οικογενειακή πίεση. Αντίθετα, η αποκάλυψη του μυστικού εκθέτει συχνά τα παιδιά στον εξοστρακισμό και τη διάκριση (Huebner & Gustafson, 2007). Τα παιδιά μπορεί να δοκιμάσουν το στίγμα, το φόβο και το πείραγμα λόγω της φυλάκισης του γονέα τους και να εμφανίσουν έτσι συμπεριφορές εσωτερίκευσης, οι οποίες μπορεί να γίνουν αιτία προβλημάτων βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα (Murray & Farrington, 2008). Πιο συγκεκριμένα, το στίγμα της γονικής φυλάκισης συνδέει το παιδί με μια πρόωρη παρεκκλίνουσα ετικέτα, αυξάνοντας έτσι τις πιθανότητες της μελλοντικής επαφής με το ποινικό σύστημα (Huebner & Gustafson, 2007). Το στίγμα, όμως, της φυλάκισης «κυνηγάει» το άτομο και μετά την αποφυλάκισή του. Οι γονείς που βρίσκονταν φυλακή μπορεί να αγωνιστούν πολύ για να βρουν μια σταθερή απασχόληση, αφενός λόγω της έλλειψης δεξιοτήτων και αφετέρου λόγω του στίγματος της φυλάκισης, το οποίο αποτρέπει τους εργοδότες να τους προσλάβουν (Geller, Garfinkel, Cooper & Mincy, 2009). Υπάρχουν, βέβαια, περιπτώσεις, όπου ο στιγματισμός δεν βιώνεται με τον ίδιο τρόπο. Μερικές οικογένειες Έγχρωμων θεωρούν, ότι η φυλάκιση των μελών τους είναι αποτέλεσμα κοινωνικής προκατάληψης ενάντια στις μειονότητες και έτσι δεν διάκεινται αρνητικά προς το έγκλειστο άτομο και επιπλέον τα παιδιά τους βιώνουν σε πολύ μικρότερο βαθμό το στίγμα που συνδέεται με τη φυλάκιση των γονέων τους (Gabel, 1992).

Τα τελευταία χρόνια έχει απασχολήσει τους ερευνητές ο συσχετισμός της γονικής φυλάκισης και του μορφωτικού επιπέδου. Συγκεκριμένα, έχει βρεθεί, ότι οι περισσότεροι γονείς που βρίσκονται στη φυλακή έχουν λάβει χαμηλή εκπαίδευση · δεν έχουν ολοκληρώσει ούτε το γυμνάσιο. Οι γονείς, λοιπόν, που έχουν εγκαταλείψει το γυμνάσιο ήταν 12 έως 16 φορές πιθανότερο να πάνε φυλακή από τους γονείς που είχαν λάβει κάποια ανώτερη εκπαίδευση (Wildeman, 2009). Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνεται και από άλλη έρευνα, η οποία βρήκε πως τα παιδιά που βίωσαν τη γονική φυλάκιση ήταν λιγότερο πιθανό να έχουν γονείς που ολοκλήρωσαν το γυμνάσιο (Aaron & Dallaire, 2009). Βλέπουμε, λοιπόν, ότι οι έγκλειστοι γονείς δεν έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο και θα ήταν θετικό γι αυτούς ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα μέσα στη φυλακή, το οποίο όχι μόνο θα διεύρυνε τους γνωστικούς τους ορίζοντες, αλλά θα τους βοηθούσε και στην καλύτερη άσκηση του γονεϊκού τους ρόλου. Σε γενικότερο

πλαίσιο, θα ήταν καλύτερο για τους γονείς που βρίσκονται στη φυλακή και θα ασκούσε θετική επίδραση στην ευημερία τους ένα σωφρονιστικό πλαίσιο πιο ανθρωπιστικό, το οποίο θα παρείχε την ευκαιρία για μια πιο υγιή επαφή των εγκλείστων με τα παιδιά τους, ένα πλαίσιο που θα αντιμετώπιζε το πρόβλημα της αποκατάστασης και της υποτροπής μέσω της έρευνας και θα παρείχε περισσότερες επιλογές για το σωφρονισμό, εκτός από τη φυλάκιση, ειδικά όταν οι παραβάτες είναι γονείς (Quilty, Levy, Howard, Barratt & Butler, 2004).

Οι εγκλειστοί γονείς που ελπίζουν να επανενωθούν με τα παιδιά τους πρέπει να είναι σε θέση να διατηρήσουν την επαφή μαζί τους, ενώ είναι στη φυλακή. Για πολλούς γονείς, όμως, ο μοναδικός συνδετικός κρίκος με τα παιδιά τους είναι οι υπάλληλοι περίπτωσης. Οι γονείς συχνά εκφράζουν την απογοήτευση και τη μη λήψη επικοινωνίας και ικανοποιητικών πληροφοριών για τα παιδιά τους από τους υπαλλήλους περίπτωσης. Από τη μεριά τους, οι υπάλληλοι είναι υποχρεωμένοι να διευκολύνουν την επαφή γονέα-παιδιού και να βοηθήσουν τους γονείς να έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες, οι οποίες επιτρέπουν στον γονέα να ενωθεί ξανά με τα παιδιά του μετά την αποφυλάκιση. Η γεωγραφική απόσταση, οι απαιτήσεις της ασφάλειας φυλακών και ο μεγάλος αριθμός εγγράφων εμποδίζουν την επικοινωνία μεταξύ των υπαλλήλων και των εγκλειστων γονέων. Επιπλέον, οι υπάλληλοι γνωρίζουν ελάχιστα για τις διαθέσιμες υπηρεσίες της φυλακής ή δυσκολεύονται να εντάξουν τους γονείς στα διαθέσιμα προγράμματα (Seymour, 1998). Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη αυτούς τους περιορισμούς τίθενται τα παρακάτω ερωτήματα: πώς μπορούν να συνεργαστούν καλύτερα οι υπάλληλοι με τους εγκλειστους; Πώς μπορεί να διευκολυνθεί η επαφή γονέων-παιδιών, χωρίς τη μεσολάβηση των υπαλλήλων; Πώς οι γονείς μπορούν να ξεπεράσουν τις συνέπειες του εγκλεισμού και να αφοσιωθούν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων που θα τους βοηθήσουν στην επανένωση με τα παιδιά τους και στην άσκηση ενός γονεϊκού ρόλου, ο οποίος θα λειτουργήσει ως ένα θετικό πρότυπο για τα παιδιά; Τα ερωτήματα αυτά χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης και πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη, προκειμένου ένα γεγονός, όπως η γονική φυλάκιση να μην κατακερματίζει τη σχέση γονέα-παιδιού, αλλά να την θέτει σε νέες, πιο δημιουργικές –για τους γονείς– βάσεις.

2.1 ΜΗΤΕΡΕΣ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ

Ο εγκλεισμός των γυναικών δεν είναι ένα σπάνιο φαινόμενο και τις τελευταίες δεκαετίες έχει παρατηρηθεί μια σημαντική αύξηση στον αριθμό των γυναικών που εμπλέκονται με το ποινικό σύστημα και τελικά καταλήγουν στη φυλακή. Το γεγονός αυτό δεν έγκειται στην αύξηση της εγκληματικότητας των γυναικών, αλλά στις αλλαγές της ποινικής δικαιοσύνης. Μία από αυτές τις αλλαγές είναι και η εφαρμογή της καταδίκης για τις παραβιάσεις που σχετίζονται με τα ναρκωτικά, αλλά και η αύξηση στο μήκος της καταδίκης (Edwards, 2000). Τα χαρακτηριστικά των γυναικών που εμπλέκονται με το νόμο δεν έχουν αλλάξει με το πέρασμα των χρόνων και εμφανίζονται σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις. Στην πλειοψηφία τους, λοιπόν, αυτές οι γυναίκες είναι πολύ νεαρές στην ηλικία, ανύπανδρες, άνεργες και κάνουν χρήση ναρκωτικών ουσιών και οινοπνεύματος (Huebner & Gustafson, 2007). Επιπλέον, αυτές οι γυναίκες αντιμετωπίζουν συχνά τη βία στο σπίτι και ο τρόπος ζωής τους είναι ιδιαίτερα ανθυγιεινός, αφού εκτός από την χρήση ναρκωτικών ή οινοπνεύματος, δεν τρέφονται σωστά, δεν ασκούνται και δεν λαμβάνουν την κατάλληλη υγειονομική περίθαλψη (Edwards, 2000). Η έρευνα έχει δείξει, ότι οι γυναίκες εγκληματίες πάσχουν, κατά μέσο όρο, από ποικίλες συναισθηματικές και γενικότερα ψυχικές δυσκολίες που τείνουν να ανυψώσουν τα επίπεδα πίεσής τους και να συμβάλλουν στη δυσκολία τους να αντιμετωπίσουν τη φυλάκιση, γεγονός το οποίο οδηγεί στην κατάθλιψη, το χαμηλό αυτοσεβασμό, τα μετατραυματικά συμπτώματα πίεσης, την υψηλή ανησυχία και τη δυσκολία στις βασικές τους δεξιότητες, όπως: η επικοινωνία, η επίλυση προβλήματος, η απόφαση, η παραγωγή, η ρύθμιση και η επίτευξη στόχου (Edwards, 2000).

Το υπόβαθρο αυτών των γυναικών μαρτυρά το έντονα προβληματικό οικογενειακό περιβάλλον, στο οποίο γεννήθηκαν και μεγάλωσαν. Οι πιθανοί λόγοι, λοιπόν, που οδήγησαν τις γυναίκες στην υιοθέτηση ενός παρεκκλίνοντος τρόπου ζωής και στην εμπλοκή με το νόμο είναι: η σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση από ένα οικογενειακό μέλος, η σωματική ή ψυχολογική παραμέληση, η χρήση αλκοόλ και ναρκωτικών από μέλη της οικογένειας, η εγκληματικότητα και ο εγκλεισμός των γονέων και τέλος, η έκθεση σε αντικοινωνικές αξίες και εγκληματικά πρότυπα ρόλου. Με αυτές τις συνθήκες να επικρατούν σε μια οικογενειακή εστία, τα κορίτσια και εν προκειμένω οι γυναίκες που βρίσκονται στη φυλακή, είναι αρκετά πιθανό –έως και αναπόφευκτο- ότι θα έχουν προβλήματα φυσικής και ψυχικής υγείας, θα φύγουν νωρίς από το σπίτι ή το σχολείο, θα γίνουν νωρίς μητέρες (οι περισσότερες κατά την εφηβεία), θα

αντιμετωπίσουν προβλήματα στέγασης, θα έχουν συντρόφους που τις κακοποιούν και τις εκμεταλλεύονται, θα έχουν ένα φτωχό αρχείο απασχόλησης και θα έχουν και οι ίδιες προβλήματα με τα ναρκωτικά και το αλκοόλ (Covington, 2002). Αντιμετωπίζοντας, λοιπόν, αυτές τις συνθήκες μέχρι την εφηβεία και πολλές γυναίκες και μετά την ενηλικίωση, έρχονται σε αντιπαράθεση με το νόμο. Οι συνήθειες λόγοι είναι: τα εγκλήματα επιβίωσης, η σωματική εκμετάλλευση από άλλους, οι πωλήσεις και η κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών και τα οικονομικά εγκλήματα, όπως οι κλοπές καταστημάτων. Έτσι, λοιπόν, οι γυναίκες αυτές καταλήγουν στη φυλακή, η οποία αποσταθεροποιεί την κοινωνική υποστήριξη, την απασχόληση και τη στέγαση (Cunningham & Baker, 2003).

Η σύνδεση μεταξύ της θηλυκής εγκληματικότητας και της χρήσης ναρκωτικών ουσιών είναι πολύ ισχυρή, με την έρευνα να δείχνει, ότι οι γυναίκες που κάνουν χρήση ναρκωτικών είναι πιθανότερο να συμμετέχουν στο έγκλημα (Merlo & Pollock, 1995). Οι γυναίκες, συχνά, εισάγονται στα ναρκωτικά από τους συνεργάτες/ συντρόφους τους, οι οποίοι είναι τις περισσότερες φορές και οι προμηθευτές τους. Οι προσπάθειες των γυναικών να πάρουν ναρκωτικά και η αποτυχία τους να εφοδιάσουν τους συνεργάτες/συντρόφους τους μέσω της πορνείας αποσπούν, συχνά, τη βία· εντούτοις, πολλές γυναίκες παραμένουν με αυτούς τους άνδρες, παρά την παραμέληση και την κακοποίηση (Covington, 2002).

Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που προκύπτουν από τη γενικότερη κατάσταση και τον εγκλεισμό αυτών των γυναικών είναι ο ρόλος τους ως μητέρες. Πριν από τη φυλάκισή τους, πολλές μητέρες ζούσαν στην ένδεια, ήταν ανύπανδρες, χρόνιοι χρήστες ναρκωτικών ουσιών και αλκοόλ και σαφώς ανεπαρκώς προετοιμασμένες για να φροντίσουν και να μεγαλώσουν τα παιδιά τους (Hanlon et al., 2004). Επιπλέον, οι μητέρες αυτές είναι λιγότερο μορφωμένες και η αποτυχία τους να ολοκληρώσουν το γυμνάσιο έχει συνδεθεί με τις αυξανόμενες πιθανότητες φυλάκισης (Huebner & Gustafson, 2007). Γενικότερα, όμως, οι έγκλειστες μητέρες παρουσιάζουν πολύ υψηλά επίπεδα αυθορμητισμού και είναι περισσότερο από δύο φορές πιθανότερο να έχουν έναν σύζυγο/ σύντροφο, ο οποίος είναι επίσης έγκλειστος, προτείνοντας ότι τα παιδιά τους μπορεί να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο φυλάκισης και των δύο γονέων (Geller, Garfinkel, Cooper & Mincy, 2009). Η έρευνα έχει δείξει, ότι οι έγκλειστες μητέρες ήταν πιθανότερο να έχουν καπνίσει κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης τους, η οποία τοποθετείται τις περισσότερες φορές στην εφηβεία και να έχουν εκτεθεί σε προγενέστερη εγκληματικότητα (Huebner & Gustafson, 2007). Έτσι λοιπόν, δεν είναι

καθόλου περίεργο το γεγονός, ότι ο απόγονος των έγκλειστων μητέρων είναι πιθανότερο να εμπλακεί στο ποινικό δικαστικό σύστημα ως ενήλικος και αυτό γιατί αναπτύσσουν μεγαλύτερη ροπή προς τη βία και την αντικοινωνική δραστηριότητα από άλλα παιδιά (Dallaire, 2006). Βέβαια, μερικές έγκλειστες μητέρες είναι αποτελεσματικοί σαν γονείς και η παρουσία τους στο σπίτι είναι ευεργετική για τα παιδιά τους (Huebner & Gustafson, 2007).

Η πλειοψηφία των γυναικών στο ποινικό δικαστικό σύστημα είναι μητέρες, ανειδίκευτες και προέρχονται από περιβάλλοντα με ανύπανδρες μητέρες, ανάδοχης φροντίδας ή από οικογένειες που έχουν χάσει κάποιο μέλος τους. Είναι πιθανότερο να διαπράξουν εγκλήματα και να συμμετέχουν στην πορνεία, προκειμένου να βρουν χρήματα για να αγοράσουν ναρκωτικά, συνήθως κοκαΐνη (Covington, 2002). Οι μητέρες πριν μπουν φυλακή είναι πιθανότερο να έχουν την κηδεμονία των παιδιών τους και με τον εγκλεισμό η σχέση τους διαταράσσεται. Για πολλές μητέρες, η σχέση τους με τα παιδιά τους μπορεί να έχει μεγάλη επίδραση στον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν στο ποινικό δικαστικό σύστημα. Συχνά, οι κακές συμπεριφορές, όπως ο αρνητισμός, η πάλη, κ.λ.π., είναι σημάδι της θλίψης, της ντροπής, της απώλειας και της ενοχής που αυτές οι γυναίκες αισθάνονται για το ρόλο τους ως μητέρες (Covington, 2002).

Η φυλάκιση μιας μητέρας αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό γεγονός στη ζωή ενός παιδιού αλλά και της οικογένειάς του. Σύμφωνα με το Bowlby (1973), ο χωρισμός από τη μητέρα είναι ιδιαίτερα τραυματικός για τα παιδιά ανεξάρτητα από την ηλικία, στην οποία βρίσκονται. Ο χωρισμός από τον αρχικό κηδεμόνα για εκτεταμένες χρονικές περιόδους κατά τη διάρκεια της νηπιακής και παιδικής ηλικίας αποτελεί έναν πολύ σοβαρό παράγοντα κινδύνου για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού (Dallaire, 2006). Επειδή οι ασφαλείς συνδέσεις αναπτύσσονται μέσω της συνεπούς και ευαίσθητης φροντίδας, οι χωρισμοί χωρίς στη ζωή του παιδιού μπορούν να αναστατώσουν σοβαρά το σχηματισμό, την ανάπτυξη και τη συντήρηση της σχέσης σύνδεσης μεταξύ νηπίου και μητέρας (Bowlby, 1973). Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι η δημιουργία μιας ασφαλούς σύνδεσης είναι επιτακτική για τα παιδιά, διότι σε περιόδους αυξημένης πίεσης, μια ασφαλής σύνδεση προστατεύει τα παιδιά από τη βίωση συμπτωμάτων ανησυχίας (Dallaire, 2007). Η έρευνα με παιδιά που χωρίζονται από τις μητέρες τους και τοποθετούνται σε ανάδοχη φροντίδα δείχνει, ότι κινδυνεύουν να αναπτύξουν μια αποδιοργανωμένη σύνδεση με την βιολογική τους μητέρα, βάζοντας τα σε κίνδυνο για ανάπτυξη κοινωνικών και συναισθηματικών δυσκολιών αργότερα

στη ζωή τους (Dallaire, 2006). Τα παιδιά των έγκλειστων μητέρων θεωρούνται ότι βρίσκονται σε ένα πολύ υψηλό κίνδυνο λόγω της ένδειας, των πολυάριθμων μετατοπίσεων σχολείων και σπιτιών και της ακαδημαϊκής αποτυχίας. Όλοι αυτοί είναι παράγοντες κινδύνου για την ανάπτυξη ψυχοπαθολογίας και τη συμμετοχή στην εγκληματική δραστηριότητα (Hanlon, Carswell & Rose, 2006 ; Dallaire, 2006, 2007).

Τα παιδιά που έχουν μια μητέρα στη φυλακή βιώνουν περισσότερους οικογενειακούς παράγοντες κινδύνου, όπως η γονική χρήση ναρκωτικών και η σκληρή γονική τιμωρία (Aaron & Dallaire, 2009). Σχετικά με τη χρήση ναρκωτικών ουσιών από τους γονείς, έχει βρεθεί, ότι αυτό μπορεί να λάβει χώρα και κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και έτσι τα παιδιά που εκτίθενται προγεννητικά στην ηρωίνη, την κοκαΐνη και το αλκοόλ παρουσιάζουν αδύναμες ιδιοσυγκρασίες στη γέννηση και έπειτα χαμηλά αποτελέσματα στα τεστ νοημοσύνης, προσθέτονταν ένα ακόμη κίνδυνο για την υγιή κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξή τους (Dallaire, 2006). Επιπλέον, τα παιδιά, τα οποία επηρεάζονται από τον εθισμό της μητέρας είναι ιδιαίτερα πιθανό να χρειαστούν μακροπρόθεσμες υπηρεσίες υποστήριξης (Hanlon, Carswell & Rose, 2006).

Ο αντίκτυπος του εγκλεισμού της μητέρας στα παιδιά περιλαμβάνει εκτός των άλλων και συναισθήματα απομόνωσης, εγκατάλειψης και γενικότερων δυσκολιών, όπως: κακή σχολική απόδοση, δυσκολίες στον ύπνο, εφιάλτες, φοβίες, δυσκολίες συγκέντρωσης και σημάδια κατάθλιψης · προβλήματα, τα οποία δεν έχουν συνήθως κανένα να τα συζητήσουν (Gabel, 1992; Miller, 2006).

Οι μητέρες που βρίσκονται σε κάποιο κατάστημα κράτησης, σκέφτονται πολύ συχνά, την κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει οι ίδιες και περισσότερο τα παιδιά τους και συχνά εκθέτουν υψηλά ποσοστά συναισθηματικών προβλημάτων, ψυχικής ασθένειας και σεξουαλικής και σωματικής κακοποίησης. Όλα αυτά σε συνδυασμό με την κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών υπονομεύουν τη δυνατότητα του γονέα να συμμετέχει στις γονικές συμπεριφορές υψηλής ποιότητας και να διατηρήσει ένα ικανοποιητικό ποσοστό κοινωνικών σχέσεων αλλά να επιδιώξει την κοινωνική υποστήριξη (Dallaire, 2007). Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι η ευκαιρία για τις έγκλειστες μητέρες να διατηρήσουν την επιμέλεια των παιδιών τους είναι περιορισμένη. Βέβαια, αν και οι περισσότερες έγκλειστες μητέρες αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην άσκηση του γονεϊκού τους ρόλου και αισθάνονται ανεπαρκείς ή ανίκανες, εντούτοις εκφράζουν έντονα την επιθυμία να διατηρήσουν τους δεσμούς με τα παιδιά τους (Hanlon, Carswell & Rose, 2006).

Η έγκλειστη μητέρα συχνά προβληματίζεται για το καλό του παιδιού της, για τη συνέχιση της σχέσης της μαζί του και για την επανένωση της οικογένειας μετά την αποφυλάκισή της. Αυτοί οι προβληματισμοί διογκώνονται και από ιστορίες που κυκλοφορούν στην φυλακή, οι οποίες αφορούν την κηδεμονία, τα προβλήματα επίσκεψης και αυτά που έκανε ή που δεν έκανε ο σύμβουλος της υπόθεσης. Η ένταση του αποχωρισμού συχνά γίνεται σαφής μετά τη σύλληψη, όταν μαζί με την οικονομική, επαγγελματική, κοινωνική πίεση και την πίεση για το θέμα της κατοικίας που μια μητέρα αντιμετωπίζει, πρέπει να επανιδρύσει μια σχέση με τα παιδιά της. Πολλές φορές επάνω σε αυτή την προσπάθεια, μια μητέρα βιώνει συναισθήματα εκτοπισμού, απόρριψης και σύγχυσης στους ρόλους της οικογένειας. Μετά την αποφυλάκισή της, βλέπει, ότι τα παιδιά έχουν μεγαλώσει και αλλάξει στο διάστημα της απουσίας της και έχουν προσαρμοστεί σε νέους κανόνες και κηδεμόνες (Beckerman, 1989).

Σε περίπτωση που μια μητέρα μπει στη φυλακή τα παιδιά της χάνουν τον αρχικό κηδεμόνα τους, κάτι το οποίο δεν συμβαίνει όταν ο πατέρας πηγαίνει στη φυλακή (Gabel, 1992). Επίσης, οι περισσότερες μητέρες έγκλειστες, όντας ανύπανδρες, είναι η μοναδική πηγή οικονομικής υποστήριξης για τις οικογένειές τους και συνεπώς τα παιδιά βιώνουν παρόμοια ή μεγαλύτερη οικονομική ανέχεια, όταν η μητέρα τους εισάγεται στο σωφρονιστικό σύστημα (Miller, 2006). Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός, ότι αφού η μητέρα ήταν αυτή που είχε αναλάβει τη φροντίδα του παιδιού, το παιδί είναι πιθανότερο να είναι και παρόν κατά τη διάρκεια της σύλληψης (Dallaire, Ciccone & Wilson, 2010). Όλα αυτά είναι ζητήματα, τα οποία μια έγκλειστη μητέρα σκέφτεται κατά τη διάρκεια της φυλάκισής της και έρχεται αντιμέτωπη με αυτά μόλις αποφυλακιστεί.

Η απώλεια ενός γονέα είναι τραυματική για τα παιδιά σε κάθε περίπτωση. Όμως η απώλεια και ο αποχωρισμός από τη μητέρα λόγω εγκλεισμού είναι περισσότερο έντονος απ' ό,τι από τον πατέρα. Οι μητέρες είναι πιθανότερο από τους πατέρες να είναι οι μοναδικοί κηδεμόνες των παιδιών, ενώ οι πατέρες έχουν χαρακτηριστικά μια σύζυγο/σύντροφο, η οποία αναλαμβάνει να φροντίσει τα παιδιά σε περίπτωση εγκλεισμού · κάτι το οποίο δεν γίνεται όταν μια μητέρα πηγαίνει στη φυλακή (Hanlon, Carswell & Rose, 2006). Τα παιδιά σε αυτές τις περιπτώσεις συνήθως χωρίζονται από τα αδέρφια τους αλλά και τους φίλους τους, αφού τοποθετούνται σε σπίτια συγγενών ή σε ανάδοχη φροντίδα (Miller, 2006). Η μητρική φυλάκιση, λοιπόν, ασκεί μεγαλύτερη επίδραση στα παιδιά από την πατρική φυλάκιση, αφού οι μητέρες, όντας μοναδικοί κηδεμόνες, εξασφάλιζαν τις πρώτες ανάγκες των παιδιών, όπως η ασφάλεια, η

διατροφή, η καθαριότητα και το παιχνίδι (Dallaire, Ciccone & Wilson, 2010). Όταν συγκρίνονται παιδιά με έγκλειστες μητέρες και παιδιά με έγκλειστους πατέρες, φαίνεται ξεκάθαρα ότι τα παιδιά με τις έγκλειστες μητέρες διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο για σχολικές αποτυχίες, καθώς και για επιθετικές και εγκληματικές συμπεριφορές, οι οποίες μπορεί να είναι πρόδρομοι της φυλάκισης (Dallaire, 2007).

Η μητρική φυλάκιση έχει βαθύτερα δυσμενείς επιπτώσεις στην ανάπτυξη των παιδιών μέσω των αναστατωμένων σχέσεων σύνδεσης. Όταν πηγαίνουν οι πατέρες στη φυλακή, τα παιδιά δεν βιώνουν τόσο μεγάλη αναστάτωση, όπως όταν πηγαίνουν οι μητέρες στη φυλακή κι αυτό γιατί ο εγκλεισμός του πατέρα δεν τοποθετεί τα παιδιά σε συγγενείς και σε σπίτια ανάδοχης φροντίδας, όπως σε περιπτώσεις μητρικού εγκλεισμού, αλλά φροντίζονται από τον άλλο γονέα και έτσι δεν απομακρύνονται από την οικογενειακή εστία, τη γειτονιά και το σχολείο τους (Dallaire, 2007). Οι μητέρες όμως δεν έχουν που να αφήσουν τα παιδιά τους, διότι συνήθως αποτελούν μονογονεϊκές οικογένειες ή σχετίζονται με συντρόφους που δεν έχουν την θέληση και την ικανότητα να φροντίσουν τα παιδιά τους. Έτσι, διαταράσσεται το κοινωνικό δίκτυο υποστήριξης, την ώρα που τα παιδιά έχουν ανάγκη για σταθερότητα (Cunningham & Backer, 2003). Επιπλέον, οι νέοι κηδεμόνες των παιδιών με έγκλειστες μητέρες είναι πιθανότερο από τους κηδεμόνες των παιδιών με έγκλειστους πατέρες να εκθέσουν σημαντικά περισσότερα ποσοστά ανησυχίας και κατάθλιψης των παιδιών, αλλά και αντιδραστικής συμπεριφοράς. Η εμπειρία της γονικής φυλάκισης μπορεί να ενταθεί για τα παιδιά των φυλακισμένων μητέρων έναντι των παιδιών με τους φυλακισμένους πατέρες και να παρουσιάσουν μεγαλύτερη έλλειψη προσαρμοστικότητας (Dallaire & Wilson, 2009).

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο εγκλεισμός μιας μητέρας είναι αρκετά επίπονος, τόσο για τις ίδιες όσο και για τα παιδιά τους. Η φύση του χωρισμού είναι τέτοια, που μετά την αποφυλάκιση, οι μητέρες δυσκολεύονται πάρα πολύ να επανιδρύσουν την σχέση τους με τα παιδιά τους. Παρατηρώντας το υπόβαθρο αυτών των μητέρων, βλέπουμε ότι αυτές έχουν χαμηλή εκπαίδευση πριν τον εγκλεισμό τους και μια φτωχή εργασία. Η οικονομική τους δυσκολία τις κάνει να μένουν σε φτωχές γειτονιές, μη μπορώντας να παρέχουν στα παιδιά τους τα απαραίτητα προς το ζειν. Επιπλέον, η κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών, ενισχύει την πιθανότητα κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών της και ο βιολογικός πατέρας συνήθως έχει λίγη ή καθόλου ανάμειξη με την ανατροφή των παιδιών (Browne, 1989). Επίσης, βλέποντας αυτές τις μητέρες να έχουν χαμηλό αυτοσεβασμό και να δημιουργούν σχέσεις εκμετάλλευσης, κα-

ταλαβαίνουμε ότι δεν παρέχουν την απαραίτητη θετική υποστήριξη στα παιδιά τους και λειτουργούν ως φτωχά γονικά πρότυπα για τα παιδιά τους (Cunningham & Baker, 2003). Με τον εγκλεισμό τους σε κάποια φυλακή, αυτές οι μητέρες χάνουν τη δουλειά τους, το σπίτι τους και οποιαδήποτε επιδότηση λάμβαναν. Ακόμη, χάνουν συνήθως την επιμέλεια των παιδιών τους, απομονώνονται κοινωνικά και απορροφώνται σε ένα αντικοινωνικό περιβάλλον. Βέβαια, για κάποιες μητέρες στη φυλακή παρέχεται η δυνατότητα για κάποια μαθήματα που αφορούν στην ανάπτυξη και βελτίωση των γονικών δεξιοτήτων · αυτό, όμως, θα συζητηθεί λίγο παρακάτω. Μέσα λοιπόν από ένα ήδη προβληματικό περιβάλλον και με τις επιπτώσεις του εγκλεισμού να την δυσκολεύουν ακόμη περισσότερο, μια μητέρα που αποφυλακίζεται αντιμετωπίζει κάποιες προκλήσεις, όπως να εξασφαλίσει μια σταθερή πηγή εισοδήματος, να βρει ένα κατάλληλο σπίτι για την ίδια και τα παιδιά της, να ξαναπάρει την επιμέλεια των παιδιών και να κερδίσει την εμπιστοσύνη τους, χωρίς να είναι αποστασιοποιημένη από τα κοινωνικά δίκτυα υποστήριξης (Cunningham & Baker, 2003). Μην ξεχνάμε και το γεγονός, ότι τα παιδιά με μητέρες στη φυλακή παρουσιάζουν περισσότερα συναισθηματικά και συμπεριφοριστικά προβλήματα, δυσκολεύοντας ακόμη περισσότερο τη μητέρα στην επανίδρυση μιας σχέσης εμπιστοσύνης. Όλα αυτά συντελούν στο να βιώσει η μητέρα μια αυξανόμενη πίεση για τις υποχρεώσεις της και να υπάρχει, έτσι, ένας μεγάλος κίνδυνος να υποτροπιάσει (Dallaire, 2007).

Παρά τις ανησυχίες τους για την αναπροσαρμογή τους στο γονικό ρόλο, οι μητέρες αυτές θέλουν τις γονικές ευθύνες και προσπαθούν να τις επαναλάβουν. Στην επανάληψη, όμως, αυτών των ευθυνών, διαπιστώνουν ότι αυτή η κατάσταση μπορεί να είναι ιδιαίτερα αγχωτική και ματαιωτική, λαμβάνοντας υπόψη και τις πιθανές πιέσεις ή απογοητεύσεις από το ευρύτερο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον τους (Browne, 1989). Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι η ανάγκη για προγράμματα είναι επιτακτική και ότι μια επένδυση σε αυτές τις μητέρες είναι ουσιαστικά μια επένδυση στο μέλλον (Edwards, 2000). Το σύστημα έχει την ευθύνη να αποτρέψει την καταστροφή ή την επιδείνωση της οικογενειακής ζωής και δεν πρέπει να αγνοεί και να αδιαφορεί για αυτές τις μητέρες. Οι περισσότερες απ' αυτές προγραμματίζουν να επανασυνδεθούν με τα παιδιά τους και αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις μητέρες που ήταν μοναδικοί κηδεμόνες των παιδιών πριν τον εγκλεισμό. Έτσι, λοιπόν, για να βοηθήσουν τις γυναίκες στη μετάβαση από τη φυλακή στην ελεύθερη κοινωνία, κάποια σωφρονιστικά καταστήματα προσφέρουν συχνά κάποιο τύπο επιμορφωτικού προγράμματος, ομάδες συ-

ζήτησης για νομικά ζητήματα ή ζητήματα που αφορούν στην καλύτερη άσκηση του γονικού ρόλου (Stumbo & Little, 1990).

Ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης γονέα εφαρμόστηκε το 1984 στο Πίτσμπουργκ, στην Πενσυλβανία, από μια μη κερδοσκοπική οργάνωση, η οποία είχε ως στόχο της να αποτρέψει την επιστροφή των μητέρων στην φυλακή και να τις επανεντάξει στην κοινωνία. Ο αρχικός στόχος του προγράμματος είναι η αύξηση των γονικών ικανοτήτων, έτσι ώστε να μεγαλώσουν υγιή, σωματικά και ψυχικά, παιδιά. Η λογική του προγράμματος είναι ότι οι γονείς δεν σκέφτονται αρκετά το ρόλο τους και έτσι η συμπεριφορά τους είναι συνήθως το αποτέλεσμα της αυτοδιάθεσής τους (Browne, 1989). Επομένως, ο στόχος του προγράμματος είναι να ενθαρρυνθεί η συνειδητοποίηση της γονικής ιδιότητας αλλά και των σημαντικών παραγόντων που καθορίζουν την ανάπτυξη του παιδιού. Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι, στηρίζονται σε τέσσερα σημεία: στις ανάγκες, την συναισθηματική συμμετοχή, την ανάπτυξη των μεμονωμένων προσωπικοτήτων στην οικογένεια και τον αυτοσεβασμό. Οι «ανάγκες» παρουσιάζονται ως κινητήριος δύναμη της συμπεριφοράς και εξηγείται πως αυτές έχουν επιπτώσεις στην καθημερινή αλληλεπίδραση γονέα-παιδιού. Το επόμενο τμήμα παρουσιάζει τα στάδια συναισθηματικής ανάπτυξης του Erickson και εστιάζει στις συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού σε κάθε στάδιο, έτσι ώστε να κατανοηθεί το αποτέλεσμα της οικογενειακής αλληλεπίδρασης στην ανάπτυξη της προσωπικότητας ενός παιδιού. Δύο άλλες σημαντικές έννοιες σε αυτό το πρόγραμμα περιλαμβάνουν το πώς οι οικογένειες χρησιμεύουν ως μια συσκευή αποστολής σημάτων και οικογενειακών και πολιτιστικών αξιών και πώς οι αυτο-έννοιες των ατόμων προέρχονται πρώτα από τις αλληλεπιδράσεις τους με την οικογένεια. Το τελικό τμήμα εστιάζει στην αυτοαξιολόγηση ενός ατόμου, στον αυτοσεβασμό και τη σημασία του στην ανάπτυξη ενός συναισθηματικά υγιούς παιδιού. Αυτό το τμήμα περιλαμβάνει αρχικά την εξέταση του αυτοσεβασμού σε ένα προσωπικό επίπεδο με τους συμμετέχοντες και τους διδάσκει έπειτα τις θετικές δεξιότητες επικοινωνίας, οι οποίες αυξάνουν τον αυτοσεβασμό και του αποστολέα αλλά και του δέκτη (Browne, 1989).

Το πρόγραμμα αυτό αποτελεί μια θετική προσπάθεια από μέρους των φυλακών να βοηθήσουν τις έγκλειστες μητέρες, οι οποίες έχοντας χαμηλό αυτοσεβασμό, αποτελούν ομάδα κινδύνου για μελλοντικές γονικές δυσκολίες. Οι μητέρες που είναι έγκλειστες πρέπει να έχουν μια βοήθεια, προκειμένου να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους ως γονείς, να επανιδρύσουν μια ουσιώδη σχέση με τα παιδιά τους και τελικά να επιτύχουν στον ρόλο τους ως μητέρες (Hanlon, Carswell & Rose, 2006). Στην επίτευ-

ξη αυτών των στόχων θα μπορούσαν να συντελέσουν θετικά οι σχέσεις με ανθρώπους που τις ακούν, τις ενθαρρύνουν και μπορούν να εμπιστευτούν, οι σχέσεις με γυναίκες που λειτουργούν ως πρότυπα ρόλου και ένα καλά εκπαιδευμένο προσωπικό των φυλακών, το οποίο θα τις εντάξει στα κατάλληλα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, εκπαίδευσης, απεξάρτησης ή προώθησης ψυχικής υγείας, βελτιώνοντας αφενός τις συνέπειες του εγκλεισμού και αφετέρου μειώνοντας το τραύμα και προωθώντας μια καλύτερη προσωπικότητα (Covington, 2002).

2.2 ΚΗΔΕΜΟΝΕΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΓΟΝΕΙΣ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ: ΠΑΙΔΙΑ ΣΕ ΑΝΑΔΟΧΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ

Η φυλακή είναι ένας θεσμός, ο οποίος δεν προκαλεί τραγικές συνέπειες μόνο στους άνδρες και στις γυναίκες που βρίσκονται μέσα σε αυτή. Υπάρχουν κι άλλα μέλη της οικογένειας που βιώνουν έμμεσα τον αντίκτυπο της φυλάκισης, όπως είναι τα παιδιά, τα οποία ξαφνικά χάνουν τους γονείς τους και απομακρύνονται, τις περισσότερες φορές, από την οικογενειακή εστία. Όταν ένας πατέρας πηγαίνει στη φυλακή, συνήθως, η μητέρα των παιδιών συνεχίζει να φροντίζει τα παιδιά, αν και οι φίλοι και οι συγγενείς μπορούν να αναλάβουν την κηδεμονία των παιδιών εξίσου καλά. Αντίθετα, όταν πηγαίνει μια μητέρα στη φυλακή, ο πατέρας δεν θεωρείται ο συνήθης κηδεμόνας, παρά μόνο σε πολύ λίγες περιπτώσεις (Eddy & Reid, 2002; Dallaire, 2007). Τα παιδιά, σε περιπτώσεις μητρικού εγκλεισμού, είναι πιθανότερο να μείνουν με τον παππού και τη γιαγιά, με συγγενείς ή φίλους και όταν αυτό δεν μπορεί να εξασφαλιστεί, τότε τοποθετούνται σε κάποιο σπίτι ανάδοχης φροντίδας ή σε κάποιο ίδρυμα (Edwards, 2000; Dallaire, 2007; Parke & Clarke-Steward, 2001). Είναι αξιοσημείωτο γεγονός, ότι τα παιδιά με έγκλειστες μητέρες δοκιμάζουν το λιγότερο μία αλλαγή στον τόπο κατοικίας ή στο πρόσωπο που έχει αναλάβει τη φροντίδα τους, κατά τη διάρκεια της φυλάκισης της μητέρας τους (Eddy & Reid, 2002).

Στο θέμα της κηδεμονίας, σε περίπτωση εγκλεισμού των γονέων, έχει παρατηρηθεί μία τάση: τα παιδιά να φροντίζονται από άτομο θηλυκού γένους. Συνήθως, αυτές είναι οι σύζυγοι των έγκλειστων πατέρων ή οι γιαγιάδες, οι θείες και οι αδελφές της έγκλειστης μητέρας (Dallaire & Wilson, 2009). Αυτό το γεγονός μπορεί να εξηγεί, αφού οι γυναίκες είναι από τη φύση τους προορισμένες για μητέρες και επιπλέον, τα καταφέρνουν καλύτερα στην ανατροφή των παιδιών. Οπότε οι έγκλειστοι τις εμπιστεύονται περισσότερο σε ότι αφορά την σωματική και ψυχική υγεία του παιδιού τους (Maier, 2006).

Οι γιαγιάδες, λοιπόν, είναι οι πλέον πιθανοί υποψήφιοι για την επίσημη ή ανεπίσημη φροντίδα των παιδιών. Συγκεκριμένα, έχει βρεθεί, ότι περίπου το 15% των παιδιών με τους πατέρες και το 50% των παιδιών με μητέρες στη φυλακή, ζουν με την γιαγιά και τον παππού. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα, τα παιδιά που κατοικούν με τις γιαγιάδες τους έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να επιστρέψουν στο σπίτι τους, όταν αποφυλακιστεί ο γονέας τους (Miller, 2006). Σε γενικότερο επίπεδο, όμως, η τοποθέτηση των παιδιών με συγγενείς φαίνεται να ελαχιστοποιεί τη διάσπαση στις

ζωές των παιδιών που χωρίζονται από τους γονείς τους (Hanlon, Carswell & Rose, 2006 ; Parke & Clarke-Steward, 2001). Συγκεκριμένα, για τα νήπια και τα πιο μικρά παιδιά, η τοποθέτηση μπορεί να τα βοηθήσει να δημιουργήσουν μια ασφαλή σχέση σύνδεσης σε αυτή τη φάση της ανάπτυξης, μέσω της σταθερότητας και των ευαίσθητων συμπεριφορών των κηδεμόνων, ενώ οι ασταθείς, αδιάφορες και χαοτικές συμπεριφορές των κηδεμόνων τα βάζει σε μεγάλο κίνδυνο για την αποδιοργάνωση της σύνδεσης (Dallaire, 2006).

Όπως αναφέρθηκε, τα συγγενικά περιβάλλοντα είναι μια προφανής πηγή υποστήριξης, όμως οι ενήλικοι μπορεί να είναι συχνά ανίκανοι να προσφέρουν αποτελεσματική φροντίδα και επιπλέον δεν συζητούν ανοιχτά την κατάσταση με τα παιδιά, επειδή μπορεί να νιώθουν φοβισμένοι, θυμωμένοι ή απλώς ανίκανοι να το κάνουν (Bocknet, Sanderson & Britner, 2008). Οι συγγενείς βιώνουν συχνά έντονη πίεση που συνδέεται με τη φροντίδα των παιδιών, όταν ο γονέας είναι έγκλειστος και τα παιδιά, τις περισσότερες φορές, καταλαβαίνουν αυτήν την έντονη πίεση και ανησυχία (Clopton & East, 2008). Συγκεκριμένα, οι γιαγιάδες και οι παππούδες ως κηδεμόνες, μπορούν αφενός να συντηρούν την οικογενειακή κληρονομιά αλλά και να απολαμβάνουν την αγάπη και την συντροφιά των εγγονιών τους (Hanlon, Carswell & Rose, 2006), όμως αισθάνονται ιδιαίτερη πίεση με τους πόρους χρηματοδότησης, την ισορρόπηση μεταξύ της απασχόλησης και των οικογενειακών ευθυνών, την υγειονομική περίθαλψη και την επίβλεψη του παιδιού στο σχολείο. Επιπλέον, εκφράζουν μια έντονη ανησυχία αλλά και απογοήτευση για την αδυναμία χειρισμού των συναισθηματικών ή συμπεριφοριστικών προβλημάτων των παιδιών (Clopton & East, 2008).

Οι γιαγιάδες των παιδιών με έγκλειστους γονείς έχουν χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και εισοδήματος και δεν έχουν λάβει καμία συγκεκριμένη προετοιμασία για το νέο ρόλο τους, εκτός από την εμπειρία τους ως γονείς (Hanlon, Carswell & Rose, 2006). Είναι αρκετά ευτυχισμένες που μπορούν να είναι δίπλα στα εγγόνια τους, αν και μερικές γιαγιάδες είναι απρόθυμες να παρέχουν τη φροντίδα στα εγγόνια τους λόγω των οικονομικών πόρων που απαιτούνται. Μην ξεχνάμε, βέβαια, το γεγονός, ότι η γονική φυλάκιση προκαλεί στις οικογένειες τον στιγματισμό από την κοινωνία αλλά και σοβαρά οικονομικά προβλήματα (Gabel, 1992). Αυτή η αίσθηση της δέσμευσης, όμως, δεν εμποδίζει τις περισσότερες να φροντίζουν εξ ολοκλήρου τα εγγόνια τους και να μην επιθυμούν την τοποθέτησή τους σε κάποιο σπίτι ανάδοχης φροντίδας. Βέβαια, δεν επιθυμούν να πάρουν την νόμιμη κηδεμονία των παιδιών, επειδή αυτό θα συνεπαγόταν την παρουσίαση αποδείξεων, ότι οι βιολογικοί γονείς είναι α-

κατάλληλοι, κάτι το οποίο θα αναστάτωνε μόνιμα την οικογένεια και επιπλέον θα τους έπαιρνε πολύ χρόνο. Γι αυτό και οι περισσότερες ανατρέφουν τα εγγόνια τους ανεπίσημα (Hanlon, Carswell & Rose, 2006).

Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, οι γιαγιάδες χρειάζονται εξωτερική υποστήριξη σε αυτή την απαιτητική προσπάθεια, δεδομένου, ότι πολλές είναι φτωχές και με προβλήματα υγείας και είναι μόλις είναι ικανές να φροντίσουν τον εαυτό τους, όμως παίρνουν την ευθύνη της ανατροφής των εγγονιών τους. Τα οικονομικά προβλήματα είναι αρκετά, αφού αρκετοί παππούδες και γιαγιάδες αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την εργασία τους, να μειώσουν τις ώρες εργασίας ή ακόμα να εξαντλήσουν κάθε ποσό που είχαν αποταμιεύσει, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις νέες γονικές ευθύνες τους (Hanlon, Carswell & Rose, 2006). Έχει βρεθεί, ότι το 33% των παιδιών που φροντίζονται από τους παππούδες και τις γιαγιάδες ζουν στην ένδεια και δεν έχουν καμία ασφάλεια υγείας (Bryson & Casper, 1999).

Από άποψη υγείας, οι παππούδες και οι γιαγιάδες που μεγαλώνουν τέτοια παιδιά, εκθέτουν –ειδικά οι γιαγιάδες- υψηλά ποσοστά κατάθλιψης και πολλαπλάσιων χρόνιων προβλημάτων υγείας, με σημαντικούς περιορισμούς στις καθημερινές δραστηριότητές τους (π.χ. δεν μπορούν να φροντίσουν για τις προσωπικές τους ανάγκες, δεν μπορούν να ανέβουν σκαλοπάτια, κ.λ.π.). Έτσι, οι απαιτήσεις της ανατροφής των παιδιών τους δημιουργούν μεγάλη δυσκολία αλλά και ανησυχία, όσον αφορά στον έλεγχο της συμπεριφοράς των παιδιών. Επιπλέον, οι γιαγιάδες που λειτουργούν ως κηδεμόνες και φροντιστές για αυτά τα παιδιά, προβάλλουν συχνά το αίσθημα της κοινωνικής απομόνωσης αλλά και την απομάκρυνση από τα συνηθισμένα συστήματα υποστήριξης, όπως οι θρησκευτικές και κοινωνικές οργανώσεις, λόγω των απαιτήσεων που συνδέονται με τις ευθύνες τους ως κηδεμόνες. Μπορούν, όμως, να αισθανθούν ντροπή ή ενοχή για την αποτελεσματικότητά τους ως αναπληρωματικοί γονείς, επειδή σε πολλές περιπτώσεις, τα παιδιά τους είναι τα άτομα που είναι είτε ανάκανα είτε απρόθυμα να λειτουργήσουν ως αρχικοί κηδεμόνες (Hanlon, Carswell & Rose, 2006). Συγκεκριμένα, η σχέση μεταξύ της γιαγιάς και της έγκλειστης μητέρας τεντώνεται συχνά και χαρακτηρίζεται από σειρά αρνητικών συναισθημάτων, όπως η δυσανεμία, ο θυμός και η απογοήτευση (Parke- Clarke-Stewart, 2001).

Τι γίνεται, όμως, όταν δεν υπάρχουν γιαγιάδες ή συγγενείς ή είναι απρόθυμοι να αναλάβουν την ανατροφή των παιδιών; Σε αυτές τις περιπτώσεις, τα παιδιά δέχονται την ανάδοχη φροντίδα (Hayward & DePanfilis, 2007). Υπολογίζεται ότι ο πληθυσμός των μητέρων με παιδιά στην ανάδοχη φροντίδα αποτελεί το 7-12% των θηλυκών

κρατουμένων (Beckerman, 1989; Seymour, 1998). Τα παιδιά αυτά τις περισσότερες φορές χωρίζονται από τα αδέρφια τους και βιώνουν για μία ακόμη φορά τον αποχωρισμό από ένα οικογενειακό μέλος (Seymour, 1998). Έχει βρεθεί, ότι τα παιδιά με έγκλειστες μητέρες βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο για τοποθέτηση σε σπίτια ανάδοχης φροντίδας κι αυτό γιατί μπορεί να είναι δύσκολο για τη μητέρα να ανακτήσει την κηδεμονία μετά τη φυλάκιση. Μεγάλοι περίοδοι σε ανάδοχη φροντίδα μπορεί να προκαλέσουν την κηδεμονία ανηλίκου. Στο Οντάριο παραδείγματος χάριν, η κηδεμονία ανηλίκου γίνεται αυτόματα, εάν ένα παιδί κάτω των 6 ετών γίνεται αντικείμενο φροντίδας για 12 μήνες. Για παιδιά άνω των 6 ετών, η περίοδος είναι 24 μήνες, συνεχώς ή με διακοπές (Cunningham & Baker, 2003).

Έρευνες στην Αμερική έχουν δείξει, ότι τα παιδιά που βρίσκονται σε ανάδοχη φροντίδα, έχουν φτωχές επιδόσεις στο σχολείο (στην παρακολούθηση, στην συμμετοχή, στους βαθμούς και στην ανέλιξη στην τριτοβάθμια εκπαίδευση), ακόμη κι αν συγκριθούν με παιδιά με παρόμοια υπόβαθρα. Πιθανολογούμενοι λόγοι περιλαμβάνουν τη συχνή αλλαγή των σχολικών περιβαλλόντων, το χάσιμο του σχολείου εξαιτίας της τοποθέτησης και άλλων απρόβλεπτων γεγονότων στην ανάδοχη φροντίδα, απροθυμία να συνάψουν δεσμούς με συνομηλίκους, εξαιτίας της ντροπής ή της αναμονής μετακίνησης, δυσκολίες συγκέντρωσης εξαιτίας κάποιας σκέψης που τους αποσπά την προσοχή, που έχει να κάνει με την κατάστασή τους (όπως το να τους λείπουν οι γονείς ή τα αδέρφια τους) και επειδή η εστίαση αυτών που τους βοηθούν στη ζωή τους είναι συχνά σε άλλα θέματα, άρα είναι λιγότερο πιθανό να έχουν βοήθεια με τη σχολική τους δουλειά (Cunningham & Baker, 2003).

Τα παιδιά των έγκλειστων γονέων και στην ανάδοχη φροντίδα αλλά και στην φροντίδα των συγγενών αντιμετωπίζουν πολλαπλάσια προβλήματα, συμπεριλαμβανομένου του μεγαλύτερου οικονομικού προβλήματος, του στίγματος, της διάσπασης της σύνδεσης μεταξύ του παιδιού και του γονέα αλλά και των ασταθών ρυθμίσεων διαβίωσης (Hayward & DePanfilis, 2007). Γι αυτό και έχουν μεγάλη ανάγκη να δημιουργήσουν μια σύνδεση με ένα φροντιστή, έτσι ώστε να ενισχυθούν και να μπορούν να είναι πιο ικανά κοινωνικά (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Όταν, λοιπόν, συνδεθούν με ένα νέο, γι αυτά, κηδεμόνα, τα παιδιά είναι πολύ ευαίσθητα και προσέχουν πολύ τις ανάγκες και τη συναισθηματική κατάσταση των κηδεμόνων τους. Η ανησυχία τους συχνά τείνει προς δύο κατευθύνσεις: στο νέο κηδεμόνα και στον έγκλειστο γονέα και όταν οι σχέσεις μεταξύ του έγκλειστου γονέα και του νέου κηδεμόνα είναι τεντωμένες, τότε το παιδί βιώνει διπλή πίεση, ενώ πιέζεται συναισθηματικά για να

κρύψει ή να μειώσει την ανησυχία του σχετικά με τον έγκλειστο γονέα (Nesmith & Ruhland, 2008).

Οι κηδεμόνες, εάν το επιλέξουν, μπορούν να γίνουν «θυρωροί» στη σχέση του παιδιού με τους έγκλειστους γονείς, αφού μπορούν να διευκολύνουν ή να απαγορεύσουν την άμεση επικοινωνία μεταξύ του παιδιού και του γονέα ή μπορεί να το επηρεάσουν μιλώντας με θετικό ή αρνητικό τρόπο για τον έγκλειστο γονέα. Τα παιδιά, όπως γίνεται κατανοητό, εξαρτώνται από τις ενέργειες του νέου φροντιστή ούτως ώστε να κρατήσουν την επαφή με τον έγκλειστο γονέα. Επιπλέον, τα παιδιά εξαρτώνται από τους κηδεμόνες, προκειμένου να ερμηνεύσουν τη συμπεριφορά των έγκλειστων γονιών τους, τη ζωή μέσα στη φυλακή και να προετοιμαστούν σχετικά με το πώς θα επικοινωνήσουν με τον έγκλειστο γονέα τους (Nesmith & Ruhland, 2008).

Από τη διερεύνηση του θέματος των νέων κηδεμόνων των παιδιών με έγκλειστους γονείς προκύπτουν κάποια ερωτήματα, όπως: Πώς μπορούν οι Υπηρεσίες Πρόνοιας να υποστηρίξουν αυτές τις νέες οικογένειες; Πώς μπορούν να αξιολογήσουν καλύτερα οι εργαζόμενοι τον κίνδυνο για τα παιδιά που τοποθετούνται με συγγενείς; Πώς μπορούν οι εργαζόμενοι στις Υπηρεσίες Υποστήριξης να μιλήσουν στους νέους κηδεμόνες για την ανάγκη μονιμότητας των παιδιών; Και τέλος, πώς μπορούν οι εργαζόμενοι στις υπηρεσίες Υποστήριξης να βοηθήσουν τις οικογένειες, έτσι ώστε να διευκολυνθεί η επαφή των παιδιών με τους έγκλειστους γονείς; (Seymour, 1998). Αυτά είναι ζητήματα, τα οποία χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής και πρέπει οι αρμόδιοι φορείς να ασχοληθούν σοβαρά με αυτά.

2.3 ΟΙ ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ

Η είσοδος ενός παιδιού στη φυλακή είναι ένα γεγονός πολύ σοβαρό, διότι αφενός ένας ανήλικος εισέρχεται σε ένα περιοριστικό και ξένο, γι αυτόν, περιβάλλον και αφετέρου το περιοριστικό αυτό περιβάλλον κρατάει μακριά του τον γονέα του. Καταλαβαίνουμε, συνεπώς, ότι η πρώτη εντύπωση του παιδιού για τις φυλακές είναι αρνητική και θα επιβαρυνθεί ακόμη περισσότερο, εάν το περιβάλλον της είναι αφιλόξενο και εάν δει ότι γονιός του δεν είναι καλά ή αντιμετωπίζει προβλήματα μέσα στη φυλακή. Γι αυτό και το πιο σημαντικό, πριν ξεκινήσει ένα παιδί να επισκέπτεται τον γονέα του στη φυλακή, είναι να λυθούν τα πιθανά προβλήματα που μπορεί ένας κρατούμενος να αντιμετωπίζει. Οι ανάγκες του πρέπει να καλυφθούν, ιδιαίτερα στους τομείς της ψυχικής υγείας ή της απεξάρτησης, έτσι ώστε να έχει μια ενεργή σύνδεση και αλληλεπίδραση με το παιδί του. Επιπλέον, οι χώροι αναμονής και επίσκεψης του παιδιού πρέπει να είναι χαρούμενοι και όχι να προκαλούν φόβο και να είναι μονότονοι (Edwards, 2000).

Οι φυλακές, ήδη από τη δεκαετία του '70 ξεκίνησαν να διαμορφώνουν και να διακοσμούν το δωμάτιο αναμονής για τα παιδιά. Αυτή η αισθητική παρέμβαση συνέβαλε στο να γίνουν μερικές περιοχές της φυλακής πιο φιλικές για τα παιδιά (Maier, 2006). Γενικότερα, υπάρχουν τρεις τύποι επίσκεψης των παιδιών στη φυλακή: α) οι επισκέψεις που επιτρέπουν τη φυσική επαφή μεταξύ των τροφίμων και των επισκεπτών, β) οι επισκέψεις που δεν επιτρέπουν τη φυσική επαφή μεταξύ των τροφίμων και των επισκεπτών, όμως δεν υπάρχει ένα εμπόδιο ανάμεσά τους και, γ) οι επισκέψεις που λαμβάνουν χώρα με ένα εμπόδιο ασφαλείας (Johnston, 1995).

Οι περισσότερες επισκέψεις στις φυλακές γίνονται βάση του τρίτου τύπου επίσκεψης, με ένα εμπόδιο που είναι συνήθως από γυαλί ασφαλείας ή πλεξιγκλάς και ως μέσο διαβίβασης της φωνής χρησιμοποιείται ένα ακουστικό τηλεφώνου. Σε αυτού του τύπου τις επισκέψεις παρατηρείται, ότι συχνά τα παιδιά και οι γονείς ακουμπούν το γυαλί από την κάθε μεριά, προσδοκώντας μια πιο φυσική επαφή. Η επίπλωση που υπάρχει στο δωμάτιο επίσκεψης είναι μηδαμινή, αφού το μόνο που παρέχεται είναι μία πλαστική καρέκλα σε κάθε επισκέπτη και κρατούμενο. Η διακόσμηση στους τοίχους των δωματίων επίσκεψης είναι ανύπαρκτη και οι χρωματισμοί που επιλέγονται για να βαφτούν οι τοίχοι είναι συνήθως σε ουδέτερα χρώματα, όπως λευκό, κρεμ ή κάποια παστέλ απόχρωση. Επιπλέον, στα δωμάτια αναμονής υπάρχουν ξύλινες καρέκλες ή πλαστικοί πάγκοι, τους οποίους μπορούν να χρησιμοποιούν οι επισκέπτες μέ-

χρι να κληθούν στο δωμάτιο επίσκεψης. Έχει παρατηρηθεί, ότι πολλοί φροντιστές είναι απρόθυμοι να ακολουθήσουν τα παιδιά στο δωμάτιο επίσκεψης για να μην χάσουν το κάθισμά τους, δεδομένου ότι αυτό συχνά χρησιμοποιείται ως θέση ύπνου για τα παιδιά, για αλλαγή πάνων ή ακόμα και για τον περιορισμό των ανήσυχων παιδιών, μιας και δεν υπάρχει άλλος χώρος για τους επισκέπτες. Γενικότερα, είναι εμφανές, ότι οι φυλακές δεν έχουν προσαρμόσει κανένα χώρο τους στις ανάγκες των παιδιών, μιας και δεν υπάρχουν τουαλέτες για το μέγεθός τους αλλά ούτε και κάποιος χώρος, στον οποίο μπορούν να παίξουν είτε μόνα τους ενώ περιμένουν να μπουν στο δωμάτιο επίσκεψης, είτε μαζί με τον έγκλειστο γονέα (Johnston, 1995).

Όπως φάνηκε και από τα παραπάνω, υπάρχουν πολλά περιβαλλοντικά προβλήματα στις φυλακές και ένα παιδί τα βιώνει στο έπακρο. Οι επιφάνειες (μέταλλο, πέτρα) με τις οποίες έρχεται σε επαφή το παιδί είναι κρύες και του προκαλούν ανησυχία. Θα μπορούσαν, λοιπόν, να τοποθετήσουν επιφάνειες θερμότερες και λιγότερο απειλητικές για τα παιδιά, όπως το ξύλο. Επίσης, οι ουδέτερα χρωματισμένοι τοίχοι και η αραιή επίπλωση θυμίζουν στα παιδιά νοσοκομείο ή ιατρείο, με αποτέλεσμα να φοβούνται και να αγχώνονται. Μία λύση χωρίς κόστος είναι η χρήση φωτεινών χρωμάτων ή η δημιουργία τοιχογραφιών, καθώς και μια διακόσμηση η οποία θα κάνει την είσοδο του παιδιού στους χώρους αναμονής και επίσκεψης πιο προσιτή και άνετη. Επιπλέον, η ποιότητα μετάδοσης της φωνής δεν είναι καλή και συχνά οι φωνές διαστρεβλώνονται, με αποτέλεσμα τα παιδιά να νομίζουν ότι η επικοινωνία με το γονέα τους είναι «πλασματική». Οι καρέκλες δεν έχουν βραχίονες για να στηριχθούν τα παιδιά και τις περισσότερες φορές, λόγω του ότι τα έπιπλα είναι στο μέγεθος των ενηλίκων, τα παιδιά ανεβαίνουν πάνω στις καρέκλες, προκειμένου να έχουν καλύτερη οπτική επαφή με τον γονέα τους. Επιπροσθέτως, τα εμπόδια από γυαλί ή πλεξιγκλάς μεγιστοποιούν τον χωρισμό του παιδιού από τον γονέα του και θα ήταν καλύτερο για την ψυχοσύνθεση του παιδιού αλλά και του γονέα να πραγματοποιείται μία ανοιχτή επίσκεψη, χωρίς εμπόδια, που θα προωθεί την φυσική επαφή μεταξύ του παιδιού και του έγκλειστου γονέα (Johnston, 1995). Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι είναι επιτακτική η ανάγκη για αλλαγές στους χώρους αναμονής και επίσκεψης, έτσι ώστε οι φυλακές να μην εκλαμβάνονται από τα παιδιά ως περιβάλλοντα συναισθηματικής πίεσης, αλλά ως χώροι ουσιαστικής αλληλεπίδρασης με τους γονείς τους, οι οποίοι τους εξασφαλίζουν ότι θα είναι φυσικά και συναισθηματικά ασφαλή.

Η πραγματοποίηση ή όχι των επισκέψεων των παιδιών στις φυλακές εξαρτάται από το εάν ο έγκλειστος γονέας είχε επαφή και ήταν ο αρχικός κηδεμόνας του παι-

διού, πριν τη σύλληψή του. Σε περιπτώσεις, όπου δεν υπήρχε κηδεμονία ή έστω μια ουσιώδης σχέση μεταξύ του γονέα και του παιδιού, τότε τα παιδιά σπάνια, αν όχι καθόλου, πηγαίνουν για να συναντήσουν και να δουν το γονέα τους στη φυλακή (Travis, Fritch & Burkhead, 1981). Επίσης, η πρώτη επίσκεψη των παιδιών στους έγκλειστους γονείς καθυστερεί αρκετά, αφού όταν συλλαμβάνονται τίθενται υπό κράτηση για 2-3 ημέρες και τα αστυνομικά τμήματα είτε δεν επιτρέπουν τις επισκέψεις είτε δεν έχουν τους χώρους για να πραγματοποιηθεί μία επίσκεψη. Έτσι, τα παιδιά πρέπει να περιμένουν αρκετές ημέρες ή και εβδομάδες μετά τη σύλληψη, για να επισκεφτούν το γονέα τους και να βεβαιωθούν, ότι είναι καλά (Johnston, 1995).

Η αλληλεπίδραση μεταξύ του γονέα που βρίσκεται στη φυλακή και του παιδιού πρέπει να διεξάγεται κανονικά, είτε μέσω της άμεσης επαφής στη φυλακή είτε μέσω των τηλεφωνημάτων και των επιστολών και αυτό γιατί οι περισσότεροι τρόφιμοι θέλουν να έχουν επαφή με τα παιδιά τους κατά τη διάρκεια της κράτησής τους, αφού γνωρίζουν ότι σε μερικά χρόνια θα είναι πίσω στο σπίτι τους και στα παιδιά τους και με την έλλειψη της επαφής θα χαθεί πολύτιμος χρόνος και θα μεγαλώσει η απόσταση μεταξύ τους (Eddy & Reid, 2002). Η συνεχής επαφή και οι επισκέψεις είναι σημαντικές για την ανάπτυξη των παιδιών, για την μείωση των συναισθηματικών τους προβλημάτων αλλά και για τη μείωση της πιο πρόσφατης εγκληματικής συμπεριφοράς τους (Hayward & DePanfilis, 2007). Έχει βρεθεί, ακόμη, ότι οι επισκέψεις επιδρούν θετικά στα αποτελέσματα των τεστ νοημοσύνης των παιδιών, κάνοντας έτσι επιτακτικότερη την ανάγκη πραγματοποίησής τους (Johnston, 1995).

Οι επισκέψεις των παιδιών στους έγκλειστους γονείς τους είναι πολύ σημαντικές και έχουν ευεργετικά αποτελέσματα στην ψυχοσύνθεσή τους. Καταρχήν, επιτρέπουν στα παιδιά να εκφράσουν τις συναισθηματικές τους αντιδράσεις στο χωρισμό, κάτι το οποίο δεν μπορούν να κάνουν αλλού. Έπειτα, επιτρέπουν στους γονείς να επιλύσουν τα συναισθήματα των παιδιών για το χωρισμό και την απώλεια, κάνοντάς τους έτσι ικανότερους να βοηθούν τα παιδιά τους με τέτοια ζητήματα. Επιπλέον, οι επισκέψεις βοηθούν τα παιδιά ώστε να δουν τους γονείς τους πιο ρεαλιστικά, μιας και ο βίαιος αποχωρισμός από το γονέα παράγει παράλογα συναισθήματα και μη ρεαλιστικές φαντασιώσεις. Με τις επισκέψεις, λοιπόν, τα παιδιά απελευθερώνουν αυτά τα συναισθήματα, τους φόβους και τις φαντασιώσεις και τις αντικαθιστούν με μια ρεαλιστικότερη κατανόηση των χαρακτηριστικών και των περιστάσεων των γονέων τους. Ακόμη, οι επισκέψεις επιτρέπουν στους γονείς να διαμορφώσουν τις κατάλληλες αλληλεπιδράσεις με τα παιδιά που αντιδρούν άπρεπα, αλλά δικαιολογημένα, στον χωρισμό

(Johnston, 1995). Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τα παιδιά που δεν δέχονται τους νέους φροντιστές τους και εκδηλώνουν συμπεριφορές, οι οποίες είναι δύσκολο να διαχειριστούν. Η επίσκεψη επιτρέπει στους γονείς και τα παιδιά να διατηρήσουν την σχέση τους και επομένως επιτρέπει στην ίδια την οικογένεια να μείνει ενωμένη και να επανασυνδεθεί επιτυχέστερα μετά την αποφυλάκιση (Clopton & East, 2008). Γι αυτό, λοιπόν, είναι καλύτερο και για το γονέα και για το παιδί να ξεκινήσουν οι επισκέψεις το συντομότερο δυνατό μετά την είσοδο στη φυλακή (Johnston, 1995).

Μια επίσκεψη στη φυλακή μπορεί να έχει και θετικές αλλά και αρνητικές επιπτώσεις στα παιδιά. Αυτά, μπορεί να δουν ότι οι μητέρες τους είναι μεν ασφαλείς, όμως δεν μπορούν να την αγγίξουν · την βλέπουν σε ένα δουλοπρεπή ρόλο, με ρούχα της φυλακής, με αποτέλεσμα να τους προκαλείται σύγχυση. Ένα βρέφος ή ένα νήπιο δεν μπορεί να καταλάβει αυτή την κατάσταση και έτσι τα πιο μικρά παιδιά δεν ανακουφίζονται τόσο από τις επισκέψεις. Από την άλλη μεριά τώρα, οι επισκέψεις μειώνουν τα συναισθήματα εγκατάλειψης των παιδιών, όπως επίσης και τον θυμό ή την ενοχή, που συχνά είναι συνοδά συναισθήματα. Με το να βλέπουν άλλα παιδιά και οικογένειες στα κέντρα επισκέψεων στις φυλακές, εξουδετερώνεται μερική από την αποξένωση που βιώνουν τα παιδιά (Cunningham & Baker, 2003). Οι θετικές συνέπειες των επισκέψεων αφορούν και τα παιδιά που βρίσκονται σε ανάδοχη φροντίδα. Αυτά, φαίνεται ότι επιθυμούν την επαφή με τον έγκλειστο γονέα, αφενός γιατί θέλουν να επανασυνδεθούν μαζί του μετά την αποφυλάκιση και αφετέρου διότι η επίσκεψη τους επιτρέπει να έχουν 2 γονείς και έτσι να μην νιώθουν αποξένωση (Beckerman, 1989).

Δεν ωφελούνται μόνο τα παιδιά από τις επισκέψεις · η διευκόλυνση των οικογενειακών σχέσεων και η ενθάρρυνση της επαφής γονέα-παιδιού είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τους εθισμένους γονείς, αφού τους βοηθά στην ανεξάρτησή τους από το αλκοόλ και τις ναρκωτικές ουσίες και έτσι μπορούν να προσαρμοστούν ευκολότερα στην οικογενειακή καθημερινότητα μετά την αποφυλάκιση (Hanlon, Carswell & Rose, 2006). Βέβαια, οι έγκλειστοι γονείς και συγκεκριμένα οι μητέρες τείνουν να είναι καχύποπτες με τους νέους φροντιστές των παιδιών τους, επειδή φοβούνται ότι τα παιδιά τους θα προσκολληθούν σε αυτούς και ότι οι φροντιστές θα θελήσουν να υιοθετήσουν τα παιδιά. Όντας λοιπόν αβέβαιες για τη διατήρηση της νόμιμης κηδεμονίας των παιδιών τους, συχνά δεν μπορούν να κατανοήσουν τη σημασία της επίσκεψης και της ουσιαστικής επαφής με το παιδί κατά τη διάρκεια της περιόδου φυλάκισής τους. Ακόμη, οι έγκλειστοι γονείς είναι ιδιαίτερα ανήσυχοι όσον αφορά το θέμα των επισκέψεων, αφού, έχοντας περιορισμένη δυνατότητα για τηλεφωνήματα και

συνεννόηση με την Υπηρεσία Πρόνοιας, εξαρτώνται από τους συγγενείς, τους φροντιστές και τους εθελοντές, ώστε να κανονίσουν να φέρουν τα παιδιά τους στη φυλακή (Beckerman, 1989).

Οι επαφές και οι επισκέψεις των παιδιών στις φυλακές είναι ιδιαίτερα δύσκολες, τη στιγμή που τα παιδιά το έχουν πραγματικά ανάγκη, αφού θέλουν να έχουν μια εκτίμηση για το ποιός είναι ο γονέας τους. Τα μικρά παιδιά δεν μπορούν ακόμη να χρησιμοποιούν τα τηλεφωνήματα και τις επιστολές ως μέσο επικοινωνίας και επομένως χρειάζονται μια πραγματική, φυσική επαφή. Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι οι επισκέψεις πρέπει να λαμβάνουν χώρα για διάφορους αναπτυξιακούς, συναισθηματικούς και κοινωνικούς λόγους (Maier, 2006).

Η διευκόλυνση των επισκέψεων των παιδιών στη φυλακή δεν είναι πάντα εφικτή. Τα εμπόδια που μπορεί να προκύψουν είναι: οι ανεπαρκείς πληροφορίες για την διαδικασία επίσκεψης, η έλλειψη συνεργασίας με τα αρμόδια τμήματα, η δυσκολία στο σχεδιασμό της επίσκεψης, καθώς και η ανησυχία των νέων φροντιστών για τις αντιδράσεις των παιδιών. Επιπλέον, η γεωγραφική θέση των φυλακών, το μεγάλο κόστος του ταξιδιού, οι κανόνες της φυλακής για το επισκεπτήριο, η ανικανότητα μεταφοράς των παιδιών στη φυλακή, η απροθυμία των φροντιστών να διευκολύνουν την επίσκεψη και των γονέων να διατηρήσουν μία επαφή με το παιδί τους σε συνδυασμό με το αφιλόξενο περιβάλλον της φυλακής, περιορίζουν τις πιθανότητες επίσκεψης (Seymour, 1998; Edwards, 2000; Covington, 2002; Huebner & Gustafson, 2007; Nesmith & Ruhland, 2008). Ακόμη, οι κανόνες επιλογής για το επισκεπτήριο, η έλλειψη μυστικότητας, η σκληρή μεταχείριση των επισκεπτών από το προσωπικό των φυλακών και το μη φιλικό δωμάτιο επίσκεψης, συχνά αποτρέπουν τις οικογένειες των κρατουμένων και τους νέους φροντιστές να επισκεφτούν τη φυλακή και κατ'επέκταση τον γονέα που βρίσκεται εκεί (Stumbo & Little, 1990; Parke-Clarke-Stewart, 2001). Θα πρέπει σε αυτό το σημείο βέβαια, να αναφερθούν και κάποια πιθανά μειονεκτήματα των επισκέψεων των παιδιών στις φυλακές. Καταρχήν, η μεγάλη αναμονή πριν από την επίσκεψη συνδέεται με τη μικρή χρονική διάρκεια της επίσκεψης, κάτι το οποίο είναι ιδιαίτερα απογοητευτικό για τα παιδιά. Ακόμη, ένα παιδί μπορεί να πάει στο σχολείο κουρασμένο τη Δευτέρα, αφού είχε κάνει ολόκληρο ταξίδι το Σαββατοκύριακο και περίμενε αρκετά ώστε να δει το γονέα του και έτσι με τον καιρό οι επιδόσεις του θα έχουν πτωτική τάση (Clopton & East, 2008). Τα μειονεκτήματα, βέβαια, δεν αντισταθμίζουν τα ευεργετικά αποτελέσματα των επισκέψεων στους γονείς και τα παιδιά και θα ήταν άδικο να τα εξισώνουμε, μιας και η επίσκεψη

μπορεί να ηρεμήσει τους φόβους των παιδιών καθώς επίσης και τις ανησυχίες τους για τα συναισθήματα του γονέα (Parke- Clarke-Stewart, 2001).

Οι δυσκολίες που παρουσιάζονται στο σχεδιασμό μιας επίσκεψης μειώνει τα ποσοστά επισκέψεων των παιδιών στις φυλακές, με αποτέλεσμα όλο και λιγότεροι γονείς να βλέπουν τα παιδιά τους κατά τη διάρκεια της κράτησής τους. Συγκεκριμένα, το 20% των θηλυκών κρατουμένων είδε τα παιδιά του λιγότερο από μία φορά το μήνα και οι περισσότερες τα είδαν σπάνια ή καθόλου (Parke- Clarke-Stewart, 2001). Οι μητέρες με τις μεγαλύτερες περιόδους φυλάκισης που έχουν μεγαλύτερα παιδιά, τα οποία μένουν με συγγενείς είναι οι πλέον πιθανές να λάβουν επισκέψεις (Stumbo & Little, 1990).

Τα παιδιά που σχεδιάζουν και τελικά πηγαίνουν στη φυλακή να συναντήσουν τον πατέρα ή τη μητέρα τους, συχνά, έχουν διάφορες συμπεριφοριστικές αντιδράσεις, όπως αμφιθυμία ή έντονη υπερδραστηριότητα πριν από την επίσκεψη · βέβαια, οι περισσότερες αντιδράσεις σταματούν την ημέρα της επίσκεψης (Clorton & East, 2008). Υπάρχουν, όμως, περιπτώσεις, όπου το παιδί μπορεί να νιώσει στενοχωρημένο, όπως για παράδειγμα όταν ο πατέρας ή μητέρα του που βρίσκεται στη φυλακή του θυμίζουν πράγματα και καταστάσεις που βίωσαν από κοινού πριν τον εγκλεισμό. Ακόμη, ένα παιδί μπορεί να νιώσει απορία, όταν ο έγκλειστος γονέας διακόψει ξαφνικά την επίσκεψη, επειδή μπορεί να θεωρεί ότι η υποδοχή από μέρος του παιδιού δεν είναι τόσο στοργική ή ενθουσιώδης. Σε αυτές τις περιπτώσεις, τα παιδιά στηρίζονται στους φροντιστές τους, προκειμένου να εξηγήσουν αυτή τη συμπεριφορά των γονιών τους (Nesmith & Ruhland, 2008).

Το συναίσθημα του φόβου δεν λείπει, βέβαια, από τα παιδιά και αφορά είτε στην μετακίνησή τους στις φυλακές και το γενικότερο περιβάλλον τους, είτε στη θέαση των άλλων φυλακισμένων (Nesmith & Ruhland, 2008). Οι πιθανές εικόνες που μπορεί να σχηματίσουν τα παιδιά κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους, μαρτυρούν και το βαθμό επιρροής της επίσκεψης στην ψυχοσύνθεσή τους. Πολλά παιδιά βλέπουν τη φυλακή ως ένα χώρο με πολλές πόρτες, τις οποίες δεν μπορούν να ανοίξουν και θεωρούν, ότι λόγω των περιορισμών (σίδερα στα παράθυρα, κιγκλιδώματα) δεν μπορεί να είναι κανένας ευτυχισμένος εκεί. Ακόμη, βλέπουν τη φυλακή σαν μια σπηλιά, η οποία δεν έχει μπάνιο, καθαρά ρούχα, καλή διατροφή και χώρο προσωπικό για τη μαμά και τον μπαμπά τους και φαντάζονται, ότι οι γονείς τους φωνάζουν, προκειμένου να τους αφήσουν να βγουν έξω (Nesmith & Ruhland, 2008). Πολλές επισκέψεις τους, βέβαια, νομίζουν ότι δεν είναι αληθινές, λόγω των πιθανών εμποδίων και

της κακής ποιότητας μετάδοσης της φωνής, οπότε φαντάζονται διάφορα για την κατάσταση των γονέων τους και κατά συνέπεια ανησυχούν ακόμη περισσότερο για αυτούς (Johnston, 1995).

Τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω μαρτυρούν την ανάγκη και από μέρους των παιδιών αλλά και από μέρους των γονέων να υπάρξει μια ουσιώδης και αλληλεπιδραστική επαφή μέσω της επίσκεψης. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοιας επίσκεψης είναι το ολονύκτιο πρόγραμμα επίσκεψης στην γυναικεία φυλακή του Dwight, στο Ιλλινόις. Στις αρχές του 1988, η γυναικεία φυλακή του Dwight έλαβε μια επιχορήγηση για να καθιερώσει ένα ολονύκτιο πρόγραμμα επίσκεψης για τις έγκλειστες μητέρες και τα παιδιά τους. Το χαρακτηριστικό γνώρισμα του προγράμματος είναι ότι επιτρέπεται η στρατοπέδευση από κοινού των μητέρων και των παιδιών μέσα στην φυλακή, σε ένα ειδικά διαμορφωμένο χώρο, ο οποίος περιλαμβάνει ένα υπόστεγο, κάτω από το οποίο υπάρχει χώρος για να στηθούν σκηνές για τις μητέρες και τα παιδιά, αλλά και μια μορφή αγοράς, με περίπτερα και άλλες ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Ο χώρος αυτός βέβαια εποπτεύεται από το προσωπικό, αλλά το σημαντικότερο είναι ότι τα παιδιά μπορούν να διανυκτερεύσουν εκεί και να μείνουν μαζί με τις μητέρες τους για δύο μέρες, χωρίς να βρίσκονται στο κελί και στους κοινόχρηστους χώρους της φυλακής. Το πρόγραμμα αφορά αποκλειστικά μητέρες και παιδιά κάτω των 16 ετών, ξεκινάει κάθε Παρασκευή και λήγει την Κυριακή το απόγευμα (Stumbo & Little, 1990).

Πριν από την έναρξη της «κατασκήνωσης», οι έγκλειστες μητέρες ενημερώνονται σχετικά με τους κανονισμούς και τις δραστηριότητες του προγράμματος, τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους και ενθαρρύνονται ώστε να υποβάλλουν ερωτήσεις και να συζητήσουν τα πιθανά προβλήματα που μπορεί να προκύψουν. Έπειτα τους παρέχονται οι σκηνές, τις οποίες θα στήσουν, προκειμένου να μείνουν με τα παιδιά τους. Την Παρασκευή, λοιπόν, τα παιδιά αρχίζουν να φτάνουν γύρω στο μεσημέρι, όπου και περνούν από ένα έλεγχο ασφαλείας μαζί με τις αποσκευές τους. Σε κάθε μητέρα παρέχεται μια σκηνή, μαξιλάρια, ένα μικρό ψυγείο και ένα φανάρι. Το απόγευμα της Παρασκευής στήνονται οι σκηνές και ξεκινούν κάποια οργανωτικά παιχνίδια, μέχρι να σερβιριστεί το δείπνο. Έπειτα, αρχίζουν τα τραγούδια και αργότερα παρέχεται χρόνος είτε για ντους είτε για ελεύθερο χρόνο μεταξύ των παιδιών και των μητέρων μέσα στις σκηνές. Το Σάββατο επαναλαμβάνονται καθ' όλη την διάρκεια της ημέρας οι δραστηριότητες της Παρασκευής. Η συμμετοχή στις δραστηριότητες είναι προαιρετική και συμβάλλει στη χαλάρωση και στη μη θεσμική αίσθηση του

προγράμματος. Οι συνήθειες δραστηριότητες είναι: οι αναμνηστικές φωτογραφίες, το μπάντιντον, η ζωγραφική, τα σκετς, τα τραγούδια και ο χορός. Ακόμη, ένας κάτοικος της περιοχής παρέχει στην «κατασκήνωση» ένα πόνι, ένα αρνί, κουνέλια και άλλα ζώα, τα οποία φροντίζονται από τις ίδιες τις κρατούμενες και τα παιδιά τους. Το βράδυ, γύρω στις 10μ.μ. ηρεμεί η «κατασκήνωση» και δίνεται η δυνατότητα στις μητέρες να έρθουν πιο κοντά με τα παιδιά τους, μέσω των συζητήσεων που γίνονται μέσα στις σκηνές. Η Κυριακή είναι η ημέρα του αποχωρισμού. Οι μητέρες σηκώνονται νωρίτερα και ετοιμάζουν πρωινό για τα παιδιά τους και έπειτα, μετά το πρωινό, ακολουθούν κάποιες δραστηριότητες, όπως μια βόλτα με πόνι, έως ότου ξεκινήσουν να μαζεύουν τις σκηνές και τα προσωπικά τους αντικείμενα. Η ολοκλήρωση αυτών των υποχρεώσεων σημαίνει και το τέλος του Σαββατοκύριακου. Έπειτα, οι μητέρες συνοδεύουν τα παιδιά τους στο δωμάτιο επίσκεψης, από όπου τα παραλαμβάνουν οι φροντιστές τους (Stumbo & Little, 1990).

Το πρόγραμμα αυτό παρέχει στις έγκλειστες μητέρες μια μοναδική ευκαιρία να αλληλεπιδράσουν με τα παιδιά τους. Τους δίνεται η δυνατότητα να συνδεθούν ουσιαστικά με αυτά και επιπλέον μπορούν να τους δώσουν κάποιες εξηγήσεις για τη νέα αυτή κατάσταση του εγκλεισμού. Μπορούν, ακόμη, να μετριάσουν τα αρνητικά συναισθήματα των παιδιών και να θέσουν την επαφή τους σε νέα βάση. Ένα σημαντικό πλεονέκτημα του προγράμματος είναι, επίσης, ότι τα παιδιά δεν φοβούνται τόσο τις φυλακές και μπορούν έτσι να έχουν μια φυσική και έντονα συναισθηματική επαφή με τη μητέρα τους, η οποία είναι ικανή να συνεχιστεί, σαφώς πιο αναθεωρημένη, και μετά την αποφυλάκιση. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι το πρόγραμμα αυτό είναι ένα σημαντικό βήμα για τις έγκλειστες μητέρες και πρέπει να υπάρξει μέριμνα, έτσι ώστε να εφαρμοστεί σε όσες περισσότερες φυλακές γίνεται, προκειμένου οι θηλυκές κρατούμενες και τα παιδιά τους να παραμείνουν συνδεδεμένοι και να μπορέσουν να συνεχίσουν την ζωή τους μετά την αποφυλάκιση σε ένα καλύτερο επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΓΟΝΕΙΣ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ: ΕΝΑΣ ΑΟΡΑΤΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Ο εγκλεισμός ενός γονέα στη φυλακή επιφέρει πολλά προβλήματα · ένα από αυτά είναι και το αν τα παιδιά πρέπει να μάθουν για το περιστατικό ή όχι. Οι φίλοι και τα οικογενειακά μέλη συχνά δεν λένε στο παιδί ότι ο πατέρας ή η μητέρα του είναι στη φυλακή και έτσι τα παιδιά έχουν την εντύπωση, ότι ο γονέας τους βρίσκεται στο στρατό, στο νοσοκομείο ή ακόμα και ότι έχει επισκεφτεί κάποιον συγγενή που μένει μακριά από το σπίτι (Parke & Clarke-Stewart, 2001;Dallaire, 2006). Αυτή η αβεβαιότητα και η έλλειψη πληροφοριών υπονομεύουν τη δυνατότητα των παιδιών να αντιμετωπίσουν το γεγονός και τα παιδιά που δεν έχουν ενημερωθεί για τη φυλάκιση του γονέα τους είναι πιο ανήσυχα και τρομαγμένα και επιπλέον δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την μακράς διάρκειας απουσία του γονέα τους (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Αυτή η «αναγκασμένη σιωπή» εμφανίζεται συχνότερα όταν τα παιδιά είναι πολύ μικρά και οι νέοι φροντιστές τους δεν σκέφτονται, ότι η άγνοια θα αποτελέσει εμπόδιο στην αποτελεσματική παροχή υπηρεσιών σε αυτά τα παιδιά (Dallaire, 2006).

Οι οικογένειες μπορεί να εξαπατήσουν τα παιδιά για τη φυλάκιση του γονέα τους, επειδή είτε είναι στενοχωρημένοι για την εγκληματική συμπεριφορά και κατάδικη του οικογενειακού μέλους είτε προσπαθούν να προστατεύσουν την συναισθηματική και ψυχική ευημερία των παιδιών. Όταν τα παιδιά είναι πολύ μικρά, είναι συνήθως ανίκανα να συλλάβουν την έννοια της φυλάκισης και οι κηδεμόνες τους είναι πιθανότερο να κατασκευάσουν μια ιστορία, προκειμένου να τα προστατεύσουν (Miller, 2006). Άλλοι πάλι υποστηρίζουν, ότι ο κίνδυνος συναισθηματικών προβλημάτων των παιδιών επιδεινώνεται από την απροθυμία της οικογένειας, των φίλων ή των νέων φροντιστών να συζητήσουν με τα παιδιά για το γεγονός της φυλάκισης του γονέα και ότι δεν είναι σωστό για τα παιδιά να δίνονται γενικές και ασαφείς εξηγήσεις (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Η παροχή αξιόπιστων και πραγματικών πληροφοριών στα παιδιά τούς επιτρέπει να αρχίσουν να κατανοούν τη νέα κατάσταση και να προσαρμόζονται σιγά-σιγά στην καινούργια τους ζωή. Επιπλέον, τα κάνει να νιώσουν καλύτερα, αφού μέχρι πριν νόμιζαν, ότι μπορεί να φταίνε τα ίδια για την απουσία του γονέα τους ή ακόμη, ότι ο γονέας τους δεν νοιαζόταν γι αυτά (Miller, 2006). Βέβαια, ένας σημαντικός λόγος μη αποκάλυψης του γεγονότος είναι το κοινωνικό στίγμα και η αποφυγή της εισαγωγής του παιδιού σε κάποιο ίδρυμα και κατά συνέπεια, η παρα-

μονή του στο κοντινό οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον, το οποίο θα συναινέσει στην επανασύνδεση του έγκλειστου γονέα με το παιδί του μετά την αποφυλάκισή του (Parke & Clarke-Stewart, 2001).

Αυτή η εξαπάτηση από μέρους των κηδεμόνων οδηγεί, συχνά, στη σύγχυση, την δυσπιστία και την αβεβαιότητα των παιδιών και τα γεμίζει με κενά, τα οποία ο γονέας δεν μπορεί να καλύψει επιστρέφοντας στο σπίτι, αφού το παιδί έχει βιώσει μεγάλες περιόδους απογοήτευσης και ματαίωσης των προσδοκιών του (Miller, 2006). Όταν τα παιδιά μάθουν για αυτού του είδους την εξαπάτηση, συχνά, δείχνουν ανυπακοή στους φροντιστές τους, έχουν έντονα ξεσπάσματα θυμού και παρουσιάζουν συμπεριφορικά προβλήματα (Gabel, 1992). Ακόμη, ανησυχούν για την κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι γονείς τους και έρχονται αντιμέτωπα με το κοινωνικό στίγμα της φυλάκισης (Travis, Fritch & Burkhead, 1981). Μην ξεχνάμε το γεγονός, ότι η πλήρης ενημέρωση του παιδιού, συχνά, σημαίνει αναγνώριση του γονέα ως εγκληματία και ακολούθως, ως κακό και έτσι τα παιδιά είναι πιθανό να παρουσιάσουν αμφιθυμία και εσωτερίκευση των συναισθημάτων τους (Bocknet, Sanderson & Britner, 2008).

Όλο αυτό το πλαίσιο που χαρακτηρίζεται από την απόκρυψη και την εξαπάτηση, έρχεται αντιμέτωπο με τις περιπτώσεις, όπου τα παιδιά είναι παρόντα κατά τη διάρκεια της εγκληματικής δραστηριότητας, της σύλληψης και καταδίκης του γονέα τους. Τι γίνεται, λοιπόν σε αυτές τις περιπτώσεις και πώς επιδρά αυτού του είδους η γνώση στην ψυχοσύνθεση των παιδιών ; Συνήθως, τα παιδιά των εγκληματιών έχουν εκτεθεί σε μια σειρά τραυματικών γεγονότων πρόωρα στη ζωή τους και έχουν βιώσει την κατάχρηση ουσιών από τους γονείς τους στο σπίτι ή και την ενδοοικογενειακή βία. Τα περισσότερα από αυτά τα παιδιά βιώνουν τη γονική σύλληψη και καταδίκη τουλάχιστον δύο φορές, με το ένα στα πέντε παιδιά να είναι παρόν κατά τη διάρκεια της σύλληψης του γονέα του, όντας τριών έως επτά ετών (Johnston, 1995).

Η βεβαίωση της εγκληματικής δραστηριότητας και της σύλληψης ενός γονέα είναι πιθανές πηγές πίεσης και τραύματος, ειδικά για ένα μικρό παιδί (Dallaire, 2006). Αυτό το γεγονός, πιθανώς, ασκεί βαθιά επίδραση στην αίσθηση ασφάλειας και προστασίας ενός παιδιού και ανάλογα με το αναπτυξιακό στάδιο, στο οποίο βρίσκεται, μπορεί να υπονομεύσει την ανάπτυξη κοινωνικής και συναισθηματικής συνείδησης. Η παρουσία του παιδιού κατά τη σύλληψη του γονέα του αποτελεί μια χαοτική σκηνή, η οποία περιλαμβάνει τη βία, τα όπλα και τη λεκτική διαμάχη μεταξύ των αστυνομικών και του γονέα. Αυτό το πλαίσιο μπορεί να είναι ιδιαίτερα εκφοβιστικό για τα

παιδιά, τα οποία σε τέτοιες περιπτώσεις, συνήθως, ανησυχούν, ζαλίζονται, φωνάζουν μανιωδώς και νιώθουν μεγάλη ταραχή (Dallaire & Wilson, 2009).

Η γονική σύλληψη έχει συνδεθεί με την προβληματική συμπεριφορά των παιδιών, συμπεριλαμβανομένων των προβλημάτων κατάχρησης ουσιών και της σύλληψης. Ο Kinner et.al. (2007) διαπίστωσε, ότι η πατρική σύλληψη προέβλεψε τη χρήση οινοπνεύματος και ναρκωτικών ουσιών στα αγόρια εφηβικής ηλικίας. Ακόμη, τα παιδιά που έχουν μια εμπειρία σύλληψης των γονέων τους διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο για σχολικά προβλήματα, καθώς και για νεανική σύλληψη και καταδίκη (Dallaire & Wilson, 2009). Ακόμη, είναι πιθανότερο να παρουσιάσουν έλλειψη προσαρμοστικότητας σε συναισθηματικές δεξιότητες, να αποδώσουν χειρότερα σε μια τυπική εξέταση λεξιλογίου και να παρουσιάσουν ανήσυχες και καταθλιπτικές συμπεριφορές από τα παιδιά με έγκλειστους γονείς που δεν ήταν παρόντα στη σύλληψη (Dallaire & Wilson, 2009). Τα παιδιά αυτά στενοχωριούνται, ανησυχούν και ενδιαφέρονται πραγματικά για τη σωματική ασφάλεια και ευημερία των γονέων τους και πολλά από αυτά νομίζουν, ότι ο γονέας τους είναι νεκρός μετά τη σύλληψη (Johnston, 1995). Γι αυτό και μετά τη σύλληψη μπορεί να έχουν εφιάλτες αλλά και αναδρομές σε εκείνο το γεγονός (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Γενικότερα, κατά την περίοδο μετά από τη γονική σύλληψη, τα παιδιά μπορεί να αποσυρθούν και να παρουσιάσουν αλλαγές στην όρεξή τους, στον ύπνο και την καθημερινή τους δραστηριότητα. Τα παιδιά, τα οποία εξωτερικεύουν τα συναισθήματά τους, πιθανώς, να παρουσιάσουν μια αναταραχή, υπερδραστηριότητα και άλλες αποδιοργανωτικές συμπεριφορές. Όμως, τα περισσότερα, προσδιορίζουν τη παρουσία τους στη σύλληψη ως πηγή κινδύνου για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους (Johnston, 1995; Dallaire & Wilson, 2009).

Πολλά παιδιά των εγκληματιών μπορεί να βιώσουν τη γονική σύλληψη και καταδίκη ως απόρριψη, επειδή αναπτυξιακά δεν μπορούν να συλλάβουν την έννοια της αναγκαστικής κράτησης και έτσι η απουσία του γονέα αντιλαμβάνεται ως εθελοντική. Σε τέτοιες περιπτώσεις, τα παιδιά συχνά παρουσιάζουν συναισθήματα κατωτερότητας και μια αίσθηση ευθύνης για το χωρισμό (Johnston, 1995). Με βάση τα παραπάνω, καταλαβαίνουμε, ότι πολλά παιδιά που είναι παρόντα κατά τη διάρκεια της εγκληματικής δραστηριότητας, της σύλληψης και καταδίκης των γονιών τους βιώνουν έντονη αγωνία και χρόνιο τραύμα και πιθανότατα δεν έχουν την απαραίτητη υποστήριξη, έτσι ώστε να το ξεπεράσουν (Bocknet, Sanderson & Britner, 2008). Συνήθως, αυτά τα παιδιά ανήκουν σε μονογονεϊκές οικογένειες, με τη μητέρα να είναι εκείνη που συλλαμβάνεται και εκτός από το τραύμα που τους προκαλείται από αυτό το γεγονός, έ-

χουν να αντιμετωπίσουν και την απώλεια της κατοικίας τους (Dallaire & Wilson, 2009). Γι αυτό και πολλά από αυτά τα παιδιά δεν βλέπουν τους φορείς επιβολής του νόμου θετικά και δεν θεωρούν ότι παρέχουν ασφάλεια στην κοινωνία, παρά τους αντιλαμβάνονται ως άτομα, από τα οποία απειλούνται και σωματικά και ψυχικά (Miller, 2006).

Για να κατανοήσουμε τον αριθμό των παιδιών που βιώνουν τέτοιες καταστάσεις και επηρεάζονται από τη φυλάκιση των γονέων τους, αξίζει να αναφερθεί, ότι η γονική φυλάκιση επηρεάζει 3,5 φορές περισσότερα παιδιά από τον αριθμό παιδιών που πάσχουν από αυτισμό και πάνω από 10 φορές από τον αριθμό των παιδιών που έχουν νεανικό διαβήτη (Dallaire & Wilson, 2009). Τα ποσοστά, λοιπόν, είναι αρκετά υψηλά και αν λάβουμε υπόψη μας το γεγονός, ότι η γονική φυλάκιση αλλάζει τη δομή της σχέσης μεταξύ γονέων και παιδιών, καταλαβαίνουμε και το πόσο τρωτή είναι αυτή η ομάδα παιδιών (Huebner & Gustafson, 2007). Τα αγόρια επηρεάζονται εξίσου αρνητικά με τα κορίτσια στον εγκλεισμό των γονέων τους, όμως αλλάζει ο τρόπος αντίδρασής τους. Τα αγόρια είναι πιθανότερο να εξωτερικεύσουν τον αντίκτυπο του γεγονότος, ενώ τα κορίτσια εσωτερικεύουν την κατάσταση (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Η εξωτερίκευση περιλαμβάνει συμπεριφορές, όπως η χρήση ναρκωτικών και οινόπνεύματος, το σκασιαρχείο από το σχολείο και το σπίτι, τα προβλήματα πειθαρχίας και η εχθρική συμπεριφορά, καθώς και η συμμετοχή σε εγκληματικές δραστηριότητες. Από την άλλη μεριά, η εσωτερίκευση διαμορφώνεται μέσω της αφηρημάδας, της απροθυμίας για παιχνίδι και άλλες δραστηριότητες, της απόσυρσης, των παιδαριωδών ενεργειών και των εφιαλτών (Fritsch & Burkhead, 1981). Άλλες συμπεριφορές που μαρτυρούν εσωτερίκευση και εξωτερίκευση είναι: η ενοχή, η οργή, η λύπη, η κατάθλιψη, το άγχος και η δυσκολία διαμόρφωσης σύνδεσης (Miller, 2006; Bocknet, Sanderson & Britner, 2008).

Οι εσωστρεφείς και εξωστρεφείς συμπεριφορές των παιδιών συχνά εμφανίζονται μαζί με τα συμπτώματα του μετατραυματικού στρες, εξαιτίας του οποίου μπορεί αργότερα να εμφανιστούν και παθολογικές συμπεριφορές. Η υψηλή επαγρύπνηση, τα ψυχοσωματικά προβλήματα, όπως η απώλεια ομιλίας και οι ενοχές είναι μερικά χαρακτηριστικά συμπτώματα, τα οποία δείχνουν την σχέση μεταξύ της έκθεσης σε τραυματικά γεγονότα και της μετέπειτα συμπεριφοράς, όπως η κατάθλιψη, το άγχος, η ανησυχία και η επιθετικότητα (Miller, 2006; Bocknet, Sanderson & Britner, 2008). Βέβαια, η εσωστρεφής συμπεριφορά εκδηλώνεται από τα περισσότερα παιδιά και είναι αντίστοιχη με το φύλο του γονέα. Εάν η μητέρα βρίσκεται στη φυλακή, τότε τα

παιδιά έχουν εσωστρεφείς συμπεριφορές, ενώ εάν ο πατέρας είναι έγκλειστος κυριαρχούν οι εξωστρεφείς συμπεριφορές (Miller, 2006; Bocknet, Sanderson & Britner, 2008). Όταν η μητέρα απουσιάζει από το σπίτι, λόγω εγκλεισμού, τα παιδιά μπορεί να εμφανίσουν διαταραχές στον ύπνο τους, προβλήματα συγκέντρωσης, συμπεριφορές προσκόλλησης, θλίψη, χαμηλή διάθεση και απόσυρση (Murray & Farrington, 2008). Γενικότερα όμως, έχει διαπιστωθεί, ότι οι εσωστρεφείς συμπεριφορές εκδηλώνονται λόγω της έλλειψης κοινωνικής υποστήριξης (Bocknet, Sanderson & Britner, 2008).

Όπως φάνηκε από τα παραπάνω, η απάντηση των παιδιών στο τραύμα, το φόβο, την θλίψη και τη στενοχώρια, φανερώνεται μέσω της συμπεριφοράς τους (Nesmith & Ruhland, 2008). Είναι, λοιπόν, πολύ πιθανό να αντιμετωπίσουν γνωστικές καθυστερήσεις, αναπτυξιακή παλινδρόμηση και να μην βρίσκουν τις κατάλληλες στρατηγικές αντιμετώπισης. Επιπλέον, μπορεί να έχουν μια αυξημένη δυσκολία στο να επιτύχουν τους αναπτυξιακούς τους στόχους, όπως η διαμόρφωση συνδέσεων, η ανάπτυξη της εμπιστοσύνης, της αυτονομίας, της πρωτοβουλίας, της παραγωγικότητας καθώς και της επίτευξης ταυτότητας (Miller, 2006).

Οι γονείς αυτών των παιδιών που είναι έγκλειστοι συχνά αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα υγείας¹, λόγω της έντονης ζωής, της κατάχρησης ουσιών και της εγκληματικής δραστηριότητάς τους. Οι μολυσματικές ασθένειες, όπως η ηπατίτιδα Β και Γ, καθώς και τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα είναι τα συχνότερα αναφερόμενα προβλήματα υγείας μεταξύ των φυλακισμένων. Έτσι, τα παιδιά διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να εκτεθούν σε αυτές, απ'ότι ο γενικότερος πληθυσμός και ίσως ο εγκλεισμός τέτοιων γονέων να προστατεύει τα παιδιά τους από μία πιθανή μόλυνση (Quilty, Levy, Howard, Barratt & Butler, 2004).

Ένα παιδί μπορεί να βιώσει τον εγκλεισμό της μητέρας, τον εγκλεισμό του πατέρα ή τον εγκλεισμό και των δύο γονέων ταυτόχρονα. Σε αυτήν την περίπτωση, τα παιδιά είναι ιδιαίτερα ευάλωτα για την ανάπτυξη προβληματικής συμπεριφοράς, μιας και οι γονικές φιγούρες απουσιάζουν από το οικογενειακό περιβάλλον (Gabel, 1992). Όταν και οι δυο γονείς είναι έγκλειστοι, το παιδί κατά πάσα πιθανότητα, θα τοποθετηθεί σε σπίτια ανάδοχης φροντίδας, όπου θα νιώσει εγκαταλειμμένο και θα εκδηλώσει συναισθήματα που συνοδεύουν συχνά την εγκατάλειψη, όπως θυμός, θλίψη και δυσαρέσκεια και επιπλέον είναι πάρα πολύ πιθανό, να εμπλακεί και το ίδιο σε εγκλη-

¹ Βλέπε κεφάλαιο 1

ματικές δραστηριότητες (Dallaire, 2007). Παιδιά και με τους δυο γονείς έγκλειστους είναι λιγότερο πιθανό, ότι θα ζήσουν μαζί τους και ότι θα τους παρέχουν οικονομική και συναισθηματική ασφάλεια, αφού τα περισσότερα παιδιά που ανήκουν σε αυτή την ομάδα αλλάζουν συνεχώς κατοικίες και ως επί το πλείστον ζουν πολύ φτωχά (Geller, Garfinkel, Cooper & Mincy, 2009).

Στην περίπτωση που ο πατέρας βρίσκεται στη φυλακή, η μητέρα μπορεί να βελτιώσει την συμπεριφορά των παιδιών στο σπίτι, ειδικά των αγοριών, τα οποία είναι πιο τρωτά στην πατρική απουσία, απ'ότι τα κορίτσια, από άποψη ανάπτυξης αντικοινωνικής συμπεριφοράς και διευθέτησης προβλημάτων. Η μητέρα μπορεί να παρέχει ουσιώδη φροντίδα στα παιδιά, έτσι ώστε αυτά να μην αναγκαστούν να μείνουν με νέους φροντιστές και έτσι να μην «διαλυθεί» η οικογένεια (Gabel, 1992). Όταν, όμως, το πρόσωπο που εγκλείεται είναι η μητέρα τότε παρουσιάζονται πρόσθετοι κίνδυνοι για την ψυχολογική και κοινωνική ανάπτυξη και την οικονομική ασφάλεια του παιδιού, καθώς και για την οικογενειακή διάσπαση (Hanlon, Carswell & Rose, 2006). Τα αδέρφια, πιθανότατα, θα χωριστούν σε διαφορετικά σπίτια, σχολεία και γειτονιές και έτσι θα αυξηθούν τα επίπεδα θλίψης και απόσυρσης, τα οποία είναι ήδη αρκετά ανεβασμένα από το χωρισμό τους με τη μητέρα (Stumbo & Little, 1990). Γενικότερα, όμως, τα παιδιά με έγκλειστες μητέρες βιώνουν έντονες αντιπαλότητες μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο και δεν τους παρέχεται η επαρκής προσοχή και φροντίδα (Hanlon, et. al. 2004).

Ο χωρισμός των παιδιών από τους γονείς τους λόγω εγκλεισμού αντιλαμβάνεται από αυτά ως αναγκαστικός και βίαιος, αφού τα παιδιά χάνουν τους αρωγούς τους και συνεπώς τη δυνατότητά τους να αναπτυχθούν μέσα σε ένα ασφαλές και ήρεμο οικογενειακό περιβάλλον (Johnston, 1995). Μερικά παιδιά υφίστανται μόνιμες αναπτυξιακές διασπάσεις, άλλα εμφανίζονται ήρεμα στην αρχή και εκδηλώνουν αργότερα διάφορα αναπτυξιακά προβλήματα, ενώ άλλα είναι περισσότερο ανθεκτικά σε δύσκολες περιστάσεις και μπορούν να βγουν πιο δυνατά από το γεγονός της γονικής φυλάκισης (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Σε αυτή τη διαφορετική αντιμετώπιση των προκλήσεων, σημαντικό ρόλο παίζει η οικογενειακή δομή και το πλαίσιο στήριξης. Εάν τα παιδιά έχουν διαμορφώσει ασφαλείς δεσμούς με τους γονείς τους και επιπλέον έχουν στον περίγυρό τους υποστηρικτικά και ενθαρρυντικά άτομα, θα μπορέσουν να ανακάμψουν γρηγορότερα και να συνεχίσουν τη ζωή τους, θέτοντάς τη σε νέες βάσεις (Aaron & Dallaire, 2009).

Τα παιδιά των τροφίμων αναφέρονται συχνά ως «αόρατος πληθυσμός» επειδή, αν και αντιμετωπίζουν μια δύσκολη κατάσταση, δεν βρίσκονται κάτω από την επίβλεψη των φορέων υποστήριξης (Miller, 2006). Επίσης, το σύστημα τείνει να θεωρεί, ότι οι πατέρες και οι μητέρες που βρίσκονται στη φυλακή δεν αξίζουν μια πιο ευνοϊκή μεταχείριση και κατά συνέπεια αδιαφορούν για την επαφή των έγκλειστων γονέων με τα παιδιά τους, χωρίς να αντιλαμβάνονται τον αντίκτυπο αυτής της κατάστασης στα παιδιά (Eddy & Reid, 2002). Τα παιδιά, όμως, έχουν ανάγκη να χτίζουν σχέσεις εμπιστοσύνης με τους γονείς τους, έτσι ώστε να τους δημιουργείται μια αίσθηση ασφάλειας. Όταν ο γονέας βρίσκεται στη φυλακή, τα παιδιά χρειάζονται ένα ενθαρρυντικό και μη στιγματιστικό περιβάλλον, στο οποίο θα μπορέσουν να ζήσουν και να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους. Με την αδιαφορία, όμως, των συστημάτων υποστήριξης κάτι τέτοιο φαντάζει δύσκολο και έτσι τα παιδιά αντιμετωπίζουν μόνα μια τραυματική κατάσταση (Dannerbeck-Janku, 2003).

Η ανάγκη για σύσταση οικογένειας κάνει τα παιδιά των φυλακισμένων να αγωνίζονται να ορίσουν την έννοιά της με μέσα, όπως η ελπίδα, η αμφιθυμία και η άρνηση. Πολλά παιδιά θεωρούν, ότι ο έγκλειστος γονέας μπορεί να είναι βοηθητικός και έτσι τον εντάσσουν ως ένα σημαντικό άτομο στο κοινωνικό τους δίκτυο υποστήριξης (Bocknet, Sanderson & Britner, 2008). Άλλα παιδιά αναλαμβάνουν ενήλικους ρόλους, προκειμένου να συμπληρώσουν τον ρόλο του έγκλειστου γονέα και έτσι να μην διαλυθεί η οικογένεια. Αυτές οι ενέργειες τους δίνουν μια αίσθηση σκοπού αλλά και δυνατότητας, ότι μπορούν να κάνουν κάτι για την οικογένειά τους. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι τα παιδιά καταλαβαίνουν πολλά περισσότερα πράγματα για την απουσία του γονέα τους απ'ότι πιστεύουν οι κηδεμόνες τους (Nesmith & Ruhland, 2008). Βέβαια, βρίσκονται σε ένα μεγάλο δίλημμα, αφού αφενός γνωρίζουν ότι πρέπει να υπάρχουν συνέπειες για τις παράνομες συμπεριφορές και αφετέρου αυτές οι συμπεριφορές τούς απαγορεύουν να δουν και να ζουν με τους γονείς τους (Nesmith & Ruhland, 2008).

Για να θεωρηθεί ένα περιβάλλον φυσικά και υλικά υγιές για τα παιδιά πρέπει να εξασφαλίζεται ένα επαρκές βιοτικό επίπεδο, το οποίο περιλαμβάνει τη διατροφή, το ρουχισμό, τη στέγη, τις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης, συμπεριλαμβανομένης της πρόληψης και της θεραπείας, την προστασία από τους τραυματισμούς, τη βία και άλλους κινδύνους (Forooeddin, Dadkhah & Biglarian, 2007). Τα παιδιά, όμως, με φυλακισμένους γονείς συνήθως δεν ζουν σε τέτοια περιβάλλοντα. Αντίθετα, τις περισσότερες φορές ζουν στην ένδεια, δεν έχουν μια σταθερή κατοικία, εκτίθενται στη βία

και στις ναρκωτικές ουσίες και δεν έχουν την απαραίτητη υγειονομική περίθαλψη (Johnston, 1995; Seymour, 1998; Miller, 2006; Foroeddin, Dadkhah & Biglarian, 2007). Επιπλέον, χωρίζονται, συνήθως, από τα αδέρφια τους, αλλάζουν σχολείο, φίλους αλλά και φροντιστές (Clopton & East, 2008).

Σε συναισθηματικό επίπεδο, τα παιδιά με έγκλειστους γονείς και κυρίως με μητέρες στη φυλακή, υποφέρουν, όχι μόνο από την απώλεια της μητέρας, αλλά και από σύγχυση, θυμό, φόβο, απόρριψη, ενοχή, ντροπή και απώλεια ταυτότητας (Johnston, 1995; Nesmith & Ruhland, 2008). Αυτή η συναισθηματική κατάσταση μπορεί να συμβάλλει στην εκδήλωση της αντιδραστικής σεξουαλικής συμπεριφοράς, των προβλημάτων στο σχολείο και της χρήσης ουσιών. Ακόμη, τα παιδιά μπορεί να υιοθετήσουν τους ενήλικους ρόλους (όπως αναφέρθηκε και πρωτύτερα) για να προσπαθήσουν να κρατήσουν το γονέα τους μακριά από τα ναρκωτικά και τη φυλακή. Επιπλέον, μπορεί να γίνουν αντικείμενο πειράγματος στο σχολείο και μόνο διστακτικά να εμπιστευτούν τα συναισθήματά τους σε άλλους (Cunningham & Baker, 2003). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο τα παιδιά μπορεί να παρουσιάσουν συναισθηματικά προβλήματα, όπως κατάθλιψη, έντονη ανησυχία και χαμηλό αυτοσεβασμό (Huebner & Gustafson, 2007). Επιπλέον, έχει βρεθεί, ότι τα υψηλά επίπεδα οργής που μπορεί να εκδηλώσουν αυτά τα παιδιά, συνδέονται άμεσα με τις μειωμένες δεξιότητες ρύθμισης της συγκίνησης (Dallaire & Wilson, 2009). Άλλα συναισθήματα και συμπεριφορές που μαρτυρούν την αντίδραση των παιδιών στη γονική φυλάκιση είναι: η ταύτιση με τον έγκλειστο γονέα, η αλλαγή στο μελλοντικό προσανατολισμό, επίμονες σκέψεις σχετικά με τους γονείς, ανησυχία, ανασφάλεια, αναδρομές σε τραυματικά γεγονότα, όπως η σύλληψη του γονέα, αμηχανία, υπερδιέγερση, χαμηλή αυτοεκτίμηση, μοναξιά, εγκατάλειψη, απομάκρυνση από φίλους και συγγενείς, αϋπνία, διαταραχές πρόσληψης τροφής, μειωμένη ακαδημαϊκή επίδοση, αντικοινωνική συμπεριφορά και εμπλοκή σε εγκληματικές δραστηριότητες (Wright & Seymour, 2000).

Η φυλάκιση φέρνει ένα στίγμα για τις οικογένειες και τα παιδιά, ειδικά εάν τα παιδιά περιλαμβάνονται στις οικογενειακές σχέσεις και τη δομή της (Fritsch & Burkhead, 1981). Η οικογένεια απομονώνεται, αποδυναμώνεται και συνάμα απομακρύνεται από τις δομές υποστήριξης, αυξάνοντας έτσι, τα ήδη υψηλά επίπεδα της πίεσης που βιώνουν (Huebner & Gustafson, 2007). Τα παιδιά μπορεί να ανησυχίσουν για το πώς να απαντήσουν σε ερωτήσεις που αφορούν τους γονείς τους που είναι έγκλειστοι και σε μερικές περιπτώσεις σιωπούν, προκειμένου να μην μοιραστούν αυτές τις πληροφορίες με άλλους (Clopton & East, 2008). Ακόμη, είναι πολύ πιθανό να αισθαν-

θούν ντροπιασμένα και να συνειδητοποιήσουν, ότι πολλά άτομα μπορεί να τους απορρίψουν λόγω των ενεργειών και της κατάστασης του γονέα τους. Η απόρριψη, όμως, αυτή επεκτείνεται και στην κοινωνία. Διάφοροι συγγενείς και φίλοι μπορεί να απορρίψουν και να κατηγορήσουν αυτά τα παιδιά, επιδεινώνοντας έτσι την συναισθηματική τους κατάσταση. Τα παιδιά, από τη μεριά τους, αισθάνονται ντροπή και ενοχή για τον εγκλεισμό των γονιών τους, ειδικά όταν ο λόγος φυλάκισής τους είναι η κλοπή, τα ναρκωτικά ή η πορνεία (Miller, 2006). Έτσι, μερικές φορές επιλέγουν να εξαπατήσουν εκείνους που τους ρωτούν για τους γονείς τους · δεν θέλουν να στιγματιστούν ακόμη περισσότερο (Seymour, 1998). Επιπλέον, τα παιδιά αυτά δεν ξέρουν πώς να ζητήσουν βοήθεια από τους φορείς και συνήθως αντιμετωπίζουν μόνα τους αυτή την κατάσταση και το στιγματισμό (Dannerbeck-Janku, 2003). Δεν μπορούν να βρουν ανθρώπους που θα τα βοηθήσουν να νιώσουν λιγότερο περιθωριοποιημένα, δεν έχουν υγιή πρότυπα ρόλου και είναι ανίκανα να συνδεθούν με άλλα άτομα που αντιμετωπίζουν μια ίδια κατάσταση (Nesmith & Ruhland, 2008). Τα παιδιά με έγκλειστους γονείς είναι μια μειονότητα και οι γονείς τους είναι πιθανότερο να μην είναι ιδιαίτερα μορφωμένοι, να έχουν κάνει χρήση ναρκωτικών ουσιών και να είναι φτωχοί (Aaron & Dallaire, 2009). Γι αυτό και δεν είναι ασυνήθιστο για τα συγκεκριμένα παιδιά να εκδηλώσουν μια έντονη επιθυμία για μυστικότητα (Nesmith & Ruhland, 2008).

Από τα όσα έχουν αναφερθεί έως τώρα, έχει φανεί, ότι η γονική απουσία και φυλάκιση συμβάλλει στα προβλήματα ρύθμισης της συμπεριφοράς των παιδιών, τα οποία συνήθως εμμένουν στην ενηλικίωση και «μολύνουν» το στενοχωρημένο παιδί καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του (Fritsch & Burkhead, 1981). Αυτά τα παιδιά είναι πιθανότερο, λόγω των προβλημάτων συμπεριφοράς, να διωχθούν από το σχολείο και να συλληφθούν. Συγκεκριμένα, τα αγόρια, οι γονείς των οποίων είναι έγκλειστοι, είναι πέντε με επτά φορές πιθανότερο να συλληφθούν και τα ίδια, σε σχέση με τα αγόρια που χωρίστηκαν από τους γονείς τους για άλλους λόγους (Aaron & Dallaire, 2009). Γενικότερα, τα παιδιά με έγκλειστους γονείς εκτίθενται σε πολύ υψηλά επίπεδα σύγκρουσης στο σπίτι και ο συνδυασμός αυτής της κατάστασης με το γεγονός της φυλάκισης μπορεί να επηρεάσει τις εγκληματικές συμπεριφορές των παιδιών · και των μεγαλύτερων αλλά και των μικρότερων παιδιών, τα οποία επηρεάζονται και μιμούνται την εγκληματική συμπεριφορά των αδερφών τους (Aaron & Dallaire, 2009). Τα παιδιά, όπως αναφέρθηκε και προωτέρω, είναι τα «κρυμμένα θύματα» του εγκλήματος, οι ανάγκες των οποίων δεν ικανοποιούνται και αυτό με τη σειρά του συμ-

βάλλει στην ανάπτυξη αποδιοργανωτικών και πολύ συχνά εγκληματικών συμπεριφορών, οι οποίες απαιτούν μακροχρόνιες υπηρεσίες αποκατάστασης (Dannerbeck-Janku, 2003).

Τα παιδιά που βιώνουν τη γονική φυλάκιση και τα τραυματικά γεγονότα στην παιδική τους ηλικία (π.χ. σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση, παραμέληση, διαζύγιο, κατάχρηση ναρκωτικών) είναι πιθανότερο από τους συνομηλικούς τους να συμμετέχουν σε εγκληματικές δραστηριότητες ως έφηβοι και να μπουν στη φυλακή κάποια στιγμή στη ζωή τους, συνεχίζοντας ένα κύκλο φυλάκισης μεταξύ γενεών (Hanlon, Carswell & Rose, 2006; Huebner & Gustafson, 2007). Σε γενικό επίπεδο, τα παιδιά αυτά έχουν συμπεριφορές, οι οποίες είναι αντίθετες με το γενικό πληθυσμό, όπως το σκασιαρχείο από το σχολείο, η κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών, η εγκυμοσύνη σε μικρή ηλικία, η μειωμένη ακαδημαϊκή επίδοση και η αποδιοργάνωση. Αυτές οι συμπεριφορές, λοιπόν, τα ωθούν με μεγαλύτερη ευκολία σε συμμορίες και κατά συνέπεια στην αιώνια εγκληματική δραστηριότητα και το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων και ενηλίκων (Miller, 2006; Hanlon, Carswell & Rose, 2006)). Η αντικοινωνική συμπεριφορά που συνήθως εμφανίζει αυτή η ομάδα παιδιών περιλαμβάνει την ανυπακοή, την επιθετικότητα, τα ξεσπάσματα, την κλοπή και τη βία, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσκολίες από άλλα παιδιά της ηλικίας τους στην εργασία και στις διαπροσωπικές τους σχέσεις (Eddy & Reid, 2002). Αυτή η συμπεριφορά μπορεί, επιπλέον, να ξεκινήσει μια σειρά γεγονότων, συμπεριλαμβανομένης της επαφής με την αστυνομία, της γενικότερης αποδοκιμασίας και της απόρριψης από τους συνομηλικούς, αυξάνοντας έτσι την πιθανότητα, ότι εκείνα τα παιδιά που έχουν αντικοινωνική συμπεριφορά θα αναπτύξουν και συναισθηματικές διαταραχές (Murray & Farrington, 2008). Σημαντικοί προάγγελοι για την αντικοινωνική συμπεριφορά έχουν θεωρηθεί: ο χαμηλός μη λεκτικός δείκτης νοημοσύνης, η χαμηλή σχολική επίτευξη, η φτωχή γονική επίβλεψη, οι σκληρές πρακτικές των γονέων, τα προβλήματα ψυχικής υγείας της μητέρας και του πατέρα, η χαμηλή κοινωνική τάξη και το χαμηλό οικογενειακό εισόδημα (Murray & Farrington, 2008).

Όταν συγκρίνονται τα αγόρια που χωρίστηκαν από τους γονείς τους λόγω φυλάκισης και τα αγόρια που δεν χωρίστηκαν από τους γονείς τους, τότε παρατηρείται, ότι η πρώτη ομάδα παιδιών διατρέχει ένα αρκετά αυξημένο κίνδυνο για εμπλοκή σε εγκληματικές πράξεις, ειδικά εάν το πρόσωπο που βρίσκεται στη φυλακή είναι η μητέρα (Hanlon et al., 2004). Σε αυτές τις περιπτώσεις, τα παιδιά έχουν αναστατωμένες σχέσεις σύνδεσης και είναι πολύ πιθανό να βιώσουν και την φυλάκιση άλλων οικογε-

νειακών μελών (Dallaire, 2007). Τα αγόρια με έγκλειστους πατέρες κινδυνεύουν εξίσου στο να εμπλακούν σε εγκληματικές δραστηριότητες ως έφηβοι αλλά και ως ενήλικοι, λόγω της αστάθειας που βιώνουν από την πατρική απουσία (Gabel, 1992).

Οι πιθανοί παράγοντες που συνδέουν την εγκληματικότητα των γονέων και των παιδιών είναι: 1) η απομόνωση και η δυστυχία, αφού τα παιδιά βιώνουν τον στιγματισμό και την κοινωνική αποδιοργάνωση, την αστάθεια κατοικίας, τη φτώχεια, τη βία και την παραμέληση στο σπίτι, 2) τα πρότυπα και η κοινωνική γνώση, αφού τα παιδιά θεωρούν την εγκληματική συμπεριφορά ως επιτυχημένη στρατηγική επίλυσης προβλημάτων και υιοθετούν κοινωνικές αξίες βλέποντας τη φυλακή ως κάτι φυσιολογικό και επιπλέον είναι αρνητικοί απέναντι στα δικαστήρια και την αστυνομία, 3) το στίγμα και τα στερεότυπα, αφού η αστυνομία εύκολα μπορεί να υποθέσει ότι ο απόγονος ενός εγκληματία, θα είναι και ο ίδιος αναμειγμένος σε εγκληματικές δραστηριότητες και έτσι τα παιδιά μπορεί να υιοθετήσουν μια ταυτότητα, η οποία τους ωθεί να ακολουθήσουν την πορεία των γονέων τους, 4) οι φτωχές στρατηγικές αντιμετώπισης, οι οποίες χαρακτηρίζουν τα παιδιά των έγκλειστων γονέων και περιλαμβάνουν τη νευρικότητα, το θυμό και τη λύπη και έχουν ως αποτέλεσμα τα ξεσπάσματα θυμού και την κατάχρηση ουσιών και 5) τα γονίδια, αφού μερικά γονίδια ή αλυσίδες γονιδίων συνιστούν μια προδιάθεση για βία, μικρό έλεγχο της παρόρμησης και γνωστικές δυσλειτουργίες (Cunningham & Baker, 2003).

Η υψηλή συγκέντρωση περιστατικών εγκληματικότητας σε μερικές οικογένειες μπορεί ακόμη να εξηγηθεί με βάση τη συνέχιση μεταξύ γενεών στην έκθεση σε πολλούς κινδύνους, όπως η φτώχεια και η κακή ανατροφή του παιδιού, το εκλεκτικό ζευγάρι με ανθρώπους που είναι στην ίδια κατάσταση (π.χ. είναι χρήστες ναρκωτικών ουσιών, έχουν μια ιστορία φυλάκισης, κ.α.) και η επιρροή μεταξύ των μελών της οικογένειας (π.χ. τα μικρότερα αδέρφια μιμούνται την παραβατική συμπεριφορά των μεγαλύτερων παιδιών) (Cunningham & Baker, 2003; Dallaire, 2007).

Ένας από τους αποτελεσματικότερους τρόπους για να σταματήσει η αύξηση του πληθυσμού των φυλακών και κατά συνέπεια ο κύκλος της εγκληματικότητας μέσα στην οικογένεια είναι να προσδιοριστούν οι ανάγκες των παιδιών των έγκλειστων γονέων, που δεν είναι άλλες, από τη σταθερότητα, την ασφάλεια και την επούλωση του τραύματος της γονικής φυλάκισης σε συνδυασμό βέβαια με την παροχή αποτελεσματικών και ουσιαστικών ενθαρρυντικών και υποστηρικτικών πλαισίων (Dannerbeck-Janku, 2003). Η ενίσχυση του παιδιού σε σχέση με την έννοια και το στίγμα της φυλάκισης και η αποφυγή της εξαπάτησης και της αδικαιολόγητης μυστικότητας γύρω

από τις περιστάσεις του εγκλεισμού, φαίνεται να είναι σημαντική (Gabel, 1992). Ακόμη, είναι επιτακτική η ανάγκη να παρασχεθούν στα παιδιά θετικά ενήλικα πρότυπα ρόλου κατά τη διάρκεια της φυλάκισης του γονέα και να έχουν δίπλα τους κηδεμόνες, οι οποίοι θα έχουν το κίνητρο, το χρόνο και την ενέργεια να αφιερωθούν στην ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών (Hanlon, Carswell & Rose, 2006). Επιπλέον, υπάρχουν προγράμματα καθοδηγητικού χαρακτήρα, τα οποία έχει βρεθεί, ότι είναι κατάλληλα για τα παιδιά με έγκλειστους γονείς, τα οποία έχουν βιώσει αρκετούς αναπτυξιακούς κινδύνους και αντιμετωπίζουν τον πρόσθετο κίνδυνο της συμμετοχής τους σε εγκληματικές δραστηριότητες. Αυτά τα προγράμματα μπορούν να βελτιώσουν την ακαδημαϊκή επίδοση, την κοινωνική συμπεριφορά και την επικοινωνία, τις σχέσεις με τους συνομηλίκους και τις δεξιότητες λήψης απόφασης (Hanlon, Carswell & Rose, 2006).

Από την άλλη μεριά, τα ίδια τα παιδιά μερικές φορές αναζητούν διεξόδους, έτσι ώστε να αντιμετωπίσουν ευκολότερα το γεγονός της φυλάκισης του γονέα τους. Έχει βρεθεί, ότι πολλά από αυτά τα παιδιά συνάπτουν φιλίες με παιδιά που αντιμετωπίζουν το ίδιο πρόβλημα και με αυτό τον τρόπο βρίσκουν παρηγοριά και έναν άνθρωπο που καταλαβαίνει πώς νιώθουν και επιπλέον δεν φοβούνται να μιλήσουν ανοιχτά για το πρόβλημά τους, αφού ο κίνδυνος στιγματισμού σε αυτές τις περιπτώσεις δεν υφίσταται (Nesmith & Ruhland, 2008). Ακόμη, τα παιδιά μπορεί να δεχτούν τον εγκλεισμό του γονέα τους ευκολότερα, όταν επιλέγουν να ασχοληθούν με συγκεκριμένες δραστηριότητες, όπως ο αθλητισμός, το θέατρο ή η ανάμειξη με την εκκλησία. Αυτές οι δραστηριότητες τους παρέχουν την εκμάθηση νέων δεξιοτήτων, μία έξοδο από το θυμό, την απογοήτευση και την πίεση από το σπίτι και μια ευκαιρία για νέες γνωριμίες και φιλίες, ενώ για πολλά παιδιά, αυτές οι δραστηριότητες σημαίνουν και μια ομάδα υποστήριξης και θετικής ενίσχυσης (Nesmith & Ruhland, 2008). Αυτές οι δραστηριότητες, εν κατακλείδι, μπορούν να προετοιμάσουν τα παιδιά για επανασύνδεση με το γονέα μετά την αποφυλάκιση.

Ο όρος επανασύνδεση μπορεί να σημαίνει «οποιοδήποτε βέλτιστο επίπεδο επανασύνδεσης κατά μήκος μιας συνέχειας, που κυμαίνεται από την επισκεψιμότητα ως τη φυσική επιστροφή στην οικογένεια» (Hayward & DePanfilis, 2007). Όταν, λοιπόν, ένας έγκλειστος γονέας επιστρέφει στο σπίτι, τα επίπεδα πίεσης μπορεί να συνεχίσουν να αυξάνονται για κάποιο χρονικό διάστημα. Τα παιδιά, οι οικογένειες των οποίων χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα σύγκρουσης είναι πιθανότερο από τους συνομηλίκους τους να παρουσιάσουν καταθλιπτικά συμπτώματα αλλά και εγκλημα-

τική συμπεριφορά (Aaron & Dallaire, 2009), μιας και ο αντίκτυπος της γονικής φυλάκισης δεν παύει με την αποφυλάκιση. Εκτός από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο γονέας με την εύρεση εργασίας και κατοικίας και με την επανένταξή του στην κοινωνία, έχει να αντιμετωπίσει και το παιδί του, το οποίο ίσως και να έχει αναπτύξει ένα ισχυρό δεσμό με το άτομο που το φρόντιζε, όσο ο γονέας απουσίαζε (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Πολλές μητέρες δεν μπορούν να χειριστούν εύκολα τα παιδιά τους μετά την αποφυλάκισή τους, διότι άλλα είναι φοβισμένα από το χωρισμό και άλλα βλέπουν τη μητέρα τους ως μια αδύναμη φιγούρα εξουσίας και δεν μπορούν να καταλάβουν ή να δείξουν συμπάθεια στην κατάστασή της (Beckerman, 1989). Παρουσιάζουν επιθετικότητα, αντικοινωνικές συμπεριφορές, κατάθλιψη αλλά και σχολική αποτυχία και όλο αυτό το πλαίσιο καθιστά εξαιρετικά δύσκολη την επανασύνδεση (Hanlon, Carswell & Rose, 2006).

Υπάρχουν, όμως, και άλλοι παράγοντες που παίζουν σημαντικό ρόλο στην επανασύνδεση της οικογένειας. Τέτοιοι είναι: η ηλικία, το φύλο και η συναισθηματική κατάσταση του παιδιού. Τα νήπια που τοποθετούνται σε σπίτια ανάδοχης φροντίδας είναι πιθανότερο να υιοθετηθούν και κατά συνέπεια να μην επιστρέψουν στο σπίτι μετά την αποφυλάκιση του γονέα τους, ενώ τα παιδιά στη μέση παιδική ηλικία είναι πιθανότερο να επανασυνδεθούν με την οικογένεια. Από την άλλη μεριά, τα αγόρια δεν φαίνεται να επανασυνδέονται με την οικογένειά τους σε μεγάλο βαθμό, σε σχέση με τα κορίτσια. Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, ή τα παιδιά με συμπεριφοριστικά και ψυχολογικά προβλήματα είναι λιγότερο πιθανό να επανενωθούν με την οικογένεια και όταν αυτό λαμβάνει χώρα, τότε γίνεται με πολύ αργούς ρυθμούς (Hayward & DePanfilis, 2007).

Γενικότερα, οι παράγοντες που μπορούν να λειτουργήσουν θετικά και να μεσολαβήσουν στην προσπάθεια αποκατάστασης των σχέσεων γονέα-παιδιού είναι: η προδιάθεση των παιδιών (ταπεραμέντο, ευφυΐα), περιστασιακοί παράγοντες (ηλικία, σειρά γέννησης, παρουσία και ηλικία αδερφών), χαρακτηριστικά του δεσμού γονέα-παιδιών (βασανιστικός, καλός, αντιστροφή ρόλων), γονική ικανότητα, χαρακτηριστικά της απουσίας (λύπη, τραύμα, διάρκεια απουσίας και απόσταση), καθώς και ποιότητα της φροντίδας που παρέχεται, όταν πηγαίνει στη φυλακή ο γονέας και ειδικότερα η μητέρα (Cunningham & Baker, 2003).

Από τη διερεύνηση του θέματος μέχρι τώρα προκύπτουν κάποια ερωτήματα, τα οποία θα ήταν καλό να ερευνηθούν στην πορεία. Τέτοια είναι: Πώς θα έπρεπε να εξηγηθεί η γονική φυλάκιση στα παιδιά; Πώς θα μπορούσαν να βοηθηθούν αυτά τα παι-

διά, έτσι ώστε να έχουν ένα ικανοποιητικό επίπεδο στη σχέση τους με τους έγκλειστους γονείς τους; Ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος να προσδιοριστούν και να αντιμετωπιστούν τα συμπεριφοριστικά ζητήματα που προκύπτουν σε ένα παιδί από τη φυλάκιση της μητέρας ή του πατέρα του; Ποιες είναι οι ανάγκες μονιμότητας αυτών των παιδιών και πώς μπορούν να συμφιλιωθούν αυτές οι ανάγκες με τη μεγάλη ποινή φυλάκισης του γονέα; Πώς μπορεί να αξιολογηθεί η φύση της σχέσης γονέα-παιδιού και ο βαθμός με τον οποίο συνδέονται; Πόσο δύσκολο είναι για τα παιδιά να περιμένουν; Όλα αυτά είναι καίρια ερωτήματα και πρέπει να βρεθούν απαντήσεις, προκειμένου να εξασφαλιστεί η σωματική και ψυχική ευημερία των παιδιών αλλά και να υπάρξει μια ελπίδα για επανένταξη του γονέα στην οικογένεια με νέες προοπτικές (Seymour, 1998).

3.1 ΠΩΣ ΒΙΩΝΕΤΑΙ Ο ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΓΟΝΕΑ ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΟ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ;

Τα αναπτυξιακά επίπεδα ενός ανθρώπου έχουν κατηγοριοποιηθεί σύμφωνα με τις λειτουργίες που επιτελεί σε καθένα από αυτά είτε αυτές είναι σωματικές είτε είναι γνωστικές. Το πρώτο αναπτυξιακό επίπεδο είναι η βρεφική και νηπιακή ηλικία και περιλαμβάνει τα παιδιά από 0 έως 2 ετών. Στο διάστημα αυτό, τα παιδιά αναπτύσσουν ένα ασφαλές δεσμό με τη μητέρα τους, όπου σύμφωνα με τον Bowlby (1969) συντελείται σε 4 φάσεις: 1) η φάση προ του δεσμού, η οποία λαμβάνει χώρα τις πρώτες 6 εβδομάδες μετά τη γέννηση του βρέφους. Στη διάρκειά της, τα βρέφη είναι σε στενή επαφή με το άτομο που τους παρέχει φροντίδα και τροφή και δεν αναστατώνονται όταν μένουν μόνα τους μαζί του, 2)η φάση του υπό διαμόρφωση δεσμού, η οποία φτάνει μέχρι τους 8 μήνες. Τα βρέφη σε αυτό το χρονικό διάστημα αρχίζουν να διαφοροποιούν την ανταπόκρισή τους σε άτομα που γνωρίζουν, όπως η μητέρα και σε άτομα που τους είναι άγνωστα, 3)η φάση του σαφούς δεσμού, η οποία εκτείνεται μέχρι τα 2 πρώτα χρόνια της ζωής του βρέφους. Τότε, το παιδί αναστατώνεται όταν φεύγει από το οπτικό του πεδίο το άτομο που τα φροντίζει αλλά και η μητέρα ανησυχεί, όταν δε βλέπει το παιδί της. Αυτή η φάση παρέχει στο παιδί ένα αίσθημα ασφάλειας και η μητέρα φέρει τη μεγαλύτερη ευθύνη για τη διατήρηση του δεσμού, αφού οι ικανότητες του βρέφους να ενεργεί και να συναλλάσσεται είναι περιορισμένες. 4)η φάση των αμοιβαίων σχέσεων, η οποία ξεκινά στα 2 πρώτα χρόνια του παιδιού και εκτείνεται για πολλά χρόνια. Σε αυτή τη φάση, λοιπόν, το παιδί περνά όλο και περισσότερο χρόνο με τη μητέρα του και δημιουργεί μια αμοιβαία σχέση, την οποία κρατούν, μητέρα και παιδί, σε ισορροπία. Οι αναπτυξιακοί στόχοι που επιτελούνται σε αυτό το χρονικό διάστημα των 2 ετών είναι η ανάπτυξη της επαφής και της εμπιστοσύνης.

Το επόμενο στάδιο της προσχολικής ηλικίας περιλαμβάνει τα παιδιά ηλικίας 2 έως 6 ετών. Τα παιδιά αυτή την περίοδο αναπαριστούν την πραγματικότητα με τη χρήση συμβόλων, λέξεων ή χειρονομιών. Δεν μπορούν ακόμη να ξεχωρίσουν τη δική τους άποψη από την άποψη των άλλων, παρασύρονται εύκολα και συχνά συγχέουν τις αιτιώδεις σχέσεις. Σε αυτό το στάδιο, οι στόχοι που πρέπει να επιτελέσουν είναι η δημιουργία της αίσθησης ανεξαρτησίας και πρωτοβουλίας (Cunningham & Baker, 2003). Το στάδιο της σχολικής ηλικίας αφορά στα παιδιά ηλικίας 7 έως 12. Τα παιδιά σε αυτή τη φάση είναι ικανά για νοητικές ενέργειες και λογική σκέψη και πρέπει α-

ναπτυξιακά να δημιουργήσουν μια αίσθηση εργασίας αλλά και την ικανότητα να δουλεύουν παραγωγικά (Cunningham & Baker, 2003). Τέλος, η εφηβεία περιλαμβάνει τα παιδιά ηλικίας 12-19 ετών και είναι μια περίοδος κατά την οποία το άτομο αποκτά την ικανότητα να σκέφτεται συστηματικά όλες τις λογικές σχέσεις ενός προβλήματος. Οι έφηβοι παρουσιάζουν έντονο ενδιαφέρον για αφηρημένες έννοιες και για την ίδια τη διεργασία της σκέψης (Cole & Cole, 2002). Γι αυτό και οι στόχοι που πρέπει να επιτύχουν αναπτυξιακά είναι η επίτευξη μιας συνεκτικής ταυτότητας και η ανάλυση της διαμάχης με την οικογένεια και την κοινωνία (Cunningham & Baker, 2003).

Σε όλη τη διάρκεια της ανάπτυξης κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει η οικογένεια. Οι συμπεριφορές των γονέων θεωρούνται κρίσιμες, διότι επηρεάζουν άμεσα την ψυχολογική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού (Eddy & Reid, 2002). Ακόμη και πριν από τη γέννηση του παιδιού υπάρχουν ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπίσει ο γονέας. Τέτοια είναι: η κοινωνική και οικονομική υποστήριξη της μητέρας, η κατάλληλη και επαρκή διατροφή της, η πρόσβαση στην προγεννητική φροντίδα και η αποχή της από εθιστικές ουσίες, όπως το τσιγάρο και τα ναρκωτικά. Μετά τη γέννηση του παιδιού, τα ζητήματα που αντιμετωπίζει ο γονέας τίθενται σε άλλη βάση. Τώρα, είναι υπεύθυνος για την εκμάθηση των κοινωνικών δεξιοτήτων στα παιδιά του, τη ρύθμιση των συναισθημάτων τους αλλά και την προετοιμασία τους για την εισαγωγή στο σχολικό πλαίσιο. Στο σχολείο και έπειτα στην εφηβεία, ο γονέας είναι υπεύθυνος για τον έλεγχο της συμπεριφοράς του παιδιού, για τα όρια που πρέπει να έχει και για τις σχέσεις με τους συνομηλίκους του (Eddy & Reid, 2002). Πρακτικές των γονέων, όπως η σωματική τιμωρία ως μέσο διαπαιδαγώγησης, δημιουργούν και ενισχύουν την αντικοινωνική συμπεριφορά των παιδιών, την ώρα που εκείνα έχουν ανάγκη για ουσιαστικό ενδιαφέρον και θετική ενίσχυση, προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις της ζωής τους, όπως είναι το σχολείο και η σχέση τους με άλλα συνομήλικα άτομα (Ziv, Alva & Zill, 2010).

Παρατηρώντας τα αναπτυξιακά στάδια του παιδιού και τις διαφορετικές λειτουργίες που επιτελεί σε καθένα από αυτά, καταλαβαίνουμε, ότι η αντίδραση στον εγκλεισμό ενός γονέα θα είναι διαφορετική και θα συνδέεται άμεσα με την ηλικία στην οποία βρίσκεται (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Παραδείγματος χάριν, τα παιδιά σχολικής ηλικίας λαμβάνουν υπόψη τους τις προθέσεις όταν κρίνουν μια συμπεριφορά και πιστεύουν, ότι η τιμωρία πρέπει να είναι ανάλογη του αδικήματος, ενώ τα παιδιά στην εφηβεία σκέφτονται το νόμο ως αφηρημένη έννοια και είναι σε θέση να

διακρίνουν την ευεργετική πλευρά του (Cole & Cole, 2002). Τι σκέφτονται όμως τα παιδιά για το νόμο και το γονέα τους όταν πρόκειται να χωριστούν από αυτούς λόγω εγκλεισμού; Πώς εκλαμβάνεται εσωτερικά αυτή η νέα κατάσταση για τα παιδιά βρεφικής και νηπιακής, προσχολικής και σχολικής ηλικίας και τι αντίκτυπο έχει αυτό το γεγονός στα παιδιά που βρίσκονται στην εφηβεία;

3.1.1. Η ΒΡΕΦΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Τα μωρά και τα νήπια είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στον αποχωρισμό τους από τη μητέρα και βιώνουν ιδιαίτερο άγχος και αναστάτωση, όταν «χάνουν» το άτομο που τα φροντίζει (Dallaire & Wilson, 2009). Εντούτοις, όταν είναι κάτω από 7-8 μηνών μπορούν ευκολότερα να αλλάξουν φροντιστή και να αναπτύξουν ένα δεσμό με το νέο άτομο (Maier, 2006). Αυτό είναι ιδιαίτερα καταστρεπτικό, βέβαια, για τη σχέση μητέρας-παιδιού, αφού δεν δίνεται η δυνατότητα στη βιολογική μητέρα να αναπτύξει και να διαμορφώσει μια ασφαλή σχέση σύνδεσης με το μωρό της και όταν αποφυλακιστεί έρχεται αντιμέτωπη με ένα μικρό παιδί, με το οποίο δεν έχει συναισθηματικό δέσιμο και μπορεί με αυτό τον τρόπο να του προκαλέσει συναισθηματικά και συμπεριφοριστικά προβλήματα (Parke & Clarke-Stewart, 2001).

Τα πρώτα έτη στη ζωή ενός παιδιού είναι κεντρικής σημασίας για την ανάπτυξή του και καθορίζουν το επίπεδο υγείας και εκμάθησής του στο μέλλον. Η ποιότητα της σχέσης μεταξύ μητέρας και παιδιού συμβάλλει στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και θέτει τις βάσεις για όλες τις άλλες σχέσεις που το παιδί θα συνάψει. Έρευνες έχουν δείξει, ότι ο χωρισμός του γονέα από το παιδί σε αυτή την ηλικία προκαλεί αναπτυξιακή καθυστέρηση και γενική εξασθένηση της αναπτυξιακής προόδου (Edwards, 2003).

Τα παιδιά μέχρι την ηλικία των 2 ετών έχουν περιορισμένη αντίληψη, κινητικότητα, εμπειρίες και εξαρτώνται πλήρως από τη μητέρα τους. Με τον εγκλεισμό της μητέρας διαταράσσεται πλήρως αυτή η σχέση εξάρτησης, αφού κατά πάσα πιθανότητα θα τερματιστεί ο θηλασμός και θα διαταραχθεί η καθημερινότητα του βρέφους. Σε αυτή την ηλικιακή ομάδα παιδιών υπάρχει ένας υψηλός ρυθμός αλλαγής κηδεμόνων, επειδή τα περισσότερα μωρά ζούσαν με τις μητέρες τους πριν από τη φυλάκιση. Κάποια, μπορεί να παραμείνουν στο σπίτι με το βιολογικό ή θετό τους πατέρα, όμως τα περισσότερα τοποθετούνται σε συγγενείς ή σε σπίτια ανάδοχης φροντίδας και έτσι το

μωρό βιώνει αλληπάλληλες αλλαγές προσώπων, με τα οποία προσπαθεί να δεθεί συναισθηματικά. Οι μητέρες που πηγαίνουν στη φυλακή και αφήνουν πίσω τους ένα μωρό ή ένα νήπιο είναι, συνήθως, πολύ ανήσυχες γι αυτά και για το ποιο άτομο θα τα φροντίσει και αναγκάζονται πολλές φορές να συμβιβαστούν, προκειμένου να καλυφτούν οι ανάγκες των παιδιών τους. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ο εγκλεισμός της μητέρας σε αυτή την ηλικιακή ομάδα παιδιών θέτει σε κίνδυνο την παροχή υψηλής ποιότητας φροντίδας και ανατροφής από τη μητέρα και εμποδίζει την ασφαλή συναισθηματική σύνδεση με τον αρχικό κηδεμόνα (Cunningham & Baker, 2003).

3.1.2. Η ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Ο εγκλεισμός των γονέων, όταν τα παιδιά είναι από 2 έως 6 ετών, έχει παρατηρηθεί, ότι μπορεί να έχει αρνητικά αποτελέσματα στην δημιουργία μιας ασφαλούς σύνδεσης και συντελεί στην δημιουργία συναισθηματικών και ψυχολογικών προβλημάτων. Τα παιδιά σε αυτή την ηλικιακή ομάδα εμφανίζουν έντονες εσωστρεφείς και εξωστρεφείς συμπεριφορές, όπως ανησυχία, κατάθλιψη, απόσυρση, ντροπή, ενοχή, θυμό, επιθετικότητα και εχθρότητα προς τους νέους κηδεμόνες και τα αδέρφια τους. Επιπλέον, μπορεί να παρουσιάσουν διαταραχές στον ύπνο και στην πρόσληψη τροφής (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά τριών ετών επηρεάζονται πάρα πολύ, διότι ενώ βιώνουν και κατανοούν την απώλεια, δεν μπορούν να μιλήσουν γι αυτήν, επειδή δεν έχουν αναπτύξει ακόμη το λεξιλόγιό τους και έτσι δεν μπορεί να τους παρασχεθεί επαρκής στήριξη και θεραπεία (Maier, 2006).

Η ηλικία στην οποία βρίσκονται αυτά τα παιδιά απαιτεί την έντονη και διαρκή φροντίδα τους και συνεπώς την συνεχή παρουσία του κηδεμόνα δίπλα τους. Λόγω, λοιπόν, των αναπτυξιακών τους αναγκών είναι πιθανότερο να είναι παρόντα κατά τη διάρκεια της σύλληψης του γονέα τους και να παρουσιάσουν συμπτώματα μετατραυματικού στρες (Dallaire, Ciccone & Wilson, 2010). Τα αγόρια ηλικίας 3 έως 6, οι πατέρες των οποίων είναι έγκλειστοι, έχει βρεθεί ότι είναι πιθανότερο να εκδηλώσουν υψηλά ποσοστά επιθετικής συμπεριφοράς (Geller, Garfinkel, Cooper & Mincy, 2009). Αυτό το εύρημα είναι σύμφωνο με την προηγούμενη έρευνα (Murray & Farrington, 2008) για την επιθετική και εγκληματική συμπεριφορά των μεγαλύτερων αγοριών και εφήβων, η οποία προτείνει, ότι οι κίνδυνοι που συνδέονται με τη φυλάκιση ενός πατέρα μπορεί να εμφανιστούν ακόμη κι από την ηλικία των τριών ετών. Γενικότερα, τα μικρά παιδιά που εμφανίζουν προβλήματα συμπεριφοράς διατρέχουν

τον κίνδυνο για ποικίλα ψυχοπαθολογικά προβλήματα στην εφηβεία και την ενηλικίωση. Η πορεία που έχει ως αφετηρία της την προβληματική συμπεριφορά κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας, συνεχίζει με ταχείς ρυθμούς στην παιδική ηλικία μέσω της αντικοινωνικής συμπεριφοράς και τερματίζει στην εφηβεία και την ενηλικίωση με τους νέους να εμφανίζουν χρόνια νεανική παράβαση και πολλές εγκληματικές συμπεριφορές, όπως η ληστεία και η επίθεση (Ziv, Alva & Zill, 2010).

Η προσχολική ηλικία είναι μια περίοδος, κατά την οποία το παιδί έχει αυξημένη αντίληψη και κινητικότητα, βελτιωμένη μνήμη, μεγαλύτερη έκθεση στο περιβάλλον και σαφώς μεγαλύτερη φαντασία. Ο εγκλεισμός, λοιπόν, ενός γονέα μπορεί να προκαλέσει αφενός το άγχος του αποχωρισμού και έντονες αντιδράσεις τραυματικού στρες και αφετέρου άλλες αναπτυξιακές παλινδρομήσεις και διαταραχή της ανάπτυξης πρωτοβουλίας (Cunningham & Baker, 2003).

Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας έχουν ένα βασικό λεξιλόγιο για τα συναισθήματά τους και αναγνωρίζουν συμπεριφοριστικές εκφράσεις που σχετίζονται με αυτά. Παραδείγματος χάριν, μπορούν να αναγνωρίσουν, ότι η γιαγιά ή ο παππούς είναι λυπημένοι επειδή η μαμά είναι μακριά. Όμως, έχουν έλλειψη γνωστικών ικανοτήτων και δεν μπορούν να καταλάβουν σύνθετες καταστάσεις · γι αυτό και επηρεάζονται άμεσα από τα συναισθήματα και τη γνώμη των άλλων. Η καθημερινότητα είναι πολύ σημαντική για τα παιδιά αυτής της ηλικίας και με την απουσία της μητέρας λόγω εγκλεισμού, μπορεί να μην κατανοήσουν γρήγορα ή με τη θέλησή τους αλλαγές στο φαγητό, στην ώρα του ύπνου, στην καθαριότητα και προσωπική τους υγιεινή, στο παιχνίδι, κ.α. Βιώνουν έντονα συναισθήματα λύπης, θυμού, φόβου, θρήνου και μοναξιάς και έχοντας περιορισμένη δυνατότητα για λεκτική έκφραση των συναισθημάτων τους, είναι πιθανότερο να κλάψουν, να φωνάξουν ή να γίνουν μελαγχολικά. Έτσι, λοιπόν, ενώ αυτό το στάδιο χαρακτηρίζεται από αυξημένη σωματική ανεξαρτησία, μπορεί τα παιδιά που επηρεάζονται από τη γονική σύλληψη και τον εγκλεισμό, να παρουσιάσουν καθυστερήσεις αλλά και παλινδρομήσεις σε διάφορους τομείς, όπως η συναισθηματική έκφραση, η εκπαίδευση στην τουαλέτα και η προσκόλληση σε ενήλικους-υποκατάστατα της μητέρας (Cunningham & Baker, 2003).

Ο εγκλεισμός ενός γονέα μπορεί να συγχύσει εύκολα τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, αφού από τη μία θέλουν να πιστέψουν, ότι η μαμά τα αγαπάει και από την άλλη, εκείνη απουσιάζει από το σπίτι και δεν είναι υπεύθυνη για τη φροντίδα τους. Στις περιπτώσεις, όπου τα παιδιά αυτά γνωρίζουν, ότι η μητέρα τους είναι φυλακή είναι πιθανό να κατηγορήσουν την αστυνομία ή το δικαστήριο που κρατά τη μητέρα τους

μακριά τους αλλά και από το σπίτι γενικότερα, κάτι το οποίο μπορεί να επηρεάσει τις μελλοντικές εμπειρίες τους με τους συγκεκριμένους φορείς. Ακόμη, μπορεί να κατηγορήσουν την ίδια τη μητέρα, διότι θεωρούν ότι πήγε φυλακή, επειδή ήταν «κακιά» και αυτό έρχεται σε αντίθεση με την καλή γνώμη που είχαν πριν για εκείνη. Η σύγχυση, όμως, μπορεί να συντελεστεί και σε ένα άλλο επίπεδο: τα παιδιά σε αυτή την ηλικία είναι πολύ εγωκεντρικά και συχνά συνδέουν άσχετα πράγματα και καταστάσεις. Έτσι, λοιπόν, μπορεί να θεωρήσουν, ότι επειδή η μητέρα, παραδείγματος χάριν, τους φώναξε ή τους μάλωσε γιατί δεν μάζεψαν τα παιχνίδια τους, γι αυτό το λόγο ήρθαν οι αστυνομικοί και την πήραν από το σπίτι και κατά συνέπεια κατηγορούν τον εαυτό τους για την απουσία της αλλά και για κάθε ενδεχόμενο κίνδυνο που μπορεί να αντιμετωπίσει μέσα στο σωφρονιστικό πλαίσιο (Cunningham & Baker, 2003).

3.1.3. Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Η σχολική ηλικία περιλαμβάνει τα παιδιά ηλικίας 6 έως 12 ετών. Σε αυτό το στάδιο της ανάπτυξης, τα παιδιά κινδυνεύουν να βιώσουν την απόρριψη και την απομόνωση, εξαιτίας της μη ασφαλούς σύνδεσής τους με τους γονείς. Ο εγκλεισμός της μητέρας ή του πατέρα σε αυτή την ηλικία έχει βρεθεί ότι προκαλεί χαμηλά επίπεδα προκοινωνικών δεξιοτήτων, γεγονός το οποίο θέτει τις βάσεις για δυσκολία στις σχέσεις τους με τους συνομηλίκους αλλά και τους δασκάλους (Eddy & Reid, 2002). Οι αλληλεπιδράσεις μέσα στην οικογενειακή μονάδα, οι οποίες σχετίζονται με τη γονική φυλάκιση, είναι πιθανό να βάλουν σε κίνδυνο την κοινωνική και ακαδημαϊκή λειτουργία των παιδιών, αφού τα παιδιά μη έχοντας τη συνήθη γονική επίβλεψη αλλά και τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους, μπορεί να βιώσουν έντονη πίεση και άρνηση στην καθημερινότητά τους (Aaron & Dallaire, 2009).

Η φυλάκιση ενός οικογενειακού μέλους και συγκεκριμένα της μητέρας ή του πατέρα μπορεί να είναι η αφετηρία για πολλά προβλήματα συμπεριφοράς αλλά και ακαδημαϊκής επίδοσης, συμπεριλαμβανομένων των προβλημάτων αποδιοργάνωσης, συγκέντρωσης και πειθαρχίας (Johnston, 1995; Ziv, Alva & Zill, 2010). Οι συχνές αλλαγές κατοικίας και σχολικού περιβάλλοντος, ειδικά σε περιπτώσεις μητρικού εγκλεισμού, δεν δίνουν στο παιδί τη δυνατότητα να κατανοήσει και να προσαρμοστεί στο τρέχον επίπεδο κοινωνικής, συναισθηματικής και ακαδημαϊκής λειτουργίας του (Dallaire, 2006; Dallaire, Ciccone & Wilson, 2010) και έτσι διατρέχει τον κίνδυνο για προβλήματα που αφορούν στην ψυχική του υγεία (Murray & Farrington, 2008).

Σχετικά με το σχολικό πλαίσιο, έχει βρεθεί, ότι τα παιδιά με έγκλειστους γονείς έχουν μειωμένη επίδοση, κακή συμπεριφορά στην τάξη και αρνούνται να πάνε στο σχολείο, επειδή πολλά παιδιά τα πειράζουν ή τα απομακρύνουν από την παρέα τους, λόγω της φυλάκισης του γονέα τους (Dallaire, Ciccone & Wilson, 2010). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, πολλά παιδιά να αλλάζουν πιο συχνά σχολικά περιβάλλοντα, να μειώνεται το ενδιαφέρον τους για μάθηση και να εγκαταλείπουν το σχολείο (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά με έγκλειστους γονείς «αγωνίζονται» ακαδημαϊκά. Το χαοτικό οικογενειακό περιβάλλον, οι διασπάσεις σύνδεσης, καθώς και οι συναισθηματικές και συμπεριφοριστικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν προσκρούουν στην προσπάθεια για ακαδημαϊκή πρόοδο, με αποτέλεσμα να βιώνουν τα επιπρόσθετα συναισθήματα της ματαιώσης και της θλίψης (Dallaire, Ciccone & Wilson, 2010). Είναι πολύ δύσκολο για τα παιδιά να τα πάνε καλά στο σχολείο και να ξεχαστούν από τα προβλήματα που έχουν. Συχνά στο σχολείο ζητείται από τα παιδιά να γράψουν μια έκθεση για την οικογένεια, να ζωγραφίσουν τον μπαμπά ή τη μαμά τους, να πρέπει να έρθουν οι γονείς στο σχολείο για θέματα που αφορούν στα παιδιά και όλα αυτά είναι ιδιαίτερα αγχωτικά γεγονότα για ένα παιδί, ο γονέας του οποίου είναι έγκλειστος και συνεπώς δεν μπορεί να συμμετάσχει σε αυτό το πλαίσιο (Dallaire, Ciccone & Wilson, 2010).

Πολλές μητέρες με έγκλειστους συζύγους παρατηρούν και αναφέρουν τα προβλήματα των παιδιών που σχετίζονται με την υγεία και το σχολείο τους. Οι σχέσεις με τους συνομηλίκους, η πειθαρχία, οι επιδόσεις, η επιθετική συμπεριφορά και η απόσυρση ήταν συνήθη θέματα προβληματισμού για αυτές (Gabel, 1992). Ακόμη, η συγκεκριμένη ομάδα παιδιών είναι λιγότερο πιθανό σε σχέση με τους συνομηλίκους της να ανταπεξέλθει στις σχολικές υποχρεώσεις · αντίθετα, παρουσιάζει οκνηρότητα, πολλές απουσίες από τα μαθήματα και μια ιδιαίτερη άρνηση για συμμετοχή στις σχολικές δραστηριότητες, όπως παιχνίδι, εκδρομές, κ.α. (Dallaire, Ciccone & Wilson, 2010). Επιπλέον, οι αγχωτικές εμπειρίες και τα περιβάλλοντα, μέσα στα οποία ζουν μειώνουν τη συναισθηματική και κοινωνική ικανότητα των παιδιών και έχει βρεθεί, ότι τα παιδιά αυτά παρουσιάζουν χαμηλότερα αποτελέσματα στα τεστ νοημοσύνης. Αυτό είναι ένα ιδιαίτερο εύρημα, επειδή συχνά η νοημοσύνη αντιμετωπίζεται ως σταθερή οντότητα, αλλά τα αποτελέσματα δείχνουν, ότι η εμπειρία αγχωτικών γεγονότων ίσως συνδέεται με τη δυνατότητα των παιδιών να αποδώσουν καλά σε αυτούς τους τύπων δοκιμών · ενδεχομένως, παρεμποδίζει τις ρυθμιστικές και εκτελεστικές διαδικασίες ελέγχου και προσοχής (Dallaire & Wilson, 2009).

Οι δάσκαλοι παρατηρούν με τη σειρά τους αυτά τα παιδιά και αναφέρουν, ότι οι επιδόσεις τους επηρεάζονται άμεσα από την ποιότητα και τη σταθερότητα της φροντίδας που τους παρέχεται, από τις συχνές μετακομίσεις και κατά συνέπεια από τη συχνή αλλαγή φροντιστών. Συγκεκριμένα ανέφεραν, ότι έβλεπαν τα παιδιά να είναι συνεχώς αβέβαια για το ποιος θα τα φροντίζει και το τι θα μπορούσε να τους συμβεί στο μέλλον. Οι δάσκαλοι, συχνά, βλέπουν, ότι τα παιδιά αυτά εκδηλώνουν εσωστρεφείς και εξωστρεφείς συμπεριφορές αλλά και συναισθηματικές αντιδράσεις, οι οποίες συνδέονται άμεσα με το γεγονός της φυλάκισης. Δεν είναι λίγες οι φορές, όπου τα παιδιά αυτά παραπονιούνται, ότι είναι άρρωστα, χωρίς να παρουσιάζουν συγκεκριμένα συμπτώματα. Όλο αυτό το πλαίσιο χαμηλώνει τις προσδοκίες των δασκάλων για αυτά τα παιδιά και τους κάνει να εκτιμούν, ότι είναι λιγότερο ικανά σε σχέση με τους συνομηλίκους τους που δεν αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα. Ειδικότερα, πιστεύουν ότι τα αγόρια με έγκλειστους γονείς δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στις σχολικές απαιτήσεις και ότι τα κορίτσια είναι πιθανότερο να προσπαθήσουν να ενταχθούν στο σχολικό πλαίσιο. Μερικοί δάσκαλοι είναι ενθαρρυντικοί και συμπνετικοί με αυτά τα παιδιά · άλλοι όμως μπορεί να τα βλέπουν αρνητικά και με αυτό τον τρόπο να τα κάνουν να νιώσουν ακόμη περισσότερο στιγματισμένα (Dallaire, Ciccone & Wilson, 2010). Γι αυτό οι εκπαιδευτικοί πρέπει να σέβονται την κατάσταση αυτών των παιδιών, να έχουν διαρκή επικοινωνία με τους φροντιστές τους και να προσπαθούν μέσω της συζήτησης να απαλύνουν τον πόνο και τη θλίψη τους, χωρίς να εκφράζουν τις προσωπικές τους απόψεις, στάσεις και πεποιθήσεις. Ακόμη, πρέπει να καταστέλλουν κάθε φαινόμενο στιγματισμού στο σχολικό περιβάλλον και να προστατεύουν τα παιδιά, έτσι ώστε να μην τους δημιουργηθούν επιπρόσθετα προβλήματα (Clopton & East, 2008).

Τα παιδιά ηλικίας 7 έως 12 ετών παρουσιάζουν αναπτυξιακά μια αυξημένη ανεξαρτησία από τους φροντιστές τους και μια ιδιαίτερη ικανότητα αιτιολόγησης. Ένα γεγονός γονικού εγκλεισμού, όμως, ενδεχομένως να προκαλέσει αναπτυξιακές παλινδρομήσεις και μια φτωχή αντίληψη του εαυτού, σε συνδυασμό βέβαια, με συμπεριφοριστικές αντιδράσεις που σχετίζονται με το τραύμα, οι οποίες συνήθως, διαταράσσουν και την ικανότητα των παιδιών να ανταπεξέλθουν σε κάποιο μελλοντικό τραύμα (Cunningham & Baker, 2003). Πιο συγκεκριμένα, σε αυτή την φάση τα παιδιά θα γνωρίσουν πώς ο εγκλεισμός μπορεί να επηρεάσει τις μητέρες τους. Εικόνες από την τηλεόραση δημιουργούν στο μυαλό των παιδιών την εικόνα της μητέρας τους πίσω από τα κάγκελα. Τα περισσότερα παιδιά δεν είναι έτοιμα να κρίνουν σκληρά τη μη-

τέρα τους ή να την δουν ως άτομο που έχει ελαττώματα και το βρίσκουν πολύ δύσκολο να συμφιλωθούν με την ιδέα της μητέρας τους ως ένα κακό άτομο. Γι αυτό και όταν την κρίνουν αισθάνονται, ότι κρίνουν τον ίδιο τους τον εαυτό και πληγώνονται όταν ακούνε άσχημα σχόλια για εκείνη. Σε αυτές τις περιπτώσεις, μπορεί να την υπερασπιστούν: τα αγόρια αναλαμβάνουν το ρόλο του προστάτη και τα κορίτσια το ρόλο του κηδεμόνα, φροντίζοντας τον εαυτό τους και τα μικρότερα αδέρφια (Cunningham & Baker, 2003).

Ο στιγματισμός που επιφέρει το γεγονός της γονικής φυλάκισης κάνει τα παιδιά να κρύβουν επιμελώς την κατάσταση που βιώνουν από το φιλικό ή σχολικό τους περιβάλλον. Εάν το νέο του εγκλεισμού μαθευτεί, όπως παραδείγματος χάριν συμβαίνει σε περιπτώσεις όπου οι υποθέσεις καλύπτονται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τότε η ντροπή, σε συνδυασμό με τη λύπη και τη σύγχυση, θα είναι αβάσταχτη και θα ωθήσει τα παιδιά σε τρόπους διαχείρισης αυτών των συναισθημάτων, όπως η αποφυγή και η απόσυρση (Cunningham & Baker, 2003).

Υπάρχουν, όμως περιπτώσεις, όπου ο χωρισμός από ένα γονέα λόγω φυλάκισης είναι μεν τραυματικός, όμως αναγνωρίζονται και κάποιες θετικές πλευρές. Είναι πιθανό, παραδείγματος χάριν, ο εγκλεισμός της μητέρας να την απομακρύνει από ένα σύντροφο, ο οποίος την κακοποιούσε ή να σημαίνει μια καλύτερη ποιότητα ζωής για το παιδί, που επιτυγχάνεται μέσω της μετακίνησής του σε άλλο σπίτι και σε άλλους φροντιστές, οι οποίοι μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες τους. Βέβαια, για πολλά παιδιά αυτής της ηλικίας, το να βιώσουν οποιαδήποτε ευχαρίστηση ή ανακούφιση κατά τη διάρκεια της απουσίας της μητέρας τους, μπορεί να τους δημιουργήσει ένα αίσθημα προδοσίας: «δεν είναι σωστό η μαμά μου να μην είναι καλά και εγώ να είμαι χαρούμενη!» (Cunningham & Baker, 2003).

3.1.4 Η ΕΦΗΒΕΙΑ

Η βίωση της φυλάκισης ενός γονέα κατά την εφηβεία (12 έως 18 ετών) μπορεί να είναι ιδιαίτερα αποδιοργανωτική για τη συμπεριφορά. Τα αποτελέσματα ερευνών έχουν δείξει, ότι έφηβοι, οι γονείς των οποίων είναι έγκλειστοι, βιώνουν ακόμη περισσότερη σύγκρουση μέσα στην οικογένεια από τους εφήβους, οι γονείς των οποίων δεν είναι έγκλειστοι (Aaron & Dallaire, 2009). Αυτή η ηλικιακή ομάδα παιδιών έχει αυξημένες αντιληπτικές ικανότητες και έτσι μπορεί να καταλάβει το πλαίσιο του εθισμού, της σύλληψης και της καταδίκης των γονέων τους (Maier, 2006). Επιπλέον,

λόγω της ηλικίας τους και κατά συνέπεια και των εμπειριών που συνοδεύουν αυτή την ηλικία, αυτά τα παιδιά μπορούν να έχουν πιο προηγμένους μηχανισμούς αντιμετώπισης της πίεσης που συνδέεται με τη γονική φυλάκιση (Dallaire, Ciccone & Wilson, 2010).

Στα πλαίσια μιας ήδη έντονης οικογενειακής ασυμφωνίας και δυσλειτουργικών οικογενειακών καταστάσεων και σε συνδυασμό με ένα γεγονός γονικής φυλάκισης, τα αγόρια που είναι στην εφηβεία μπορεί να διατρέξουν τον κίνδυνο για εμφάνιση αντικοινωνικής και γενικότερα προβληματικής συμπεριφοράς (Gabel, 1992; Geller, Garfinkel, Cooper & Mincy, 2009). Η κατοχή ενός εγκληματικού γονέα αυξάνει, επίσης, την πιθανότητα για εκδήλωση βίαιων και εγκληματικών συμπεριφορών. Έχει βρεθεί, ότι οι έφηβοι με αντικοινωνικούς γονείς είναι 3 έως 6 φορές πιθανότερο να εκδηλώσουν και οι ίδιοι αντικοινωνική συμπεριφορά, σε σχέση με τους συνομηλίκους τους που δεν έχουν αντικοινωνικούς γονείς. Επιπλέον, έχει βρεθεί, ότι το 10-30% των εφήβων που έχουν έγκλειστους γονείς έχει τεθεί υπό κράτηση κάποια στιγμή, κατά τη διάρκεια της εφηβείας του, λόγω της εγκληματικής του συμπεριφοράς. Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι η εγκληματικότητα των γονέων είναι ένας σημαντικός παράγοντας κινδύνου για την εφηβική αντικοινωνική συμπεριφορά (Eddy & Reid, 2002).

Οι έφηβοι είναι αυτόνομα άτομα, τα οποία είναι άμεσα συνδεδεμένα με φορείς κοινωνικοποίησης, όπως η οικογένεια, το σχολείο και οι φίλοι. Σε περιπτώσεις, όμως, μητρικού εγκλεισμού, όπου οι γονείς δεν συμμετέχουν και δεν ελέγχουν τις σχέσεις των παιδιών με τους συνομηλίκους τους, οι έφηβοι διατρέχουν τον κίνδυνο να συνδεθούν με παρεκκλίνουσες και εγκληματικές ομάδες συνομηλίκων, όπως οι συμμορίες και να απομακρυνθούν από τα «ασφαλή» όργανα κοινωνικοποίησης, όπως το σχολείο (Eddy & Reid, 2002; Dallaire, 2006). Η σύνδεση αυτή προκαλεί συμπεριφορές, όπως το ψέμα, η κλοπή, η εξαπάτηση, η πρόωρη σεξουαλική δραστηριότητα, η χρήση ναρκωτικών ουσιών και η άρνηση για το σχολείο, οι οποίες με τη σειρά τους αυξάνουν τις πιθανότητες για εκδήλωση εγκληματικών συμπεριφορών και κατά συνέπεια για νεανική φυλάκιση (Dallaire, 2006).

Η εφηβεία είναι μια περίοδος, η οποία χαρακτηρίζεται από οργάνωση της συμπεριφοράς, αναζήτηση μακρινών στόχων, επίσημη αφηρημένη σκέψη, αυξημένη ανεξαρτησία αλλά και από αυξημένη επιθετικότητα, συχνές συναισθηματικές κρίσεις, σύγχυση και ανάπτυξη της σεξουαλικότητας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το γεγονός της φυλάκισης ενός γονέα μπορεί να επιδράσει καταλυτικά και να προκαλέσει κατάρ-

γηση των ορίων στη συμπεριφορά και διαμόρφωση μιας άλλης συμπεριφοράς, η οποία θα αντικατοπτρίζει τον αντίκτυπο του τραύματος αλλά και τον τερματισμό της σχέσης εξάρτησης μεταξύ γονέα και παιδιού (Cunningham & Baker, 2003).

Για τα παιδιά ηλικίας 12 έως 18 ετών ο γονικός εγκλεισμός σημαίνει αυτόματα: «απομόνωση και στιγματισμός». Φοβούνται πάρα πολύ, ότι ο κόσμος θα ανακαλύψει το μυστικό τους και θα τους απομακρύνει από τα κοινωνικά δίκτυα, την ώρα που η ομάδα των συνομηλίκων έχει κυρίαρχη θέση στις ζωές τους. Ο εξευτελισμός, του να έχεις μια μητέρα στη φυλακή, ενισχύει το συναίσθημα της ντροπής και δημιουργεί την αίσθηση μιας «διαφορετικής» οικογένειας. Άλλο ένα θέμα που τους απασχολεί είναι η φροντίδα και η υπευθυνότητα για σοβαρά θέματα, τα οποία πρωτίτερα αντιμετώπιζονταν από τους γονείς. Έτσι, αναπτύσσουν κάποιους ψευδο-ενήλικους ρόλους, οι οποίοι περιλαμβάνουν την φροντίδα του σπιτιού και των μικρότερων αδερφών · ρόλοι, οι οποίοι συνδέονται άμεσα με την ιδιότητα του γονέα και όχι με αυτή ενός εφήβου. Ενώ κάποια παιδιά μπορεί να αναλάβουν τέτοιους ρόλους σε άλλες περιστάσεις της ζωής τους, όπως παραδείγματος χάριν, εάν αρρωστήσει η μητέρα και να συζητήσουν την όλη κατάσταση με φίλους, σε περιπτώσεις μητρικού εγκλεισμού δεν συμβαίνει το ίδιο. Τα παιδιά τότε είναι λιγότερο πιθανό να ψάξουν για βοήθεια και να μοιραστούν αυτό το γεγονός με άλλους. Ακόμη, τις περισσότερες φορές δεν είναι έτοιμα να αναλάβουν αυτούς τους ρόλους, διότι το να πρέπει να φροντίζεις το σπίτι και τα μικρότερα αδέρφια, επηρεάζει άμεσα τις σχολικές επιδόσεις και άλλα σημαντικά στοιχεία της ζωής ενός εφήβου, όπως οι κοινωνικές δραστηριότητες (Cunningham & Baker, 2003).

Η φυσιολογική ανάπτυξη ενός εφήβου με γονείς στη φυλακή δοκιμάζεται σε πολλά επίπεδα. Κάποιοι έφηβοι μπορεί να αναλάβουν το ρόλο του συναισθηματικού φροντιστή για το γονέα τους, ο οποίος απαιτεί την προστασία της μητέρας ή του πατέρα από στενάχωρες ή αγχωτικές καταστάσεις και συναισθηματικές δυσλειτουργίες. Πολλά παιδιά έχουν την εντύπωση, ότι με αυτόν τον τρόπο θα κρατήσουν τους γονείς τους μακριά από «μπελάδες» και συνεπώς έξω από τη φυλακή και εάν ο γονέας φυλακιστεί ξανά, θεωρούν υπεύθυνο τον εαυτό τους, αφού στο μυαλό τους ο εγκλεισμός αυτός, ίσως αντιπροσωπεύει την αποτυχία τους να τους φροντίσουν (Cunningham & Baker, 2003).

Η εφηβεία είναι συνήθως μια περίοδος αυξημένης ευαισθησίας και συναισθηματικής διαδραστικότητας. Συχνές εμπειρίες έντονης και δραστηρικής αλλαγής συναισθημάτων είναι πιθανό να αμβλυνθούν από παράγοντες που σχετίζονται με τον εγκλει-

σμό της μητέρας. Τέτοια συναισθήματα μπορεί να είναι: το άγχος, η νευρικότητα, ο φόβος, ο θυμός, η σύγχυση, η ντροπή, ο εκνευρισμός, η μοναξιά, η λύπη ή ακόμη και η κατάθλιψη, η απώλεια ελέγχου, η ενοχή και η ανησυχία. Αυτά τα συναισθήματα βιώνονται συνήθως από τους περισσότερους εφήβους με έντονο τρόπο, ταυτόχρονα και για μεγάλες χρονικές περιόδους (Cunningham & Baker, 2003). Έρευνες έχουν δείξει, ότι τα αγόρια, από 0 έως 10 ετών, που χωρίστηκαν από τους γονείς τους λόγω φυλάκισης είχαν υψηλά επίπεδα εσωτερίκευσης των προβλημάτων στην εφηβεία και την ενηλικίωση (Murray & Farrington, 2008).

Οι αυξημένες γνωστικές τους ικανότητες τούς επιτρέπουν να κρίνουν τη συμπεριφορά της μητέρας και έτσι δημιουργείται σε αυτά τα παιδιά μια δυσαρέσκεια για την αδυναμία της να ανταποκριθεί στο ρόλο της ως γονέας. Άλλοι έφηβοι, ίσως βιώσουν την αμφιθυμία κατά την απουσία της μητέρας και κάποιοι μπορεί να νιώσουν ανακουφισμένοι, εάν η παρουσία της θεωρείται αρνητική επιρροή ή εάν ο έφηβος έχει αναλάβει το ρόλο του φροντιστή (Cunningham & Baker, 2003). Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι τέτοια παιδιά διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο και είναι ιδιαίτερα ευπαθή για φυσικά, ακαδημαϊκά, συναισθηματικά και κοινωνικά προβλήματα και είναι πολύ πιθανό να χρειαστούν μακροπρόθεσμες υπηρεσίες υποστήριξης (Hanlon, Carswell & Rose, 2006).

3.2 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΛΗΨΗΣ

Ένα γεγονός, όπως η φυλάκιση ενός γονέα, επηρεάζει άμεσα τα παιδιά και αλλάζει άρδην την καθημερινότητά τους. Όμως ο εγκλεισμός δεν είναι απρόσμενος · συνήθως είναι αποτέλεσμα του προηγούμενου τρόπου ζωής και δραστηριότητας. Οι συνθήκες, λοιπόν, που επικρατούν σε ένα οικογενειακό περιβάλλον πριν λάβει χώρα ο εγκλεισμός, περιλαμβάνουν πολυάριθμα και πολύπλοκα θέματα, όπως η οικογενειακή αστάθεια, οι συχνές αλλαγές απόψεων, η φτώχεια, οι συχνές αλλαγές κατοικίας, η βία, η κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών, η περιστασιακή κακοποίηση, οι συγκρούσεις μεταξύ του ζευγαριού και η έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των οικογενειακών μελών, η οποία είναι απαραίτητη, έτσι ώστε να μη διαλυθεί η οικογένεια μετά τον εγκλεισμό (Bocknet, Sanderson & Britner, 2008; Nesmith & Ruhland, 2008). Ο συνδυασμός αυτών των θεμάτων δημιουργεί και αυξάνει την προβληματική συμπεριφορά των παιδιών και επομένως δεν πρέπει να αποδίδουμε την συμπεριφορά αυτή στο γεγονός της φυλάκισης αυτό κάθε αυτό · πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας το προηγούμενο πλαίσιο διαβίωσης και δράσης, έτσι ώστε να κατανοήσουμε τα πιθανά αποτελέσματα που ο εγκλεισμός μπορεί να επιφέρει (Parke & Clarke-Stewart, 2001).

Οι έντονες συγκρούσεις μέσα στην οικογενειακή εστία αποτελούν σημαντικές απειλές για τη ρύθμιση και ψυχολογική σταθερότητα του παιδιού (Gabel, 1992). Αυτές οι συγκρούσεις μπορεί να προέλθουν λόγω οικονομικής δυσχέρειας, η οποία είναι πολύ συχνή σε τέτοιες οικογένειες. Τα περισσότερα παιδιά ζουν στα όρια της φτώχειας ή κάτω από αυτά και πολύ συχνά ζητούν τη βοήθεια δημόσιων φορέων, προκειμένου να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα προς το ζην (Maier, 2006). Δεν είναι λίγες, βέβαια, οι περιπτώσεις, όπου τα παιδιά δεν ζουν με τους γονείς τους πριν το γεγονός του εγκλεισμού (Parke & Clarke-Stewart, 2001) και συνεπώς δεν έχουν μια ουσιαστική σχέση φροντίδας και εξάρτησης (Maier, 2006). Όπως και να έχει πάντως, ο εγκλεισμός ενός γονέα που αλληλεπιδρά με τα παιδιά του καθημερινά, καθιστά δύσκολη τη διατήρηση αυτής της αλληλεπίδρασης και έχει γενικά αρκετές αρνητικές επιπτώσεις στη σχέση μεταξύ γονέα και παιδιού (Nesmith & Ruhland, 2008).

Η ποιότητα της σχέσης γονέα-παιδιού μπορεί να χρησιμεύσει ως ένας προστατευτικός παράγοντας, ο οποίος βοηθά το παιδί να αντιμετωπίσει την προσωρινή απώλεια του γονέα του. Όμως, πολλοί γονείς που καταλήγουν στη φυλακή έχουν φτωχές γονικές δεξιότητες και έτσι αυτός ο προστατευτικός παράγοντας, συχνά, δεν είναι δι-

αθέσιμος για τα παιδιά (Parke & Clarke-Stewart, 2001). Έχει βρεθεί, ότι οι γονείς, οι οποίοι έχουν τον έλεγχο των παιδιών τους μπορούν να τα προστατεύσουν από την εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς και από την εμπλοκή σε εγκληματικές δραστηριότητες, ακόμη κι αν αυτά τα παιδιά βιώσουν ένα πολύ σοβαρό και τραυματικό γεγονός, όπως αυτό της φυλάκισης (Gabel, 1992). Ακόμη, οι γονείς μπορούν να συμβάλλουν στην προστασία των παιδιών τους, μέσω της παροχής συναισθηματικής υποστήριξης, της ενθάρρυνσης των θετικών δεξιοτήτων και της συμμετοχής στις σχολικές δραστηριότητες κι αυτό γιατί τα παιδιά θέλουν να έχουν γονείς, που ενδιαφέρονται πραγματικά γι αυτά και που λειτουργούν ως θετικά πρότυπα (Ziv, Alva & Zill, 2010). Γενικότερα, μπορούμε να εντοπίσουμε τρία σύνολα παραγόντων, τα οποία προστατεύουν τα παιδιά από την πίεση και το τραύμα που βιώνεται λόγω του εγκλεισμού. Αυτά είναι: 1)η προσωπικότητα των παιδιών, αφού έχει βρεθεί, ότι παιδιά με καλή ιδιοσυγκρασία και αυτοσεβασμό προσαρμόζονται ευκολότερα σε αγχωτικές καταστάσεις, 2) το ενθαρρυντικό οικογενειακό περιβάλλον, μιας και η παρουσία ενός ενθαρρυντικού γονέα μπορεί να βοηθήσει, έτσι ώστε να προσπελαστούν ευκολότερα τα τραύματα του χωρισμού και 3) οι εξωτερικοί παράγοντες, όπως το σχολείο, οι συνομήλικοι ή άτομα από το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον, η βοήθεια των οποίων έγκειται στην υποστήριξη και ενίσχυση της προσπάθειας των παιδιών αλλά και των γονέων, να μείνουν ενωμένοι (Parke & Clarke-Stewart, 2001; Nesmith & Ruhland, 2008).

Είναι προφανές, ότι δεν υπάρχει σε όλες τις οικογένειες ένας ενθαρρυντικός γονέας ή ένα ευρύτερο υποστηρικτικό περιβάλλον. Συγκεκριμένα, για πολλά από αυτά τα παιδιά, οι πρακτικές διαπαιδαγώγησης, όπως οι σωματικές τιμωρίες, είναι συχνό φαινόμενο (Ziv, Alva & Zill, 2010). Γενικότερα, όμως έχει διαπιστωθεί, πως τα παιδιά είναι ιδιαίτερα τρωτά στον εγκλεισμό των γονέων τους κι αν συνυπάρχουν κάποιες παράγοντες, τότε μεγιστοποιείται η ένταση και το μέγεθος της επιρροής. Τέτοιοι είναι: 1) εάν το παιδί ανήκει σε οικογένεια αλλοδαπών, 2)εάν οι γονείς δεν είναι στοιχειωδώς μορφωμένοι, 3)εάν το παιδί είναι μέλος πολύτεκνης οικογένειας και 4) εάν το παιδί ζει σε μια φτωχή οικογένεια (Maier, 2006; Dallaire & Wilson, 2009). Αυτοί, λοιπόν, οι παράγοντες συνδέονται με την έλλειψη προσαρμοστικότητας των παιδιών, συμπεριλαμβανομένων των καταθλιπτικών συμπτωμάτων και της φτωχής ακαδημαϊκής λειτουργίας (Aaron & Dallaire, 2009).

Άλλοι παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν τα παιδιά με γονείς στη φυλακή είναι η κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών από τους γονείς και η έκθεση σε γειτονίες με υψηλή

εγκληματικότητα, όπου, τα παιδιά που ζουν σε αυτές, θεωρούν τη συμμετοχή σε εγκληματικές δραστηριότητες λιγότερο στιγμιστική και περισσότερο ως ένα γενικό κανόνα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, τα παιδιά μπορεί να βιώσουν τον εγκλεισμό με την εμφάνιση εσωστρεφών και εξωστρεφών συμπεριφορών, όπως η κατάθλιψη και η επιθετική συμπεριφορά (Miller, 2006). Υπάρχουν παράγοντες, βέβαια, που είναι μοναδικοί στην επίδραση που ασκούν στα παιδιά, όπως παραδείγματος χάριν ο χωρισμός από τα αδέρφια και η κατοχή και των δύο γονέων ή πολλών οικογενειακών μελών στη φυλακή (Dallaire, 2007). Συγκεκριμένα για τη φυλάκιση, η επίδραση εξαρτάται αφενός από το ίδιο το γεγονός, αλλά και από τη διάρκεια, το είδος του εγκλήματος, την ηλικία του παιδιού και την διαθέσιμη κοινωνική υποστήριξη (Gabel, 1992).

Όλοι αυτοί οι παράγοντες ωθούν τα παιδιά και ιδιαίτερα τα αγόρια σε παράνομες και εγκληματικές συμπεριφορές. Αυτό συντελείται, διότι τα παιδιά αυτά αποκόπτονται απότομα από τη φροντίδα και την επίβλεψη των γονέων τους και έτσι μπορούν ευκολότερα να συναναστραφούν με άτομα αμφιβόλου ποιότητας. Ακόμη, λόγω της αγάπης τους για τη μητέρα, μπορεί να εξηγήσουν την εγκληματική συμπεριφορά της με τρόπους, που βοηθούν έτσι ώστε να διατηρήσουν μια καλή εικόνα γι αυτήν. Τέτοιοι τρόποι περιλαμβάνουν την άρνηση της εγκληματικής της συμπεριφοράς ή την επίρριψη ευθυνών σε τρίτους. Αυτό βέβαια συνεπάγεται, ότι τα άτομα αυτά θα δικαιολογήσουν και τα δικά τους πιθανά εγκλήματα στο μέλλον και ίσως να δουν τον εγκλεισμό σαν ένα τρόπο ζωής, τον οποίο υποστηρίζουν ότι τους επέβαλε το σύστημα (Cunningham & Baker, 2003).

Το πλαίσιο του εγκλεισμού επηρεάζει τα παιδιά σε όλες τις διαστάσεις τους και αν λάβουμε υπόψη μας τους παράγοντες που προαναφέρθηκαν, καταλαβαίνουμε πόσο δύσκολη θα είναι η επανένωση της οικογένειας μετά την αποφυλάκιση. Τα ζητήματα που τίθενται είναι αρχικά, εάν πρέπει τα παιδιά να επιστρέψουν στο ίδιο οικογενειακό πλαίσιο, από το οποίο απομακρύνθηκαν και τι γίνεται σε αυτές τις περιπτώσεις. Η επανένωση εξαρτάται από την ηλικία του παιδιού, τη φυλή, το φύλο, την ψυχική υγεία των γονέων και των παιδιών, την οικογενειακή δομή, το ιστορικό κατάχρησης ουσιών των γονέων, την κατοικία, την οικονομική κατάσταση, τα δεδομένα της τοποθέτησης του παιδιού αλλά και το χρονικό διάστημα που αυτό βρίσκεται μακριά από το σπίτι του. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι είναι αρκετά περίπλοκη η επανασύνδεση της οικογένειας και ότι τα παιδιά, τα οποία βιώνουν αρχικά το χωρισμό τους από τους γονείς τους, στην συνέχεια έρχονται αντιμέτωπα με μια σειρά προκλήσεων, οι

οποίες τους στερούν για ακόμη μεγαλύτερο διάστημα τη μητέρα ή τον πατέρα τους και επιπλέον παρατείνουν τον πόνο τους αλλά και κάθε είδους αρνητικό συναίσθημα που συνδέεται με αυτό το γεγονός και έτσι τα παιδιά αυτά βρίσκονται αντιμέτωπα με το ενδεχόμενο δημιουργίας ψυχικών και συναισθηματικών προβλημάτων (Hayward & DePanfilis, 2007).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Μέσα από τη μελέτη των παιδιών που έχουν γονείς στη φυλακή αλλά και όλων των ζητημάτων που τα απαρτίζουν, μπορούμε να διακρίνουμε τομείς, στους οποίους υπάρχουν προβλήματα και κατά συνέπεια θέτουν σε κίνδυνο την ευημερία τους. Ένα από αυτά είναι και η συμπεριφορά των αστυνομικών απέναντι στα παιδιά, όταν εκείνα είναι παρόντα στη σύλληψη. Πώς πρέπει να τους συμπεριφέρονται και τι θα πρέπει να πουν για να συλλάβουν τον γονέα τους; Μέχρι στιγμής, δεν υπάρχει κανένα πρωτόκολλο το οποίο να υποδεικνύει ποια είναι η πρότερη συμπεριφορά τη συγκεκριμένη στιγμή και επιπλέον, οι συλλήψεις γίνονται χωρίς το πρωί ή αργά το βράδυ, με αποτέλεσμα τις περισσότερες φορές τα παιδιά να είναι στο σπίτι, όταν έρθουν οι αστυνομικοί. Μια καλή λύση, εκτός φυσικά από τη δημιουργία πρωτοκόλλου, θα ήταν και η αλλαγή των ωρών σύλληψης έτσι ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι πιθανότητες της παρουσίας του παιδιού στο σπίτι (Dallaire & Wilson, 2009).

Όλες οι έρευνες που έχουν γίνει σχετικά με τα προβλήματα που προκαλεί στα παιδιά ο εγκλεισμός του γονέα τους, παρουσιάζουν μια δυσκολία στην εύρεση αντιπροσωπευτικού δείγματος, διότι τα άτομα που εμπλέκονται στην υπόθεση είναι απρόθυμα να συμμετέχουν σε έρευνες και να μιλήσουν για το πρόβλημά τους. Συνήθως, οι περισσότερες έρευνες βασίζονται στα λεγόμενα των γονέων που βρίσκονται στη φυλακή και ίσως να μην αντικατοπτρίζουν τις σκέψεις και τα συναισθήματα των παιδιών. Οι συνθήκες που ενδεχομένως επικρατούν στο σπίτι πριν τον εγκλεισμό δεν λαμβάνονται υπόψη, με αποτέλεσμα να μην γνωρίζουμε εάν η κατάσταση των παιδιών είναι το αποτέλεσμα της βίωσης του γεγονότος ή ένας συνδυασμός πολλών παραγόντων, πολλοί από τους οποίους υπήρχαν και πριν μπει η μητέρα ή ο πατέρας στη φυλακή. Η απροθυμία, όμως, των ανθρώπων να δώσουν πληροφορίες δεν περιορίζεται μόνο στα άτομα του οικογενειακού περιβάλλοντος · οι σφραγιστικοί υπάλληλοι πολλές φορές δεν θέλουν να συμμετέχουν σε μελέτες και έρευνες που εξετάζουν αυτό το γεγονός. Έτσι, οι μελέτες που έχουν γίνει μέχρι τώρα δεν είναι διαχρονικές αλλά ούτε εξετάζουν μαζί διαφορετικά χρονικά διαστήματα, όπως την περίοδο πριν την σύλληψη, κατά τη διάρκειά της ή μετά την φυλάκιση (Gabel, 1992). Η σημαντικότερη ανάγκη, επομένως, είναι να σχεδιαστούν και να εκτελεστούν διαχρονικές μελέτες που θα εξετάζουν τα αποτελέσματα της γονικής φυλάκισης στα παιδιά, αλλά και το ποιοι γονείς βρίσκονται σε κίνδυνο φυλάκισης. Επιπλέον, θα έπρεπε τα παιδιά που

βιώνουν τέτοια γεγονότα να παρατηρούνται σε ποικίλα πλαίσια, στα οποία δρουν με πολλούς διαφορετικούς ανθρώπους, προκειμένου να παρατηρηθούν οι συμπεριφορές τους και να κατανοηθεί, ποιες από αυτές είναι αποτέλεσμα του εγκλεισμού των γονέων τους (Parke & Clarke-Stewart, 2001).

Οι υπηρεσίες, οι οποίες βοηθούν τις οικογένειες που επηρεάζονται από τον εγκλεισμό, πρέπει να στοχεύουν σε όλες τις ηλικιακές ομάδες μιας οικογένειας και να λαμβάνουν υπόψη τους τα αίτια και αιτιατά της φυλάκισης, όσον αφορά στους ίδιους τους γονείς, τα παιδιά τους, αλλά και τους νέους κηδεμόνες, ιδιαίτερα τους παππούδες και τις γιαγιάδες. Επιπλέον, πρέπει να εστιάσουν την προσοχή τους στις αποδιοργανωτικές επιρροές μέσα στην οικογενειακή δομή αλλά και στις περιστασιακές δυσκολίες και τα πιθανά μειονεκτήματα που μπορεί να αντιμετωπίσουν σχετικά με το γεγονός της φυλάκισης (Hanlon, Carswell & Rose, 2006). Γι αυτούς τους λόγους, υπάρχουν διάφορα προγράμματα στη φυλακή, τα οποία στοχεύουν στη διατήρηση του δεσμού μεταξύ γονέα και παιδιού και περιλαμβάνουν αφενός την αλληλεπίδραση του παιδιού με το γονέα του και αφετέρου τη συμμετοχή του γονέα σε διάφορους τομείς της ζωής του παιδιού, όπως το σχολείο, μέσω διάφορων κοινών δραστηριοτήτων (π.χ. διάβασμα) (Clopton & East, 2008). Τα προγράμματα αυτά είναι ιδιαίτερα βοηθητικά για τη συνεκτικότητα μέσα στην οικογένεια και την επανανοποίηση των πρόσφατα αποφυλακισμένων ατόμων με την οικογένειά τους και την κοινωνία, αφού παρέχουν μια σύνδεση ζωτικής σημασίας μεταξύ της φυλακής και της ελεύθερης κοινωνίας (Hanlon, Carswell & Rose, 2006). Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι είναι επιτακτική η ανάγκη δημιουργίας περισσότερων τέτοιων προγραμμάτων και ότι δεν αρκεί για την διατήρηση της επαφής απλά η επίσκεψη του παιδιού στις φυλακές.

Τα παιδιά με έγκλειστους γονείς έχουν ανάγκη για θεραπεία, λόγω της έκθεσής τους σε εγκληματικές συμπεριφορές, του χωρισμού από το γονέα τους ή του στίγματος που συνοδεύει την φυλάκιση. Επιπλέον, έχουν την ανάγκη της εξέτασης κατά περίπτωση, επειδή η δομή του ποινικού δικαστικού συστήματος καθιστά δύσκολο για τους γονείς, τα παιδιά, τους φροντιστές και τους συμβούλους να διατηρήσουν μια επαφή και να κάνουν κοινά σχέδια προγραμματισμού για το μέλλον του παιδιού (Seymour, 1998). Αυτό σημαίνει πως πρέπει να υπάρξουν πολιτικές αλλαγές, οι οποίες θα λαμβάνουν υπόψη τους τις ανάγκες των παιδιών κατά τη διάρκεια της καταδίκης και της αλλαγής των πολιτικών επίσκεψης των φυλακών, ώστε να είναι πιο φιλικές για το παιδί. Οι γενικές ενέργειες που πρέπει να ξεκινήσουν περιλαμβάνουν την αύξηση της δημόσιας ευαισθητοποίησης και τη συνεργασία μεταξύ των υπηρεσιών που βοηθούν

αυτά τα παιδιά (Nesmith & Ruhland, 2008). Η συνεργασία, βέβαια, είναι δύσκολη, διότι η Πρόνοια και τα ποινικά δικαστικά συστήματα έχουν διαφορετικές προτεραιότητες και ευθύνες και δεν μπορούν να έχουν μια λεπτομερή κατανόηση των διαδικασιών ή των ανησυχιών και επιπλέον έχουν περιορίσει τη συνεργασία μεταξύ τους, βάζοντας τα παιδιά σε ακόμη μειονεκτικότερη θέση (Seymour, 1998).

Μόνο όταν όλοι οι φορείς-δικαστήρια, σχολεία, φορείς χάραξης πολιτικής- αρχίζουν να συντονίζουν τις προσπάθειές τους, θα μπορέσουν να αναπτυχθούν και να εκτελεστούν τα προγράμματα που θα υποστηρίξουν τα παιδιά, τους γονείς και τις οικογένειές τους και επιπλέον θα υπάρξει και μια ευαισθητοποίηση για αυτό το θέμα, αφού με την εκπαίδευση της ευρύτερης κοινότητας σχετικά με τις ανάγκες των έγκλειστων γονέων, των παιδιών και των οικογενειών τους, θα προκύψουν πιο ανθρωπιστικές πολιτικές και οι δυσκολίες θα αντιμετωπιστούν καλύτερα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μελέτη του θέματος «Παιδιά με γονείς στη φυλακή» απαρτίζεται από πολλές θεματικές, οι οποίες και επιχειρήθηκαν να εξεταστούν σε βάθος. Η πρώτη από αυτές σχετίζεται με την έννοια της φυλακής. Η φυλακή είναι ένα πλαίσιο, στο οποίο μόνο αντικοινωνικές συμπεριφορές μπορούν να εκδηλωθούν και αυτό συμβαίνει λόγω του έμφυτου ένστικτου της ελευθερίας. Είναι κατανοητό, πως οποιοσδήποτε άνθρωπος νιώσει ότι περιορίζεται και ότι δεν μπορεί να ενεργεί και να αλληλεπιδρά με άλλους ανθρώπους εκδηλώνει συμπεριφορές, οι οποίες αντικατοπτρίζουν την άρνηση για την τοποθέτηση σε έναν απρόσωπο, αφιλόξενο και περιοριστικό χώρο. Η φυλακή ως ποινή για τους εγκληματίες, ενώ υποτίθεται ότι δημιουργήθηκε για να αναμορφώσει τους ανθρώπους, εν τέλει φαίνεται ότι τους κάνει ακόμη περισσότερο αντικοινωνικούς και μη παραγωγικούς.

Πολλά από τα άτομα που βρίσκονται στη φυλακή –άντρες και γυναίκες- είναι γονείς και έχουν παιδιά, τα οποία αναπάντεχα χάνουν τη μοναδική πηγή υποστήριξης και φροντίδας τους και δεν ξέρουν πότε και αν θα τους ξαναδούν. Η γονεϊκή ιδιότητα πλήττεται ανεπανόρθωτα με τη φυλάκιση και είναι αμφίβολη η επανένωση της οικογένειας. Το να βρίσκεται κάποιος στη φυλακή- και πόσο μάλλον όταν αυτός είναι γονέας- του δημιουργεί προβλήματα στη συμπεριφορά του και κατά συνέπεια στη σχέση του με τα παιδιά του. Δεν μπορεί το ίδιο άτομο που βιώνει τον εγκλεισμό να παρέχει ταυτόχρονα υποστήριξη και παρηγοριά σε άλλα άτομα · η κατάστασή του δεν τον αφήνει να δει σφαιρικά τον πόνο που ενδεχομένως έχει προκαλέσει σε άλλους.

Η είσοδος ενός ατόμου στη φυλακή σημαίνει αυτόματα και τον στιγματισμό, όχι μόνο του ίδιου, αλλά και όλης της οικογένειας. Τα άτομα που έχουν αναλάβει να φροντίσουν τα παιδιά κατά τη διάρκεια της φυλάκισης είναι πολύ επιφυλακτικά αλλά και υπερπροστατευτικά απέναντι στα παιδιά, προκειμένου να αποφευχθεί ο στιγματισμός τους. Η κατάσταση επιδεινώνεται ακόμη περισσότερο, όταν η μητέρα είναι εκείνη που πηγαίνει φυλακή. Τότε, τα παιδιά χάνουν το μοναδικό κηδεμόνα τους και ανάλογα με το αναπτυξιακό στάδιο, στο οποίο βρίσκονται, παρουσιάζουν πολλά συναισθηματικά και ψυχικά προβλήματα. Οι μητέρες από τη μεριά τους, φοβούνται και ανησυχούν για τα παιδιά, αφενός διότι μπορεί να μην έχουν προλάβει να δεθούν μαζί τους και αφετέρου, διότι δεν γνωρίζουν την ποιότητα της φροντίδας που αυτά λαμβάνουν κατά τη διάρκεια της απουσίας της αλλά και το αν θα μπορέσει μετά την απο-

φυλάκισή της να είναι μαζί τους και να τα φροντίζει η ίδια. Η φυλάκισή της μπορεί να σημαίνει και το τέλος των γονεϊκών της δικαιωμάτων και σε περιπτώσεις, όπου δεν έχει προλάβει καν να τα εξασκήσει, κάτι τέτοιο είναι πολύ λυπηρό και οδυνηρό. Συνήθως, βέβαια, οι μητέρες που πηγαίνουν στη φυλακή προέρχονται και οι ίδιες από ένα εγκληματικό οικογενειακό περιβάλλον, γεγονός το οποίο αυξάνει τις πιθανότητες εμπλοκής των παιδιών της σε εγκληματικές δραστηριότητες και κατά συνέπεια τη συνέχιση ενός κύκλου της εγκληματικότητας.

Τα νέα πρόσωπα που κάνουν την εμφάνισή τους σε περιπτώσεις γονικού εγκλεισμού είναι οι κηδεμόνες/φροντιστές των παιδιών, οι οποίοι συνήθως είναι συγγενείς και φίλοι, εκτός βέβαια από τις περιπτώσεις, όπου τα παιδιά τοποθετούνται σε σπίτια ανάδοχης φροντίδας. Αυτοί οι άνθρωποι είναι γνώριμοι στα παιδιά, αλλά τώρα θα διαδραματίσουν έναν ρόλο που πριν δεν είχαν: θα είναι υπεύθυνοι για τη σωστή και υγιή ανάπτυξη του παιδιού. Η καθημερινή τους αλληλεπίδραση ενδεχομένως να επιφέρει πιέσεις και συγκρούσεις, δημιουργώντας έτσι δυσκολίες στη συμβίωση. Οι περισσότεροι φροντιστές δεν νιώθουν ποτέ έτοιμοι να αναλάβουν μια τέτοια ευθύνη γι αυτό και τους είναι αρκετά δύσκολο να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους. Η ανάληψη της ευθύνης της φροντίδας αυτών των παιδιών σημαίνει και οικονομική επιβάρυνση γι αυτά τα πρόσωπα και με βάση το υπόβαθρο των γονέων, καταλαβαίνουμε ότι κι αυτοί δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να στηρίξουν μια τέτοια προσπάθεια · παρόλα αυτά, είναι πρόθυμοι να βοηθήσουν αυτά τα παιδιά και να είναι δίπλα τους σε όλη τη διάρκεια του εγκλεισμού των γονέων τους.

Οι κηδεμόνες, εκτός από την επιμέλεια, είναι εκείνοι που πηγαίνουν τα παιδιά στη φυλακή για να δουν τους γονείς τους, ενέργεια η οποία απαιτεί και χρόνο αλλά και αρκετούς οικονομικούς πόρους, αφού συνήθως οι γονείς τοποθετούνται σε φυλακές, οι οποίες είναι πολύ μακριά από τον τόπο μόνιμης κατοικίας τους και έτσι μια επίσκεψη οργανώνεται σαν ένα μακρινό ταξίδι. Οι επισκέψεις των παιδιών στη φυλακή, παρ'ότι μπορεί να τα φοβίσουν, εντούτοις είναι ευεργετικές γι αυτά, αφού βοηθούν στη διατήρηση της επαφής και της επικοινωνίας με τους γονείς τους και συντελούν στη διευκόλυνση της επανένωσης της οικογένειας, μετά την αποφυλάκιση. Βέβαια, τα παιδιά πολλές φορές, στενοχωριούνται που βλέπουν την μητέρα ή τον πατέρα τους μέσα σε ένα τέτοιο χώρο και αγχώνονται για το αν είναι καλά εκεί και αν θα επιστρέψουν σπίτι · γι αυτό και επιζητούν πιο συχνές επισκέψεις αλλά και μια ουσιαστική και επικοινωνιακή επαφή.

Τα παιδιά, συχνά, δε γνωρίζουν το λόγο της απουσίας των γονιών τους, διότι πολλοί φροντιστές επιλέγουν να αποκρύψουν αυτό το γεγονός από τα παιδιά, προκειμένου να τα προστατεύσουν και να μην τα στιγματίσουν και έτσι συνήθως το παιδί θεωρεί, ότι ο μπαμπάς ή μαμά λείπει για διάφορους άλλους λόγους. Αυτή η απόκρυψη έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να μην μπορούν να επισκεφτούν τους γονείς τους και επιπλέον να βιώνουν τις συνέπειες του χωρισμού απ' αυτούς για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, και αν δεν αποκαλυφτεί η αλήθεια, τότε θυμώνουν μαζί τους και δεν μπορούν να επανανοποιηθούν μετά την αποφυλάκιση. Βέβαια, πολλά παιδιά τυγχάνει να είναι παρόντα κατά τη διάρκεια της σύλληψης και καταδίκης του γονέα τους και έτσι μαθαίνουν από την αρχή τον λόγο που εκείνος/η απουσιάζει. Κάτι τέτοιο, όμως, είναι ιδιαίτερα επικίνδυνο για την ψυχική τους ευημερία και τα επηρεάζει καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους.

Τα παιδιά με γονείς στη φυλακή συχνά χαρακτηρίζονται ως «κρυμμένα θύματα» του εγκλήματος, επειδή μπορεί να μην βρίσκονται τα ίδια στη φυλακή, όμως δέχονται αρκετές από τις συνέπειες που ένα τέτοιο γεγονός επιφέρει. Οι ανεπαρκείς οικονομικοί πόροι, οι συχνές μετακινήσεις αλλά και τα έντονα συναισθήματά τους, τα καθιστούν έναν αόρατο πληθυσμό, ο οποίος συνήθως βρίσκεται πολύ μακριά από τους φορείς υποστήριξης και επιπλέον κινδυνεύει και ο ίδιος να εμπλακεί σε εγκληματικές δραστηριότητες. Ο αντίκτυπος του εγκλεισμού για ένα παιδί διαφέρει ανάλογα με το αναπτυξιακό στάδιο, στο οποίο βρίσκεται. Παραδείγματος χάριν, ένα βρέφος βιώνει τον εγκλεισμό της μητέρας του με την μη δημιουργία δεσμού μαζί της, ενώ ένας έφηβος εκδηλώνει αποδιοργανωτικές συμπεριφορές, επιθετικότητα και μια έντονη τάση για εμπλοκή με εγκληματικούς συνομηλίκους. Σε όποιο αναπτυξιακό στάδιο, όμως, κι αν βρίσκεται ένα παιδί επηρεάζεται άμεσα από τον εγκλεισμό ενός γονέα και ιδιαίτερα της μητέρας του και εκδηλώνει συναισθήματα, τα οποία μπορεί να του δημιουργήσουν ποικίλες διαταραχές. Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι το γεγονός του εγκλεισμού σημαδεύει τα παιδιά σε όλη τους τη ζωή και είναι πολύ δύσκολο να ξεχαστεί και τα παιδιά να ζήσουν μια φυσιολογική ζωή.

Η σοβαρότητα της κατάστασης που αντιμετωπίζουν τα παιδιά δημιουργεί και την ανάγκη για άμεση παρέμβαση και θεραπεία. Πρέπει να έρθει τάχιστα το θέμα τους στο προσκήνιο και να αναπτυχθούν πολιτικές πρόνοιας γι αυτά τα παιδιά και τις οικογένειες. Δεν είναι δυνατό η κοινωνία να αφήνει ένα τέτοιο θέμα να χρονίζει και να μην αναπτύσσει κατάλληλες στρατηγικές αντιμετώπισης. Τα παιδιά είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα και ευάλωτα, γι αυτό και πρέπει να τους δοθεί η ανάλογη προσοχή, έτσι

ώστε να μην ακολουθήσουν το δρόμο των γονιών τους και συνεχιστεί ένας κύκλος εγκληματικότητας και φυλάκισης. Η επιθυμία για παροχή αποτελεσματικής βοήθειας, στήριξης και θεραπείας πρέπει να υπερισχύσει και θα ήταν πρόπον, να μην καταδικάζουμε και περιθωριοποιούμε τέτοιες ομάδες ανθρώπων, αλλά να προσπαθούμε να τους εντάξουμε στο κοινωνικό σύνολο, χωρίς προκαταλήψεις και ρατσιστικές αντιλήψεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aaron, L. & Dallaire, D.H. (2009). *Parental Incarceration and Multiple Risk Experiences: Effects on Family Dynamics and Children's Delinquency*. Journal of Youth Adolescence, 1-14
- Arditti, J.A. & Few, A.L. (2006). *Mothers' reentry into family life following incarceration*. Criminal Justice Policy Review, 17, 103-123
- Beckerman, A. (1989). *Incarcerated Mothers and Their children in Foster Care. The Dilemma of Visitation*. Children and Youth Services Review, Vol.11, p.p. 173-183
- Berg, M.T. & DeLisi, M. (2006). *The correctional melting pot : Race, ethnicity, citizenship, and prison violence*. Journal of Criminal Justice, 34, 631-642
- Birecree, E.A., Bloom, J.D., Leverette, M.D., Williams, M. (1994). *Diagnostic efforts regarding women in Oregon's prison system: a preliminary report*. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 38, 215-230
- Bocknek, E.L., Sanderson, J. & Britner, P.A. (2008). *Ambiguous loss and Posttraumatic Stress in School-Age children of Prisoners*. Journal of Child and Family Studies, 323-333
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss: Vol.1. Attachment*. London: Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss: Vol.II. Separation, anxiety and anger*. London: Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and Loss: Vol.III. Loss, sadness and depression*. London: Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis
- Browne, D.C.H. (1989). *Incarcerated Mothers and Parenting*. Journal of Family Violence, Vol.4. No 2, 211-221
- Bryson, K. & Casper, L. (1999). *Co-resident grandparents and grandchildren. Current population reports. Special studies (Publication No P23-198)*. Washington, DC:U.S. Bureau of the Census
- Clopton, K.L. & East, K.K. (2008). *"Are There Other Kids Like Me?" Children with a parent in prison*. Early Childhood Education journal, 195-198
- Cole, M. & Cole, S.R. (2002). *Η ανάπτυξη των παιδιών*. Μετάφραση Σόλμαν Μαρία, α'τόμος, Τυπωθήτω
- Cole, M. & Cole, S.R. (2002). *Η ανάπτυξη των παιδιών*. Μετάφραση Σόλμαν Μαρία, β'τόμος, Τυπωθήτω

- Cole, M. & Cole, S.R. (2002). *Η ανάπτυξη των παιδιών*. Μετάφραση Σόλμαν Μαρία, γ' τόμος, Τυπωθήτω
- Covington, St. (2002). *A Woman's Journey Home: Challenges for Female Offenders and Their Children*. U.S. Department of Health and Human Services
- Cunningham, A. & Baker, L. (2003). *Waiting for Mommy*. National Crime Prevention Center, 1-93
- Dallaire, D.H. (2006). *Children with incarcerated mothers : Developmental outcomes, special challenges and recommendations*. Journal of Applied Developmental Psychology, 28, 15-24
- Dallaire, D.H. (2007). *Incarcerated Mothers and Fathers : A Comparison of Risks for Children and Families*. Family Relations, 56, 440-453
- Dallaire, D.H., Ciccone, A. & Wilson, L.C. (2010). *Teacher's experiences with and expectations of children with incarcerated parents*. Journal of Applied Developmental Psychology, 1-10
- Dallaire, D.H. & Wilson, L.C. (2009). *The Relation of Exposure to Parental Criminal Activity, Arrest, and Sentencing to Children's Maladjustment*. Journal of Child and Family Studies
- Dannerbeck Janku, A. (2003). *How Can Missouri Protect the Best Interests of the Child When a Parent is Incarcerated?* University of Missouri- Columbia
- Devilley, G.J., Sorbello, L., Eccleston, L. & Ward, T. (2003). *Prison-based peer-education schemes*. Aggression and Violent Behavior, 10, 219-240
- Eason, J. (2010). *Mapping prison proliferation: Region, rurality, race and disadvantage in prison placement*. Social Science Research, 39, 1015-1028
- Eddy, J.M. & Reid, J.B. (2002). *The Antisocial Behavior of the Adolescent Children of Incarcerated Parents: A Developmental Perspective*. U.S. Department of Health and Human Services
- Edwards, T.A. (2000). *Female Offenders: Special Needs and Southern State Challenges*. Special Series Report, 1-93
- Elger, B.S. (2009). *Prison Life: Television, sports, work, stress and insomnia in a remand prison*. International Journal of Law and Psychiatry, 32, 74-83
- Forooeddin, A., Dadkhah, A. & Biglarian, A. (2006). *Physical and social circumstances of children in Iran affected by the incarceration of the mother*. International Journal of Social Welfare, 278-280

- Fraser, A. Gatherer, A. & Hayton, P. (2009). *Mental health in prisons: great difficulties but are there opportunities?* Public health, 123, 410-414
- Fritsch, T.A. & Burkhead, J.D. (1981). *Behavioral Reactions of Children to Parental Absence due to Imprisonment*. National Council on Family Relations, Vol.30, No.1, 83-88
- Gabel, S. (1992). *Behavioral Problems in Sons of Incarcerated or Otherwise Absent Fathers: The Issue of Separation*. Childrens' Day Hospital, 303-314
- Geller, A., Garfinkel, L, Cooper, C.E. & Mincy, R.B. (2009). *Parental Incarceration and Child Well-Being: Implications for Urban Families*. Social Science Quarterly, vol.90, No.5
- Goffman, E., *Asiles: Etudes sur la condition sociale des Malades Mentaux*, Paris : Edit de Minuit, 1968
- Grunhut, M., *Penal Reform : A Comparative Study*, Oxford Press University, 1948
- Hagan, J. & Dinovitzer, R. (1999). *Collateral consequences of imprisonment for children communities and prisoners*. Crime and Justice, 26, 121-162
- Hanlon, T.E., Blatchley, R.J., Bennett-Sears, T., O'Grady, K.E. Rose, M. & Callaman, J.M. (2004). *Vulnerability of children of incarcerated addict mothers: Implications for preventive intervention*. Children and Youth Service Review, 27, 67-84
- Harrison, P.M. & Beck, A.J.(2003). *Prisoners in 2002*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics
- Hayward, R.A. & DePanfilis, D. (2007). *Foster children with an incarcerated parent: Predictors of Reunification*. Children and Youth Services Review, 29, 1320-1334
- Huebner, B.M. & Gustafson, R. (2007). *The effect of maternal incarceration an adult offspring involvement in the criminal justice system*. Journal of Criminal Justice, 283-296
- Jager, M. & Monceau, M. (1996). *La consommation des medicaments psychotropes en prison*. Ramonville Saint-Agne : Edition Eres
- Johnston, St. (1995). *Parent-Child Visits in Jails*. Children, Youth and Environments, 12(1)
- Kinner, S.A., Alati, R., Najman, J.M., & Williams, G.M. (2007). *Do paternal arrest and imprisonment lead to child behavior problems and substance use? A longitudinal analysis*. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 48, 1148-1156
- Maier, K. (2006). *Inquiry*. Journal of Children and Poverty, 12:1, 91-105
- Meek, R. (2011). *The Possible selves of young fathers in prison*. Journal of Adolescence, 1-9
- Merlo, A. & Pollock, J. (1995). *Women, Law and Social Control*. Boston: Allyn and Bacon

- Miller, K.M. (2006). *The Impact of Parental Incarceration on Children; An Emerging Need for Effective Interventions*. Child and Adolescent Social Work Journal, Vol. 23, No.4
- Murray, J. & Farrington, D.P. (2008). *Parental imprisonment: Long-lasting effects on boys' internalizing problems through the life course*. Development and Psychopathology, 20, 273-290
- Nesmith, A. & Ruhland, E. (2008). *Children of incarcerated parents: Challenges and resiliency in their words*. Children and Youth Services Review, 30, 1119-1130
- Nurse, J., Woodcock, P. & Ormsby, J. (2003). *Influence of environmental factors on mental health within prisons: Focus group study*. BMG, 327(7413), 480
- Quilty, S., Levy, M.H., Howard, K., Barratt, A. & Butler, T. (2004). *Children of Prisoners: a growing public health problem*. Australian and New Zealand Journal Public Health, Vol.28, No.4
- Seymour, C. (1998). *Children with Parents in prison: Child Welfare Policy, Program and Practice Issues*. Child Welfare League of America, 469-493
- Shaw, J. & Humber, N. (2004). *Prison mental health services*. The Medicine Publishing Company, 3:11
- Slade, E.R., Stuart, E.A., Salkever, D.S., Karakus, M., Green, K.M. & Ialongo, N. (2008). *Impacts of age of onset of substance use disorders on risk of adult incarceration among disadvantage urban youth: A Propensity score matching approach*. Drug and Alcohol Dependence, 93, 1-13
- Stumbo, N.J. & Little, S. (1990). *Camp celebration. Incarcerated mothers and their children camping together*. Dwight Correctional Center, 1-14
- Taylor, A.J.W. (1960). *The effects of imprisonment*. British Journal of Criminology, 1
- Τσαλίκογλου, Φ. (1996). *Μυθολογίες βίας και καταστολής*. Εκδόσεις Παπαζήση, 2^η έκδοση, Αθήνα
- Watson, R., Stimpson, A. & Hostick, T. (2004). *Prison health care: a review of the literature*. Incarcerational Journal of Nursing Studies, 41, 119-128
- Wildeman, C. (2009). *Parental imprisonment, the prison boom, and the concentration of childhood disadvantage*. Demography, Vol. 46, No.2, 265-280
- Wilhite, A. & Allen, W.D. (2008). *Crime, protection and incarceration*. Journal of Economic Behavior & Organization, 67, 481-494
- Ziv, Y., Alva, S. & Zill, N. (2010). *Understanding Head start children's problem behaviors in the context of arrest or incarceration of household members*. Early Childhood Research Quarterly, 25, 396-408